

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

3332

5.6-4
Q-82

49199-8

Q-82

1904

y-4. w 35

2010

ՅՈՒՀ. ԱՐԵՐԱԶԵՆՆ

491.99-82
4-82

153

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Պատկերներով և քերականական վարժություններով զբաղող
աշխատությունների համար)

1006
29265

Допущена Попечительскимъ Советомъ Кавказскаго Учеб-
наго Округа къ употребленію въ училищахъ.

Երկրորդ հարցաթիւն

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱԳՕՂ

Տպարան Յակովբ Յ. Ղառապեանցի

1904

2002

13985

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ

ԵՐԿՐՈՐԳ ՏԱՐԻ

1. ԾՈՅԼ ԱԶԱԿԵՐՏԸ

«Այսօր չեմ ուզում դասի գնալ. լաւ է՝
գնամ խաղալու. — վճռեց մի փոքրիկ մա-
նուկ և վաղեց զէպի դաշտ»

Բայց շուտով նա մենակ ձանձրացաւ:
Չորս կողմը նայեց և տեսաւ, որ մեղուն

թռչկոտում է ծաղկից ծաղիկ:

— Մեղուն, մեղուն, — կանչեց մանուկը. — արի, մի բիշ խաղանք:

— Չէ, — պատասխանեց մեղուն. — ես քեզ նման ծոյլ չեմ, որ
գործս թողած, խաղն սկսեմ. խաղն մենակ:

Դրանից յետոյ մանուկը տեսաւ մի փոքրիկ թռչուն, որ կտուցով
խոտ էր կրում իւր բունը:

— Սիրուն թռչնակ, — ասաց նրան երեխան. — մի բիշ չխաղանք:

— Ի՞նչ ես ասում, ծոյլ տղայ, — բարկացաւ թռչնակը. — ես ժա-
մանակ ունիմ խաղալու. ես դեռ պէտք է մթեղներ որսամ՝ ձագե-
րիս կերակրեմ, բուրդ, փետուր հաւաքեմ՝ բունս փափկացնեմ:

Մանուկը մտածմունքի մէջ ընկաւ: Մտածեց, մտածեց և վա-
զից զպրոց:

Ի՞նչ մտածեց մանուկը:

83-54

2. ՏԻՈՒՐ ԵՐԵՒԱՅ

Երբ որ ծագեցաւ պայծառ արեգակ,
 Արլար, աղանի, հաւ ու ծիծեռնակ,
 Զի, ոչխար, գառնուկ, այծ, ուլ, հորթ ու կով
 Գնացին իրանց գործին շտապով:

Միայն ծուլ տղան չլնաց դպրոց,
 Գիրքը շարանց ու փախաւ փողոց.
 Իրիկուն ամենք յետ դարձան ուրախ,
 Միայն տղան էր տրտում, զլխակախ:

3. ՋԱՆԱՍԷՐ ՄԱՆՈՒԿՐ

Ա.

Ջանասէր մանուկը լուսամտի առաջ նստած իւր դասերն է
 սովորում, իսկ փայլուն արեւը նրան գուրս էր հրաւիրում, ասելով
 — Միրուն երեխայ, բաւական չէ կարգաս, գուրս արի, մ
 բիշ էլ խաղան:

— Ոչ, պայծառ արե, ես գեռ չեմ կարող խաղալ. պէտք
 դասերս պատրաստեմ:

Բ.

Մանուկը կարգում ու գրում էր. յանկարծ մի փոքրիկ թրս
 նակ թրթուսով եկաւ, լուսամտի առաջ նստեց և ծրվրլալ
 ասաց.

— Միրուն երեխայ, հերիք է, որքան գրեցիր. գուրս արի,
 խաղան, ուրախացիր:

— Ոչ, սիրուն թռչնակ, — պատասխանեց մանուկը. — ես գեռ
 չեմ կարող խաղալ. պէտք է դասերս լաւ պատրաստեմ:

Գ.

Մանուկը շարունակում էր գրել ու կարգալ, իսկ պարտիզի
 միջից կարմիր կեռասը կարծես ասում էր նրան.

— Միրուն մանկիկ, բաւական չէ աշխատես. գուրս արի,
 հասած պտուղներս կեր, կշտացիր:

Իսկ մանուկը մտածում է. «Ի՞նչ ախորժակով կեռաս ուտեմ,
 քանի որ դասերս գեռ չեմ սովորել»:

Դ.

Մանուկը գործը վերջացրեց, գրքերը հաւարեց, ուրախ-ուրախ
 գուրս փողոց և համարձակ կանչեց.

— Այն ո՞վ էր ինձ հրաւիրում. եկէք, ես պատրաստ եմ:

Այժմ արեւը նրա համար աւելի պայծառ էր փայլում, թրոշ-
 նակն աւելի քաղցր էր երգում, իսկ կեռասը նրան անչափ համեղ
 էր թւում:

Ինչո՞ւ:

4. ՀՐԱԻ ԷՐ

Հաւր Գոսեցաւ, օրը բացուեցաւ,
 Արևն էլ փայտց ելաւ, բարձրացաւ.
 Խելօր մանուկներ, շուտ հաղնուեցէք,
 Զուտով գոսատուն գուր հաւարուեցէք:

Մարդ և անասուն, գազան և թռչուն,
 Ամենքն էլ իրանց գործին են գնում.
 Մրջիւնը բերնով կերակուր տանում,
 Մեղուն ծագկիցը հիւթեր է ծծում:

Գաշտը գոյնզգոյն ծաղկով զարդարուած,
Մարգագետինը կանաչ հապնուած.

Անտառը ձմեռուայ բնից արթնացած,
Իւր տերեւները շարժուած է կամայ:

Չկնորսներն իրանց ուռկանն են քաշուած,
Հնձողներն իրանց մանգաղը շարժուած.
Գուր էլ, մանուկներ, ձեր գրքերն առէք.
Ատուած ծուլութիւն չի սիրում երբէք:

Գ Բ Ա Ն Ի Ն Ի Վ Ե Ր Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Բ

1. Գրեցէք այն բոլոր առարկաների անունները, որոնք գուր տեսնուած էք դաստասան մէջ: Իւրաքանչիւր բառից յետոյ վերջ ա կ է ա գրէք: Սկիզբը և վերջակէտից յետոյ գլխատառ գրեցէք:

Օրինակ: — Սեղան: Աթոռ: Գիրք...

2. Արտագրեցէք «Տ խ ու ը ե ը ե խ ա յ» ստանաւորից բոլոր շնչաւոր առարկաների անուններն իրանց սկզբնական ձևով:

Օրինակ: Արլար: Աղանի: Հաւ...

3. Արտագրեցէք «Ջ ա ն ա ս է ը մ ա ն ու կ ը» յօդուածից բոլոր անշունչ առարկաների անուններն իրանց սկզբնական ձևով:

Օրինակ: — Լուսամուտ: Դաս: Արեւ...

4. Գրեցէք առանձին-առանձին շնչաւոր և անշունչ առարկաների անունները:

Թռչուն: Բու: Բալ: Թաշկինակ: Բար: Կատու: Չի: Բաղ:
Թել: Կով: Գիւղ: Գայլ: Ծանձ: Թուղթ: Կոռնկ: Հաւ: Սեղան:
Շուն: Գիրք: Բանալի: Պատուհան: Սենեակ: Գետ: Աշակերտ:
Աթոռ: Կարաս: Մատ: Գլուխ: Գիւղացի: Բաղաքացի:

5. ՀԱՅՐԸ ԵՒ ՈՐԳԻՔԸ

Մի մարդ երկու որդի ունէր—մեծը տասներկու տարեկան էր, խի փոքրը՝ տասը: Մի անգամ հարեաններն ասացին, թէ նրա որդիքը ծիծաղել են մի պատու կնոջ վրայ: Հայրը խիտ յանդիմանեց նրանց և երեխաները խոստացան ուղղուել: Բայց մի-

բանի ժամանակից յետոյ մանուկները մոռացան իրանց խոստումը և, մի ծերունու պատահելով, սկսեցին ծաղրել նրան: Այս բանն էլ հօր ախանջին հասաւ:

Միւս օրը հօր տօնն էր: Որդիքը եկան շնորհաւորելու և առողջութիւն ու երկար կեանք մաղթեցին նրան:

— Զաւակներս, — ասաց հայրը, — ես չեմ ցանկանում երկար ապրել. վախենում եմ, որ երբ ծերանամ, չար մանուկները ծիծաղեն ինձ վրայ:

Երեխաները հասկացան, թէ ինչ է ուզում ասել հայրը և սաստիկ ամօթից չզիտէին, ինչ անեն: Այն օրից նրանք այլևս չէին ծիծաղում ծերունիների վրայ:

6. Գ Ի Ի Ղ Ի Գ Բ Ա Գ Է Տ Ը

Իւր որդուց մայրը
Նամակ ստացաւ,
Կարօտած սիրտը
Վեր ու վար եղաւ:

Որդին հեռու էր,
Օտար բաղարում,
Ծառայում մի տան,
Գպրոցում սովորում:

Նայում է թղթին,
Սիրուն նշաններ,
Բայց այդ գրերի
Միտքը չգիտէր:

Տղան ինչ է գրել,
Պէտք է իմանար,
Բայց նրա տանն էլ
Կարդացող չկար:

Գուրս եկաւ փողոց,
Մի բարի նստեց,
Գիւղի տէրաւորի
Որդուն հանդիպեց:

Եւ նրան կանչեց.
— Տէրաւորի տղայ,
Մօտս եկ, ապրես,
«Այս թուղթը կարգաւ»:

7. Ե Ղ Բ Ա Յ Ր Ն Ե Ր Ը

Գիւղացին եօթը որդի ունէր: Հայրը միշտ պատուիրում էր նրանց, որ հաշտ ապրեն միմեանց հետ, բայց եղբայրները չէին կատարում հօր պատուէրը և իրանց օրը կուռով էին անցկացնում:

Մի անգամ էլ հայրը հրամայեց մի ցախաւել բերել և ասաց որդոցը.

— Չեզանից ով որ կտորէ այս ցախաւելը, հարիւր մանկի կըստանայ ինձանից:

Եղբայրները շատ չարչարուեցին, բայց չկարողացան կտորել:

Այն ժամանակ հայրը քանդեց ցախաւելի կապիւրը և բոլոր ճիպոտները ջոկ-ջոկ կտորատեց:

— Տեսէք, — ասաց նա որդոցը. — թող այս ցախաւելը ձեզ օրինակ լինի. եթէ դուք հաշտ ապրէք, ձեզ ոչ ոք չի կարողանայ յաղթել. իսկ եթէ իրար հետ կռուէք և միմեանց հակառակ լինիք, ձեզ ամեն մարդ էլ հեշտութեամբ ջոկ-ջոկ կըռնչնացնէ:

8. ՈՐԲԻ ՊԱՀԱՆՋԸ

Որք եմ անտուն, անպաշտան,
Տուէք, խնդրեմ, ապաստան,
Տուէք սնունդ և ուսում,
Ես մարդ դառնալ եմ ուզում:

Չեմ ցանկանում շրջել դուք,
Անգործ ընկնել դռնէ-դուռ,
Չրի մուրալ ու ապրել,
Ոգորմութեան սովորել:

Առէք ձեզ մօտ որդեգիր,
Տուէք ձեռքս արհեստ, գիր,
Լինիմ խելօք ու ազնիւ,
Վայելիմ միշտ սէր, պատիւ:

ԳՐԵՒՈՐ ՎԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

5. Արտագրեցէք հետեւեալ բառերը եզակի և յոգնակի թուով:

Հաւ—հաւեր: Օր—օրեր: Գործ—գործ...: Դաշտ—դաշտ...:
Քար—քար...: Գոյն—գոյն...: Քոյր—քոյր...: Սար—սար...: Բաղ—
բաղ...: Խոտ—խոտ...: Յանց—ցանց...: Խաչ—խաչ...: Գիւղ—
գիւղ...: Ամպ—ամպ...: Գունդ—գնդեր: Թուղթ—...: Տուն—...:
Գիծը—...: Միքզի—...: Մանուկ—մանուկներ: Թռչուն—թռչուն...:
Բերան—բերան...: Մեղու—մեղու...: Ծաղիկ—ծաղիկ...:

6. Արտագրեցէք «Հայրը և որդիքը» յօդուածից բոլոր դոյական անուններն իրանց սկզբնական ձևով:

Օրինակ.— Հայր: Որդի: Մարդ:

7. Արտագրեցէք հետեւեալ նախադասութիւնները և փակագծերի մէջ հարցիւր աւելացրէք: Հարցերի տակ գիծ քաշեցէք:

Կովը (ո՞վ) բառաշում է: Արեւը (ի՞նչ) ծագեց: Աշակերտը (...), խաղում է: Անձրեւ (...), է գալիս: Սազը (...), լողում է: Արծիւը (...), թռչուն է: Մոխակը (...), երգում է: Օձը (...), սողում է: Ծառը (...), ծաղկեց:

ԳՐԱՍՏԵՐ ԸՆԿԵՐ

Հայրը տեսաւ, որ իւր որդին վատ ընկերների հետ է ման դալիս:

— Չաւակ, — ասաց նրան. — հեռու կաց դրանցից. դրանք քեզ կըփչացնեն:

— Ո՛չ, հայրիկ, — պատասխանեց մանուկը. — ձիշտ է, իմ ընկերները վատ են, բայց ես կաշխատեմ նրանց ուղղել:

Հայրը վեր առաւ մի կողով, որտեղ միրանի փչացած խընձորներ կային և նրանց մէջ մի գեղեցիկ կարմիր խնձոր և մի մարուք բար գնելով, ասաց որդուն:

— Թո՛ղ սրանք մնան այստեղ, տեսներ՝ ինչ կըլինի:

Երեք օրից յետոյ հայրը որդուն բերեց կողովի մօտ: Նայեցին և ինչ տեսան: Գեղեցիկ, կարմիր խնձորն էլ արդէն սկսել էր նեխուել, փչանալ, իսկ բարն, իհարկէ, ամենեին չէր փոխուել:

— Տեսնում ես, — ասաց հայրը որդուն. — եթէ դու էլ այս բարի նման պինդ ես, ես քեզ չեմ արգելիլ վատ մտրդկանց հետ ընկնել. իսկ եթէ թոյլ ես, ինչպէս այս խնձորը, այն ժամանակ ինքդ էլ կըփչանաս վատ ընկերների մէջ:

Handwritten signatures and stamps at the bottom of the page.

10. Գ Ի Ր

Կարգան, այ իմ խելօր մանուկ,
Կարգան, գրիբ դու ամեն օր.
Գիր կարգողի խելքն է կտրուկ,
Միտքը—պայծառ ու լուսաւոր:

Գու կիմանաս, ինչու մարդիկ
Պէտք է ապրեն իրար համար.
Ի՞նչ է մարդկանց ցան ու կարիք,
Ի՞նչ է լոյսը, ի՞նչ է խաւար:

Գիր կարգալով՝ դու աշխարհիս
Կրճանաչես չարն ու բարին.
Ով է խնդում, ով է լալիս,
Ով է գրկում խեղճ թշուառին:

Կարգան, դու իմ խելօր մանուկ,
Կարգան, գրիբ դու ամեն օր.
Գիր կարգողի խելքն է կտրուկ,
Միտքը—պայծառ ու լուսաւոր:

11. Տ Ո Ր Գ Ի Ե Ը Կ Ը Ն Ս Է Ր

Մի երեխայ, փողոցի միջով վազելիս, ընկաւ կառքի տակ.
անին անցաւ նրա ոտի վրայով և ջարդեց: Խեղճ երեխային
վերցրին և, տուն տարան: Նրա մայրը տանը հիւանդ պարկած
էր և հէնց որ լսեց որդու լացուկոծը, վախից ուշաթափուեց:

Երեխան իսկոյն կտրեց ձայնը և մինչդեռ ուղղում ու կա-
պում էին ոտը, նա ամենևին ձայն չհանեց:

—Միթէ դու ցաւ չես գգում,— հարցրեց նրան վերջապէս
բժիշկը:

—Օ, սաստիկ,— հառաչեց մանուկը,— բայց ես չեմ ուզում,
որ մայրիկս իմանայ այդ. նա շատ կրվճատանայ:

12. Օ Ր Օ Ր Ո Յ Ի Ե Ր Գ

Արի, իմ սոխակ, թո՛ղ պարտէզ, մէրին,
Տաղերով քուն բեր տղիս աչերին.
Բայց նա լալիս է, դու, սոխակ, մի գալ.
Իմ որդին չուզէ տիրացու դառնալ:

Եկ, արեղածնո՛ղ, թո՛ղ արտ ու արօտ,
Օրօրէ՛ տղիս, բնի է կարօտ.

Բայց նա լալիս է, դու, ձագո՛ւկ, մի գալ.
Իմ որդին չուզէ արեղայ դառնալ:

Թո՛ղ դու, տատրակիկ, բո ձագն ու բունը,
Վուժույով տղիս բեր անուշ բունը.
Բայց նա լալիս է, տատրակիկ, մի գալ.
Իմ որդին չուզէ սգաւոր դառնալ:

Կաչաղակ ճարպիկ, գո՛ղ, արժաթասէր,
Չահի գրուցով որդուս քունը բեր.
Բայց նա լալիս է, կաչաղակ, մի գալ.
Իմ որդին չուզէ սովազար դառնալ:

Թո՛ղ որսդ, արի, բաջասիրտ բաղէ,
Քո երգը գուցէ իմ որդին կուզէ:
Բազէն որ եկաւ, որդիս լուեցաւ,
Ռազմի երգերի ձայնով բնեցաւ:

Գ Ր Ե Ի Ո Ր Վ Ե Ր Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

8. Արտազրեցէք «Վ ա տ ը ն կ ե ր» յօդուածից թէ շնչաւոր և թէ ան-
շունչ առարկաների անունները եղակի և յօդնակի թուով:

Օր ի ն ա կ:— Եզակի թ.— Ընկեր: Հայր: Որդի:

Յոզնակի թ.— Ընկերներ: Հայրեր: Որդիներ:

9. Գրեցէք ձեզանից մի քանի փոքրիկ նախադասութիւններ եղակի թուով:
Իւրաքանչիւր նախադասութիւնից յետոյ վերջակէտ գրէք: Վերջակէտից յետոյ
գլխատառ գրեցէք:

Օրինակ:— Ընկերս եկաւ. ծիտը ծըլվըլում է:

10. Արտագրեցէր միննոյնը յոգնակի թուով:

Օրինակ:—Ընկերներս եկան:

11. Արտագրեցէր և հարցերին յարմար բառեր տեղացրէր:

Մանուկը (ո՞վ) պատասխանեց: Ասողը (ի՞նչը) փայլում է:

..... (ո՞վ) եկաւ: (ի՞նչը) ընկաւ: (ո՞վ) սովորեցնում է:

..... (ո՞վ) երգում է: (ի՞նչը) պայծառ է: (ո՞վ) վերադար-

ձաւ: (ո՞վ) կծում է: (ի՞նչը) մաքուր է:

3 } X
13. Հ Ր Ա Չ Ա Լ Ի Խ Ո Տ

Երկու աղախին, Աննան ու Կատարինէն, բազար էին գնում: Նրանցից ամեն մէկը մի կողով խնձոր էր տանում: Աննան շաքունակ տրտնջում էր ու հառաչում, իսկ Կատարինէն ծիծաղում ու կատակներ էր անում:

—Ասո՛ւ, խնդրեմ, ինչո՞ւ է պատճառը, որ դու այդպէս ուրախ ուրախ ծիծաղում ես. — հարցրեց վերջապէս Աննան. — չէ որ քո կողովն էլ իմիս պէս ծանր է և դու էլ ինձանից ուժեղ չես:

—Ճշմարիտ ես ասում, — պատասխանեց Կատարինէն. — բայց ես իմ կողովումս մի այնպիսի խոտ եմ դրել, որից ամեն բեռ թեթևանում է:

—Միթէ. այդ ինչպիսի խոտ է և դրտեղից ես ճարել, — հարցրեց Աննան զարմացած:

— Թէ որտեղից եմ ճարել, այդ ես էլ չգիտեմ, — պատասխանեց Կատարինէն. — միայն անունը կարող եմ ասել. դա կոչւում է համբերութիւն, որից դու գուրկ ես, սիրելի Աննա:

Համբերութիւնը կեանք է:

14. Պ Ա Պ Ը Ե Ի Թ Ո Ռ Ն Ի Պ Ը

Ա.

Պապը սաստիկ ծերացել էր: Նրա աչքերը լաւ չէին տեսնում, ականջները ծանրացել էին. նրա ձեռներն ու ոտները ծե-

րութիւնից դողդողում էին, այնպէս որ՝ զգալը բերանը տանելիս՝ կերակուրը կաթկըթեցնում էր:

Այս բանը դիւր չէր գալիս նրա որդուն ու հարսին: Նրանք ծերին իրանց հետ հացի չէին նստացնում, այլ մի անկիւնում առանձին տեղ էին տալիս հաց ուտելու:

Մի անգամ, ճաշի ժամանակ, ծերի ձեռները դողդողացին, կաւէ ամանը վայր ընկաւ և կոտորուեցաւ: Աւելի ևս բարկացան հարսնաբոլորին խեղճ ծերի վրայ և զրանից յետոյ փայտէ ամառով էին կերակուր տալիս նրան:

Բ.

Ծերունին մի թոռնիկ ունէր: Մի օր մանուկը, յատակի վրայ նստած, տաշեղներից ինչ-որ բան էր շինում:

—Այդ ինչ ես շինում, սրբի, — հարցրեց նրան մայրը:

—Փայտէ աման եմ շինում, մայրիկ, որ երբ դու և հայրիկս ծերանար, նրանով կերակուր տամ ձեզ, — պատասխանեց մանուկը:

Հայրն ու մայրը իրար նայեցին և ամօթից կարմրեցան: Նրանք այնուհետև սկսեցին ծերին շատ պատուով պահել:

Պատուիք ծերին, որ ծերանաս: Ծերանաս, ծերի պատիւը կիմանաս:

4 } X
15. Մ Ե Ծ Ե Ի Ե Ի Փ Ո Ք Ի Ե Ի

Գարեգինը, պատուհանի առաջ կանգնած, նայում էր դէպի փողոց, որտեղ պառկած էր նրանց գամբուր — Բօղաբը և տարա-նում էր արեգակի տակ:

Յանկարծ Բօղաբին մօտեցաւ մի փոքրիկ բոթոթ և սկսեց սաստիկ անհանգստացնել նրան — յարձակում էր վրան, հաչում էր և կրճոտում նրա ահագին թաթերն ու դունչը:

—Սպասի՛ր, — ասաց Գարեգինը. — նա րեզ խրատ կըտայ:

Բոթոթը շարունակում էր իւր շարութիւնները, իսկ Բօղաբն ամենևին չէր բարկանում նրա վրայ և տեղից չէր շարժում:

— Տեսնում ես, — ասաց հայրը Գարեգինին. — Բողաբը քեզանից բարեսիրտ է. նա իրանից փոքրին չի դիպչում: Իսկ երբ քո փոքր եղբայրներն սկսեն քեզ հետ խաղալ, այն ժամանակ անշուշտ ձեր խաղը կրվեքջանայ նրանով, որ դու նրանցից մէկին կամ միւսին մի գրկանք կրհասցնես:

16. ՂՈՒՆՆ ՈՒ ԿՆՏՈՒՆ

Ա.

Ժամանակով կատուն ճօն¹ էր,
Ղունն էլ գլխին գգակ չունէր.
Միայն, գիտեմ ոչ՝ որտիանց-որտի²
Ճանկել էր մի պառան մորթի:
Եկաւ մի օր, ձմրոնամտին,
Կատուի կուշար տարաւ մորթին.
— Բար՛ յաջողում, ուստան Փիսօ,
«Քլուխս մըսեց, ի սէր Աստոյ,
«Առ էս մորթին ու ինձ համար
«Մի գգակ կարբի գլխիս յարմար:
«Վարձդ կըտամ, միամիտ մնան,
«Միայն խնդրում եմ, շատ չուշանայ»:
— Աչքիս վրայ, քեռի Քուշի,
«Մի գգակ ա, խու մի բուբը չի.

¹ ճօն—գերձակ: ² Որտիանց-որտի—որտեղից-որտեղ:

«Քու թանկագին խաթեր համար
«Ուրբաթ օրը համեցէք տար.
«Փողի մասի աւելորդ ա.
«Մեր մէջ խօսալն էլ ամօթ ա.
Ի՞նչ վենձ¹ բան ա, տօ հէր օխնած,
«Հն, հն, հա... մի գգակի վարձ...»

Բ.

Ուրբաթ ծէգին քեռի Քուշին
Ուստից ծէրբին², բաց բաց կուճին³
Թափ թափ տալով, ծանդըր ու մեծ
Ուստա կատուի շէմքում կանգնեց.
— Ուստէն ո՛ւր ա... փափախս ո՛ւր ա...
— Մի քիչ կացի, հրէս կերևայ:
Ուստէն եկաւ բուբըր հագին.
Չանը տեսաւ, բեխի տակին
Իրան-իրան քիչ փնթփնթայ
Ու մուշտարու վրայ թնդաց.
— Յրտատմը էլար... վան, տնաշէն,
«Ձեռ թողնում, որ մի շունչ բաշեն.
«Մհաթ⁴ խու չի, դեռ հլա նոր եմ
«Յըցամ տուել⁵, թէ որ կարեմ»:
— Դէ հէր օխնած, էտենց⁶ ասան,
«Էդ բարկանալդ էլ ընչիս ա.
«Փող եմ տուել, շուտով կարբի,
«Թէ չէ ասան, էգուց պրի...»
Ասաւ Քուշին ու նեղացած
Վերադարձաւ գլուխը բաց:

Գ.

Մին էլ եկաւ, դարձեալ չկար.
Էս անգամը դիպան իրար.
Էլ անպատիւ, պետուր⁷ խօսքեր,

¹ վենձ—մեծ: ² Ծէրբին—վաղ, կանուխ: ³ Կուճին—գլուխը: ⁴ Մհաթ—
ժամացոյց: ⁵ Յըցամ տալ—չուր սրակել: ⁶ էտենց—այդպէս: ⁷ Պետուր—անպատիւ:

էլ հին ու նոր, էլ հէրն ու մէր,
 էլ գող Փիսօ, էլ քաշալ շուն...
 Բանը հասաւ գիւանբաշուն¹:
 Մինչև շունը գնաց — եկաւ,
 Ուստա կատուն կոտորն ընկաւ²,
 Գլուխն առաւ ու մի գիշեր
 Հանցէ, կորաւ. էն գնալն էր:

Գ.

էն օրուանից մինչև օրս էլ
 Չունն էս բանը չի մոռացել,
 Մտքումը հլա գեռ պահում ա.
 Որտեղ կատուին պատահում ա,
 Վրայ ա վագում, մորթուց բաշում,
 Իրան մորթին ետ ա ուզում.
 Իսկ սևերես կատուն յանկարծ
 Ետ ա դառնում ու բարկացած
 Փշտացնում ա, մթամ³ նոր ետ
 Յրցամ տուել, թէ որ կարեմ:

17. ԾԻԾԵՌՆԱԿՆԵՐՆ ԵՒ ԱՆՂՈՒԿԸ

Մի անգամ ճնճողուկը կամեցաւ գօռով
 տիրել ծիծեռնակի բնին և այնտեղ բնակուիլ:
 Բնից արտաքսուած ծիծեռնակն ազազակ
 բարձրացրեց, որի վրայ իսկոյն հաւարուե-
 ցան նրա ընկերները և սկսեցին յետ ու առաջ
 անել բնի մօտ. նրանք մտիկ էին տալիս
 ներս, ազազակում էին, կարծես այդպիսով
 կամենում էին թշնամուն դուրս անել բնից:
 Բայց կամակոր ճնճողուկը ներս էր բաշուել
 բնի խորքը և դուրս գալու միտք չունէր:

¹ Գիւանբաշի — գատաւոր: ² Կոտորն ընկաւ —
 սնանկացաւ: ³ Մթամ — իբր թէ:

Վերջապէս, տեսնելով որ ոչինչ չի օգնում, ծիծեռնակները բո-
 յորը միասին յանկարծ անհետացան: Նրանք թուան-գնացին մօ-
 տիկ ճահիճք, կտուցներով մի-մի փորքիկ կտոր ցելս առան և
 եկան, միքանի բոպէի մէջ ծածկեցին բնի մուտքը: Այսպէս մեր
 յանդուգն ճնճողուկը բնի մէջ փակուած մնաց և սովամահ եղաւ:

ԳՐԱԲՈՐ ՎԱՐՓՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

12. Արտազրեցէք հետևեալ գոյական անունները եզակի թուով:
 Տներ: Աչքեր: Բաղաքներ: Մարդիկ: Դէզեր: Երեկոներ: Մա-
 զեր: Օղակներ: Մայրեր: Տեղեր: Աթոռներ: Եզներ: Առիւծներ:
 Բզէզներ: Շղթաներ: Գոգեր: Լորեր: Կանայք: Չուաններ:

Օրինակ — Տներ — տուն: Աչքեր — Աչք:

13. Արտազրեցէք հետևեալ նախադասութիւնները և ենթակաների
 տակ գիծ քաշեցէք:

Քոթոթը խաղում է: Եղբայրս տարանում է: Կատուն շանկուց:
 Պապը ծերացել էր: Որդին բարկացաւ: Չուկը լողում է: Աղախինը
 հառաչում է: Հիւանդն առողջացաւ: Ամանը կոտորուեցաւ:

14. Արտազրեցէք նոյնը յոգնակի թուով:

Օրինակ — Քոթոթները խաղում են...

18. ԾԻԾԵՌՆԱԿԻ ՅԻՂՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ծիծեռնակը բուն էր շինում,
 եւ շինում էր, և՛ երզում,
 Ամեն մի շիւղ կպցնելիս՝
 Առաջուան բունն էր յիշում:

Մէկ անգամ էր նա բուն շինել
 եւ շատ անգամ կարկատել,
 Բայց այս անգամ, վերադարձին,
 Բունն աւերակ էր գտել:

հսց

բարս

Այժմ նորից բուն էր շինում,
 Ե՛ւ շինում էր, և՛ հրդում,
 Ամեն մի շիւղ կպցնելիս՝
 Առաջուան բունն էր յիշում:

Նա յիշում էր անցած տարին
 Իւր սնուցած ձագերին,
 Որոնց ճամպին յափշտակեց
 Արինարբու թշնամին:

Բայց նա կրկին բուն էր շինում,
 Ե՛ւ շինում էր, և՛ հրդում,
 Ամեն մի շիւղ կպցնելիս՝
 Առաջուան բունն էր յիշում:

D
W

19. ԱՌԻԻԾՐ ԵՒ ՄՈՒԿԸ

Առիւծը բնած էր: Մի մուկ վագից, անցաւ նրա վրայով:
 Առիւծը զարթնեց և բռնեց նրան: Մուկն սկսեց խնդրել, որ
 արձակէ իրան:

—Թո՛ղ ինձ, — ասաց նա. — դրա փոխարէն ես քեզ լաւութիւն կանեմ:

Առիւծը ծիծաղեց այդ խօսքերի վրայ, բայց էլի արձակեց մկանը:

Միքանի ժամանակից յետոյ առիւծը որսորդների ցանցի մէջ ընկաւ: Նա զարհուրելի կերպով մոնչում էր և բաշբշում ցանցի թուկերը, բայց աւելի էր խճրճւում նրա մէջ: Մուկը լսեց առիւծի մոնչոցը. նա հաւարեց իւր ընկերներին, որոնք եկան, իրանց սուր ատամներով կրծեցին, կտրատեցին ցանցի թուկերը և առիւծին ազատեցին թակարդից:

— Յիշո՞ւմ ես, — ասաց այն ժամանակ մուկն առիւծին, — որ դու ծիծաղում էիր ինձ վրայ և չէիր կարծում, թէ ես քեզ լաւութիւն կարող եմ անել: Այժմ տեսնո՞ւմ ես, որ մկնից էլ կարելի է լաւութիւն սպասել: X

1006
29265
9001

20. ՄՈՒԿԸ ՈՒ ԿԱՏՈՒՆ

—Ընկիւ եմ ճանկդ, դէ՛հ, ուտում ես, կեր, լի ինչ ես խառնում իմ դառը ցուեր. Գիտեմ, որ իմ վերջս այսօր հասել է, Խեղճ ձագս բնում անտէր մնացել է»:

Ասաց մի խեղճ մուկ անիրաւ կատուին, Որ ճանկել նրան, դրել էր տակին: Մի թէ ուտելն է մենակ իմ ուզած, — Գատասխան տուեց կատուն բարկացած:

— Ամեն մի ձայնդ, բաղցը ծրվծրվոցդ Որ ականջս է ընկնում, ու այդ թուլանալդ «Տեսնելիս՝ սիրտս այնպէս է ցնծում, Որ կարծում եմ, թէ նոր կեանք եմ ստանում»:

ԳՐԱԴՐՈՐ ՎԱՐՓՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

15. Արտադրեցէր հեռեկալ գոյական անունները:

Ատուած: Յիսուս: Աննա: Վարդան: Վահան: Տիխիս: Արարատ: Արագած: Արարս: Երրակ: Երեւան: Էջմիածին: Ռուսաստան: Հայաստան: Փրանսիա:

16. Արտադրեցէր «Ա ո ի լ ը և մ ու լ ը» յօդուածից բոլոր հասարակ գոյական անունները:

Օրինակ:—Առիւծ: Մուկն:

17. Արտադրեցէր և ենթականեր աւելացրէր:

Ձին (ո՞վ) խրինջում է: ... (ո՞վ) թռչուն է: ... (ո՞վ) գրում է: ... (ի՞նչը) դառն է: ... (ի՞նչը) կաթկաթում է: ... (ո՞վ) հազնուեց: ... (ո՞վ) վարում է: ... (ո՞վ) նստած է: ... (ո՞վ) թռչում է: ... (ի՞նչը) քանդուեց:

18. Գրեցէր ձեզանից մի քանի յատուկ գոյական անունները:

21. ՈՐՍՈՐԳՆ ՈՒ ԿԱՔԱՆԸ

Մի անգամ կարաւր, անտառից դէպի դաշտ թռչելիս՝ պատահեց որ սորգին:

—Սիրելի որսորդ, — ասաց նա. — Ատուած սիրես, ձագերիս չսպանես. նրանք այս անտառի բոլոր թռչուններից ամենասիրուններն են:

— Չատ բարի, կարաւիկ, — պատասխանեց որսորդը. — Եթէ այդ սիրուն ձագերդ պատահեն ինձ, ևս նրանց կրկնայեմ, ձեռք չեմ տալ:

Կարաւր հանդիստ սրտով թռաւ-դնաց իւր գործին: Բայց երեկոյեան տուն վերադառնալիս ինչ տեսնի խեղճ մայրը: Որ-

սորգը մաղախի մէջ զրած՝ տանում է փոքրիկ կարաւներին, նրա սիրատուն ձագուկներին:

—Ախ, անխիղճ որսորդ, — մորմորած սրտով ասաց մայրը. չէ որ դու խոստացար խնայել ձագուկներին. ինչո՞ւ խօսքդ չպահեցիր, ինչո՞ւ սպանեցիր խեղճ ձագուկներին: Ա՜ճձ քեզ, ստախօս մարդ:

—Բայց չէ որ դու ինձ ասացիր, թէ քո ձագերն այս անտառի ամենասիրուն թռչուններն են, այնինչ իմ սպանածները, ինչպէս դու էլ տեսնում ես, ահա այս մոխրագոյն թռչնակներն են, — պատասխանեց որսորդը:

—Ախ, բացազանչեց որդեկորոյս մայրը. — միթէ դու չըզիտես, որ ամեն մի մօր համար ամենասիրունն ու ամենագուրեկանը իւր հարազատ գաւակն է:

22. ԹՈՒԹԱԿՆ ՈՒ ՍՈՒՍԱԿԸ

Մի թուլթակ տան մէջ այնքան ճրղղաց, շրվշրվաց, որ տան տէրը նրան տանից դուրս անել տուեց:

Թուլթակի ինքնասիրութեանը դիպաւ այս բանը և նա սկսեց զանգատուել սոխակին. որ եկել էր նրան տեսնելու:

—Աչքիս լոյս, — ասաց թուլթակը սոխակին. — ես լսել եմ, որ դու լաւ վարպետ ես երաժշտութեան մէջ. խնդրեմ լսես իմ երգերը և ասես ինձ, թէ ինչ պակասութիւն կայ նրանց մէջ, որ իմ տիրոջը դիւր չեն դալիս:

—Չատ լաւ, — ասաց սոխակը. — երգիր, տեսնեմ ինչպէս ես երգում: Ես ուրախութեամբ կըլսեմ քեզ պէս սիրուն թռչունի երգը:

Թուլթակն սկսեց իւր բոլոր ճարտարութիւնը թափել. հաւի պէս կըչկըչաց, շան պէս հաչեց, կատուի պէս մյաւեց, մի խօսքով կըկնեց իւր բերան-արած բոլոր բառերն ու երգերը:

—Այժմ, սիրելիս, — ասաց նա ստիակին. — խնդրեմ՝ ասես, դու լսած կաս մի այսպիսի բան երբեքիցէ:

—Սիրուն թուժակ, — պատասխանեց ստիակը. — դու ինձ կրնեսես, եթէ բեզ մի նկատողութիւն անես: Գու երգում ես ուրիշների ձայնով, ուրիշների երգեր ես երգում: Եթէ ունենաս քո սեպհական երգը, էլ բեզ ասնից դուրս չեն անիլ:

23. ԳԵՐԻ ԹՈՒԹԱԿ

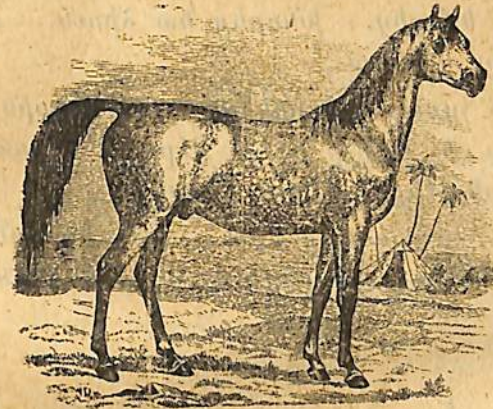
Իմ տիկինը կերակրում է
ինձ նշերով, շաքարով,
իմ վանդակը պարզարում է
Իւր քնքշիկ ձեռքերով:

Բայց դէժ մի ժամ ուրախ լինել
ես չեմ կարող իմ կեանքում,
Երբ յիշում եմ, թէ դերի եմ
Այս նեղ, փակուած վանդակում:

24. Չ Ի

Չին ընտանի կենդանիներից ամենագեղեցիկն է: Նրա մարմինը ծածկուած է կարճ, կոկիկ մազերով: Պարանոցի վրայ ունի երկար բաշ, որի մի փունջը՝ փոքրիկ ականջների միջով՝ իջնում է գէպի ճակատը: Չիու ազին (պոչը) ծածկուած է երկար մազերով: Չիերը լինում են զանազան գոյնի — սև, կարմիր, մոխրա-

գոյն, սպիտակ, չայ: Բարակ, գեղեցիկ ոտների վրայ մատների տեղ կան սմբակներ. սմբակներին երկաթէ պայտեր են խփում, որ ոտները չվնասուեն:

Չին շատ խելացի կենդանի է: Նա ճանաչում է իւր տիրոջը և կատարում նրա հրամանները: Մարդս նրանցից շատ օգուտներ է ստանում:

Գ Բ Ե Ի Ո Ր Վ Ե Ր Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

19. Արտագրեցէք «Չի» յօդուածից բոլոր հասարակ գոյական անունները:

20. Արտագրեցէք հետևեալ հաւաքական գոյական անունները:

Հօտ: Գունդ: Անտառ: Ջուկ: Զօրք: Երամ: Վոհմակ: Հորան: Ամբոխ: Ժողովուրդ:

21. Արտագրեցէք հետևեալ նախադասութիւնները և փակագծերի մէջ հարցեր աւելացրէք: Հարցերի տակ գիծ քաշեցէք:

Քահանան (ի՞նչ է անում) աղօթում է: Աստուած (ի՞նչպէս է) ողորմած է: Վարդը (ի՞նչ է) ծաղիկ է: Մարդը (...), մտածում է: Ոչխարը (...), մայր է: Արծաթը (...), մետաղ է: Աշակերտը (...), աշխատատէր է: Երկեքը (...), կրք է: Օրը (...), ըսցունցաւ: Կրակը (...), հանգաւ:

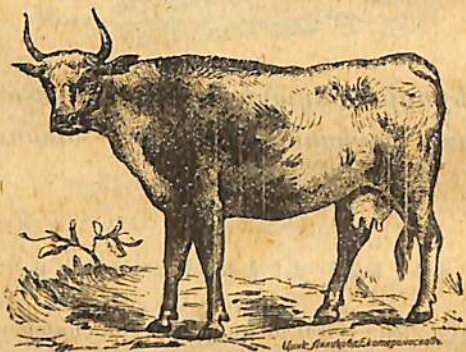
25. ՉԻՆ Ե Ի Է Չ Ը

Մի բեռնաւորուած էջ և մի պարապ ձի միասին ճանապարհ էին գնում: Խեղճ էջը տնքում էր իւր ծանր բեռան տակ:

— Աղաչում եմ քեզ, — խնդրեց նա ձիուն. — օգնիր ինձ, բեռիցս մի քիչ գու վեր առ:

Չին ականջ չըրեց իւր ընկերոջ աղաչանքին: Ճանապարհին էջը վայր ընկաւ և շունչը փչեց: Տէրը վեր առաւ իշի բեռը, նրա կաշին էլ քերթեց և ձիուն բեռնեց:

— Վայ ինձ, — հառաչեց ձին. — եթէ ես օգնէի խեղճ իշին, նա կենդանի կրմնար և իմ բեռն էլ այսքան ծանր չէր լինի:

26. Կ Ո Վ

Կովն էլ, ձիու նման, ընտանի շորքոտանի կենդանի է: Նրա գլուխը լայն է և ունի երկար սրղեր: Կովը սրղերով պաշտպանում է շներից ու գայլերից — նրանցով հարու է տալիս: Նրա օդնաշարը դուրս ցցուած է, կողերը փքուած, ոտները կարճ, պոչը երկար՝ ծայրը փնջամազ: Իւրաքանչիւր տափ վրայ ունի մի մի գոյզ կճղակներ:

Կովը խոտակեր կենդանի է. բայց նա իւր կերակուրը մի անպամից չի ուտում, վերջացնում. առաջ խոտը բերանն է առնում և առանց ծամելու կուլ տալիս. քիչ յետոյ կուլ տուածը

նորից յետ է գալիս բերանը և այս անգամ կովը լաւ ծամում, որոճում է ու դարձեալ կուլ տալիս:

Կովը մարդուն համեղ կաթն է տալիս: Կաթնից պատրաստում են մածուն, թան, իւղ և պանիր:

27. ԿԹԵԼ ՈՒ ՀԱՐԵԼ

— Ասա, տեսնեմ, մեր գիւղերում Կովերն ինչպէս են կթում:

— Ահա այսպէս են կթում.

Հորթը կապում մօր ծնկից,

Ծիծը խլում գաւակից,

Կովկիթն իրանց ձեռքն առնում,

Ապա կողքին կըկըզում—

Փը՛ 22, բը՛ ժժ...

Փը՛ 22, բը՛ ժժ...

Ահա այսպէս են կթում,

Փորրիկ հորթին լացացնում:

— Ո՛նց են հարում խնոցին.

Հէնց այսօր էլ հարեցին:

— Ահա այսպէս հարեցին.

Թոկը ծառից կապեցին,

Հաստ խնոցին կախեցին,

Երկու օրուայ հաւարը

Նրա մէջը ածեցին,

Տար ու հով ջուր խառնեցին

եւ ծայրերից բռնելով,

Տարան, բերին, շարժեցին՝

Թը՛ ըխկ, չը՛ ըխկ...

Թը՛ ըխկ, չը՛ ըխկ...

Ահա այսպէս հարեցին,

Գեղին կարագ հանեցին:

28. Կ Թ Ո Ի Կ Ո Վ

Մարդու մէկը մի կով ունէր: Նա օրական մի կճուճ կաթն էր տալիս իւր ախրոջը: Մի անգամ այդ մարդու մօտ հիւրեր պէտք է գային. նրան շատ կաթն էր հարկաւոր. այդ պատճառով նա տասն օր շկթեց իւր կովը, կարծելով, թէ տասնհորրդ օրը կովը տասը կճուճ կաթ միանգամից կը տայ: Բայց իրան զարմացաւ խեղճ մարդը, երբ վերջին օրը կովն առաջուանից քիչ կաթ տուեց, սրովհետեւ երկար ժամանակ շկթելուց նրա կաթը ցամաքել էր:

Գ Բ Ը Ի Ո Ր Վ Ը Բ Փ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ն Ե Բ

22. Արտազրեցէք հետեւել նախադասութիւնները և ստորոգեալն երբի տակ գիծ քաշեցէք:

Կովը որոճում է: Չին վազում է: Խոտը շորացաւ: Ոգնին կենդանի է: Թիթեռը միջատ է: Պատկերը գեղեցիկ է: Երկինքն ամպամած է: Հիւրերը կը գան: Գետը ցամաքեց: Մարդը զարմացաւ: Գիւղացին հնձում է:

23. Արտազրեցէք նոյնը յոգնակի թուով: Ստորոգեալների տակ դարձեալ գիծ քաշեցէք:

Օրինակ:—Կովերը որոճում են:

24. Արտազրեցէք առանձին առանձին յատուկ, հասարակ և հաւարակոն գոյական անունները:

Յարութիւն: Երկաթ: Կամար: Զուկ: Մարզաբիտ: Եղան: Անտառ: Ոսկի: Մարմին: Հրաշեայ: Հեղինէ: Մատիտ: Հրանոյշ: Գունդ: Զօրք: Հայկունի: Արամ: Թուղթ: Եկեղեցի: Մոսկոյս: Կուր: Մասիս: Սար: Գետ: Աստղ:

26. Գ Ա Ռ Ը Գ Ա Յ Լ Ի Մ Ո Ր Թ Ո Վ

Մի օր մէկ գառը, չգիտեմ ինչ էր, Խելքին ինչ տեսակ բամբի էր փշել, Գցեց իւր վրայ մի գայլի մարթի, Գնաց, խառնուեցաւ հետը իւր հօտի:

Բայց երբ շների աչքովն ընկաւ, Ասին՝ անտառից ահա գայլ եկաւ, Գոռուճ-գոչումով վրայ վազեցին, Բերաններն առան ու վրզզըզեցին:

Լաւ էր, որ շուտով հովիւը տեսաւ, Փայտ ու մահակով նոյն տեղը հասաւ, Ու խեղճ գառնուկը կատաղած շների Սուր ատամներից հագիւ փրկուեցաւ:

Եւ մեր գառը հագիւ-հազ, Արինաթաթախ ու նուազ, Թոյլ ստները քաշ տալով Հատաւ գոմը մի կերպով:

30. Ա Գ Ռ Ա Ի

Ազուար տեսաւ, որ սիրամարդները շատ զեղեցիկ են, փետուրներն այնպէս փայլուն, գոյնգոյն, որ կարծես թաղաւորի ծիրանի լինին:

— Ինչո՞ւ եմ ես այս սե ու յիմար ազուաների շարքն ընկել, — մտածեց նա. — արի, ես էլ այգախօսի սիրուն փետուրներով զարդարուեմ. սիրամարդներն ինձ սիրով կընդունեն իրանց մէջ, իսկ անձոտնի ազուաներն, ինձ նայելով, զարմացած, հիացած կըմնան:

Եւ սիրամարդի սիրուն փետուրներ ճարելով՝ դուզուեց-զարդուեց ու գնաց, սիրամարդների հետ խառնուեցաւ: Բայց այնտեղ նրան շուտով ճանաչեցին. սիրամարդները վրայ թափուեցան, կոցահարեցին, կեղծ փետուրների հետ խփականներն էլ պոկեցին և իրանց միջից դուրս արին:

Անարգուած, փետուրներից զրկուած ազուար գնաց իւր ուղղականների մօտ, բայց նրանք էլ երես դարձրին և շքնդունեցին նրան:

31. Փ Ի Ղ

Հնգկացին մի փիղ լուներ: Տէրը նրան շատ վատ էր կերակրում և շարունակ գործ անել էր տալիս: Մի օր էլ փիղը բարկացաւ և իւր տիրոջը ստնատակ տուեց, սպանեց: Հնգկացու կինը արտասունքն աչքերին բերեց իւր որդոցը, պեցեց փղի սաների տակ ու ասաց.

— Փիղ, դու սպանեցիր հօրը, սրանց էլ սպանիր:

Փիղը նայեց մանուկներին, յետոյ ամենից մեծին կնճիթով վեր առաւ, զրեց իւր պարանոցի վրայ և այնուհետև սկսեց նրան հնազանդուել և աշխատել նրա համար:

32. Փ Ի Ղ Ե Ի Բ Ո Ր Ո Ր

Մէկ փիղ առած ման կածէին Փողոցներից անցընելով, Յանկարծ բռնաբռն մի կռուուակը վրայ վազեց խիստ հաշելով: — Չայնոկ կտրիք, դրացի եղբայր, Ասաց զամբուր մեր բռնաբռնին. — «Չես տեսնու՞մ, որ ծաղր եղար «Բոլոր շների դու առաջին»: «Գն ով ես և փիղը ով. «Ահա քո հերզ է բռնու՞մ, «Իսկ նա հանգարտ և անխոռով «Հաշելուդ էլ ուշ չէ դնու՞մ»: — Հն-հն, հն-հն, դու շիմացար, Պատասխանեց մեր բռնաբռնը, — «Ու իմ միտքը հասկացար: «Հեռուից կանչեմ, կուռեմ հետը, «Որ մեծ բանի մէջ երևամ, «Ուրիշներին էլ ասել տամ. — Տեսէք, բռնաբռն ինչպէս բաջ է, «Որ փղի գէմ էլ կրհաչէ»:

Գ Բ Ե Ի Ո Ր Վ Ե Բ Փ Ո Ր Թ Ի Ի Ն Ե Ի

- 25. Արտազրեցէք հետեակ նիւթական առարկաների անունները: Աղ: Բամբակ, Ծարար: Գետակ: Արինգ: Մեխակ: Վարդ: Փետուր: Ծիրան: Մարդ: Արօր: Երկիր: Կացին: Սանձ: Փայտ:
- 26. Արտազրեցէք հետեակ մտաւոր առարկաների անունները: Հոգի: Հրեշտակ: Եսանդ: Բաջուծին: Ապրուստ: Իմաստութիւն: Ժուլութիւն: Կամք: Երջանկութիւն: Սէր: Ատելութիւն:
- 27. Արտազրեցէք և հարցերին համաձայն ստորոգեալներ աւելացրէք:

Ծիծեռնակը (ի՞նչ է անում) ծըրվելում է: Գորտը (ի՞նչ է անում): Մշակը (ի՞նչ կանէ): Ագոստը (ի՞նչ է): Կօշկակարը (ի՞նչ արաւ): Հունձը (ի՞նչ եղաւ): Ծովը (ի՞նչպէս է): Մեղը (ի՞նչպէս է)

33. ՈՉԽԱՐՆԵՐՆ ՈՒ ԳԱՅԼԵՐԸ

Մի անգամ գայլերն ասացին ոչխարներին.

—Մեղքերս ինչ թարցնենք—մենք ձեզ հետ շատ վատ ենք վարում և անմեղ տեղը ձեր արիւնը թափում. դուք էլ, իհարկէ, մեզանից վախենում էք և խիստ ատում էք մեզ: Բայց զիտէք զբանում ով է մեղաւոր — ձեր չար շները. նրանք միշտ աշխատում են մեզ ջնջել, կոտորել, էհ, մենք էլ մեր վրէժը ձեզանից ենք հանում: Եկէք, լսեցէք մեզ, այդ շներից թողէք, հեռացէք. մենք ձեզ միշտ կը պաշտպանենք:

Յիմար ոչխարները հաւատացին նրանց և ծածուկ հեռացան շներից: Գայլերն էլ հէնց այդ էին ուզում. նրանք վրայ թափուեցան, անպաշտպան ոչխարներին խեղդեցին ու կերան:

34. ՊԱՌԱԻՆ ՈՒ ԳԱՅԼԸ

Քաղցած գայլը որսի էր ման գալիս: Գիւղի մօտով անցնելիս՝ յանկարծ լսեց, որ մի խրճիթում երեխան լաց է լինում, իսկ պառաւ տատն ասում է նրան.

—Չայնդ կտրիք, թէ չէ քեզ գայլին կըտամ:

Գայլը կանդ ասաւ և այլևս չհեռացաւ խրճիթի մօտից: Նա սպասում էր, որ պառաւը երեխային իրան տայ: Սպասեց, սպասեց և յանկարծ նրա ականջին հասաւ պառաւի ձայնը, որ այս անգամ ասում էր.

—Մի լար, դառնուկս, ևս քեզ գայլին չեմ տալ. նա գայ թէ չէ, իսկոյն կըսպանենք:

«Ինչպէս երեւում է, այստեղ ինչ որ ասում են, նրա հակառակն են կատարում», — մտածեց գայլը և թողեց, հեռացաւ գիւղից:

35. Ա Ր Ա Գ Ի Լ

Ա.

Արագիլները կանգնած էին իրանց բնի վրայ, գլուխները մէկ երկինք էին բարձրացնում, մէկ երկիր խոնարհում, երգում, կըլկըլացնում:

—Այդ ինձ են բարև տալիս, — ասում է Մարիամը:

—Չէ, ինձ, — հակառակում է Արսէնը:

—Երկսիդ էլ են բարևում, ամբողջ գիւղին էլ, — ասաց տատը և նրանց վէճը վերջացրեց:

—Տես, տատի, ծտերն ինչպէս ուրախացել են, ասաց Արսէնը. — ինչպէս բազցը ձայնով ծըրվելում են:

—Ուրախացել են, անուշիկս, ուրախացել. չէք տեսնում, բանի հազար ծտեր արագիլի բնի ցախերի արանքումն են իրանց համար բուն շինել: Ծտերը լաւ գիտեն, որ արագիլի անից ոչ ուրուր, ոչ կատու և ոչ մի ուրիշ թշնամի չի կարող նրանց բնին մօտենալ, նրանց ձուերը խմել կամ ճտերն ուտել: Հէնց դրա համար է, որ արագիլների գալով պատիկ ծտերն այնպէս ուրախանում են:

Բ.

—Տատի, — հարցրեց մի օր Մարիամը պառաւին. — մեր գիւղը արագիլներով լիքն է, այդքան կերակուր զբանք սրտեղից են գտնում:

Մեր դաշտերը, հողիս, լիքն են օձերով. ճահիճների գորտերն իրանց կրակը ոցով գլուխ են տանում. արտերի մէջ անպիտան մկները հազար տեղ ծակեր են բաց արել. եթէ արագիլը չի- նէր, մենք ցորենի երես չէինք տեսնիլ:

— Բա օձն արագիլին չի կծում:

— Չատ էլ ուզում է, շատ էլ հետը կուռի է բռնում, բայց միշտ յաղթում է:

— Ի՞նչպէս:

— Արագիլը թռչելիս վերեւից տեսնում է օձին և իջնում, նրա գլխին կտուցով խփում է: Օձը փշապնում է, վրայ պըրծ- նում, աշխատում է արագիլի բաց սար կծել: Արագիլն իւր թևի ծայրն է օձի բերանին մօտեցնում ու անդադար նրա գլխին կտցում: Կտցում է, կտցում, այնքան կրակը տալով խփում է, մինչև նրա գլուխը ցրում է: Օձը երկար ու ձիգ փուռում է դաշ- տի վրայ: Յետոյ արագիլն օձի մէջ տեղից բռնում է և բերում բունը, բաժին-բաժին է անում, ձագերին ուտացնում, ինքն էլ կշտանում:

Գ Բ Ա Ի Ո Ր Վ Ա Ր Փ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

28. Արտագրեցէք առանձին-առանձին նիւթական և մտաւոր սուարկա- ների անունները:

Միտք: Կարագ: Եղունգ: Զանասիրութիւն: Բժշկութիւն: Ժա- դիկ: Հող: Զոր: Հրեշտակ: Եռանդ: Վէճ: Մանգաղ: Աքոր: Գու- թան: Գարուն: Ոյժ: Աշուն: Զուլթակ: Գուր: Վաստակ: Տակառ: Ժիժաղ: Հանգստութիւն: Հատիկ:

29. Արտագրեցէք «Ոչխարներն ու գայլերը» յօդուածը եղակի թուով:

30. Հետեւեալ նախագասութիւններից արտագրեցէք ստորագեաները լը ա- ց ու ց ի չ բառերի հետ: Ստորագեալի և լրացուցիչ բառի մէջ հարցեր գրեցէք:

Եղբայրս սպասում է ընկերոջը: Սաթենիկը ջուր բերեց եղ- քորը: Որտորը հրացանով արջին սպանեց: Աշակերտը սովորում է դասը: Ուսուցիչը պատժեց աշակերտին: Դարբինը մուրճով եր- կաթ է ծեծում: Հայրս ինձ խաղալիք գնեց:

Օ ը ի ն ա կ: — Սպասում է (ո՞ւմ) ընկերոջը: Բերեց (ի՞նչ) ջուր (ո՞ւմ) եղքորը:

36. ՊԱՆԴՈՒԽՏ ՊԱՏԱՆՈՒ ԵՐԳԸ

Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ,
Գու գարնան սիրուն թռչնակ,
Գէպի ուր, ինձ ասա,
Թոչում ես այդպէս արագ:

Ախ, թուիր, ծիծեռնակ,
Ծնած տեղս— Աշտարակ,
Անդ շինիր քո բունը,
Հայրենի կտուրի տակ:

Անդ հեռու արևոք
Հայր ունիմ սգաւոր,
Որ միակ իւր որդուն
Սպասում է օրէցօր:

Երբ տեսնես դու նրան,
Ինձնից շատ բարե արա՛,
Ասա, թող նստի լայ
Իւր անբաղղ սրբու վրայ:

Գու պատմէ, թէ ինչպէս
Աստ անտէր ու խեղճ եմ ես,
Միշտ լալով, սրբալով,
Կեանքս մաշուել, եղել կէս:

Ինձ համար ցերեկը
Մութ է շրջում արեգը.
Գիշերը թաց աչքիս
Քունը մօտ չի գալիս:

Չուտով սառ հողի տակ
Գրպառկեմ այստեղ մենակ,
Թողնելով հօրս սրտում
Միշտ ցաւալի յիշատակ:

Գէ՛հ, սիրուն ծիծեռնակ,
Հեռացիր, թուիր արագ
Գէպի Հայոց երկիրը,
Ծնած տեղս Աշտարակ:

37. ԳԱՅԼԸ ԵՒ ՀՈՒՆԸ

Նիհար, բաղցած գայլը՝ գիւղի մօտով անցնելիս՝ պատահեց մի գեր շան և հարցրեց նրան.

— Այ շուն, ասա, ինչդեմ, դուք ձեր կերակուրը որտեղից էք ճարում:

— Մարդիկ են տալիս, — պատասխանեց շունը:

— Երեւի դուք շատ դժուար ծառայութիւն էք անում նրանց:

— Ո՛չ, — պատասխանեց շունը. — մեր գործը դժուար չէ: Մենք միայն գիշերները նրանց տունն ենք պահպանում:

— Ուրեմն միայն դրա համար են ձեզ կերակրում, — ասաց գայլը: — 2ֆ լինիլ, որ ես էլ գամ մարդկանց մօտ ծառայելու. թէ չէ մենք մեծ դժուարութեամբ ենք կերակուր ձեռք բերում:

— Ինչո՞ւ չէ, գնանք, . ասաց շունը. — իմ տէրը բեզ էլ կրկի-րակրէ:

Գայլն ուրախ-ուրախ վազեց շան յետեից: Բայց դռան մօտ նա նկատեց, որ շան պարանոցի մազերը պոկուած են:

— Այդ ինչից է, — հարցրեց նա:

— Է՛հ, այնպէս, — պատասխանեց շունը:

— Ի՞նչպէս թէ այնպէս:

— Այնպէս, էլի, շղթայից է: Գու չգիտես, որ յերեկները ինձ շղթայով կապում են:

— Կապում են, — ասաց գայլն ու կանգ առաւ: — Գէ՛հ, ուրեմն մնաս բարով: Աւելի լաւ է՝ ես միշտ նիհար, բայց ազատ լինիմ, քան թէ փորիս համար ուրիշների գերին դառնամ:

38. ԼՈՒՄՆԱՀԱՉ

— Հայրիկ, ինչո՞ւ մեր Բօղարը Միշտ հաշում է լուսնի վրան.
Մի՞թէ պայծառ լուսնեակը Մէկ վնաս է տալիս նրան:

— Ո՛չ, որդեակ իմ, ո՛չ թէ վնաս, Այլ լոյս, միայն լոյս է տալիս. Իսկ շանն, իբրև գայլի ցեղի, Լոյս գիշերը դիւր չի գալիս: Բայց լուսինը խօս չգիտէ, Որ իւր վրայ հաշոգներ կան. նա լուս ու մուսը, բազ բոլորած, Զարունակում է իւր ճամպան: Մենք էլ, որդեակ, լուսնի նման Գլտը է լոյս տանք մութ աշխարհին եւ համարենք, թէ չենք լսում Մեզ վրայ դուր հաշոգներին:

39. ԳԱՅԼ ԵՒ ՍԿԻՒՌ

Սկիւար, ծառի վրայ թռչկոտելիս, յանկարծ վայր ընկաւ մի գայլի վրայ, որ քնած էր ծառի տակին:

Գայլը վեր թռաւ, բռնեց նրան և ուզում էր ուտել: Սկիւան սկսեց ազաչել.

— Թո՞ղ ինձ:

— Լա՛ւ, — ասաց գայլը, — ես քեզ կըթողնեմ, եթէ միայն ինձ ասես, թէ պատճառն ինչ է, որ ես միշտ տխուր-տրտում եմ, իսկ դուք, սկիւաներդ, այդպէս ուրախ էք և շարունակ թռչկոտում ու խաղում էք ծառերի վրայ:

— Առաջ թո՞ղ ինձ բարձրանամ ծառը, — ասաց սկիւար, — այնտեղից կրտամ քո պատասխանը. թէ չէ ես վախենում եմ քեզանից:

Գայլը բաց թողեց: Սկիւարը ծառը բարձրացաւ և այնտեղից ասաց.

—Քո տխրութիւնը նրանից է, որ դու չար ես: Չարերն ուրախութիւն չունին: Իսկ մենք ուրախ ենք նրան համար, որ բարի ենք և ոչ որի վատութիւն չենք անում:

Գ Բ Ե Ի Ո Ր Վ Ե Ր Թ Ո Ր Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

31. Հետեալ նախադասութիւնների մէջ հարցերին համապատասխան լրացուցիչ բառեր աւելացրէք:

Գիւղացին վարում է (ի՞նչը) (ինչո՞վ) Կինն աւելց
(ի՞նչը) (ինչո՞վ): Հօրեղբայրս (ո՞ւմ) ընծայեց (ի՞նչ)
..... Արտաշէսը զբօսնում է (ո՞ւմ հետ:): Շուշանիկը նամակ
ստացաւ (ո՞ւմնից): Ատախճագործը սեղանը շինում է (ինչի՞ց)
.....: Շունը հաշում է (ո՞ւմ վրայ): Մենք խօսում ենք
(ո՞ւմ մասին)

32. Արտագրեցէք և ուր սր հարկաւոր է ենթակայ, ստորագեալ և լրացուցիչ բառեր աւելացրէք:

Հաւր է ածում: քշում է սայլը: Տատը հերիաթ
..... բոյն է շինում: ներկում է տունը: Հացթուխը է
թխում: ժամացոյց է շինում: Շունը տունը: Աշա-
կերտը գրում է

33. Արտագրեցէք «Գ ա յ լ ր և ս կ իւ ու ը» յօդուածը յողնակի թուով:

40. ՊԱՀՊԱՆԵՑԷՔ ՉԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԻՆ

Փրանսիայում, դաշտերի և անտառների մէջ, սիւներ են տնկած և այդ սիւների վրայ կպցրած են տախտակներ, որտեղ գրուած է.

«Ոգնին կերակրում է մկներով, խխունջներով և որդերով: Չսպանէք ոգնիններին»:

«Խլուրդը միշտ գանազան վնասակար միջատներով, որդերով ու թրթուրներով է կերակրում: Նրա ստամոքսում երբէք բուսեղէն կերակուր չէ գտնուած: Չսպանէք խլուրդներին»:

«Թրթուրները մեծ վնաս են հասցնում ժողովրդին: Թռչունները չափազանց մեծ քանակութեամբ թրթուրներ են ոչնչացնում: Մանուկներ, ձուեր և ձագեր չհանէք թռչունների բներից: Չաւերէք նրանց բները»:

41. ՄԵՂՈՒՆ ԵՒ ԱՐՋԸ

Անտառի խորքում մեղուն իւր համար
Ծառի փշակում, գետնից ոչ բարձր,
Մի բուն էր շինել,
Մէջը ձագ հանել
Եւ անուշ մեղրով
Բճիճը լցրել:

Չգիտեմ ինչպէս, մի օր արջուկը
Առաւ այդ մեղրի անուշիկ հոտը,
Մըթմըթաց, փնթփնթաց,
Ծառն ի վեր կանգնեց
Եւ երկու թաթեր
Բնի մէջ կոխեց:

Մեղուն տրդտրդաց, տրդդացին ձագեր,
Բայց արջը չբաշեց իւր բրդոտ թաթեր,
Քանդեց ողջ բունը,
Ջարդեց խեղճ ձագեր,
Հանեց բճիճը,
Լափեց անհամբեր:

Մեղուն՝ երբ տեսաւ իրան ձագուկներ
Այս անգութ արջի ոտքի տակ ձգմուած՝
Դրուզրուաց տխուր,
Խայթեց նրա աչք
Եւ ինքն էլ անշունչ
Ընկաւ ծառի տակ:

42. ՄԻՋԱՏՆԵՐԻ ԿԵՐՊԱՐԱՆԱՓՈՒՌԻԹԻՒՆԸ

Ամառը կազմարի տերևների վրայ դուր տեսած կրկնիք կանաչագոյն սրբունքներ, որոնք թրթուր են կոչուում: Այդ թրթուրները կերակրուում են կազմարի տերևներով. նրանք շատ ազան են և ուրիշ բան ու գործ չունին, բացի ուտելիս ու մեծանալը:

Երբ թրթուրը մեծանում է, պատենաւորում է. այդ ժամանակ նա ոչ ուտում է, ոչ խմում, այլ

անշարժ ընկած մնում է իւր տեղը:

Միքանի օրից յետոյ պատենանի միջից դուրս է թռչում թիթեւոր: Սա ձուեր է՝ ածում, իսկ այդ ձուաններից դուրս են գալիս ազան թրթուրներ: Աշնանը թիթեւոր ստատկում է:

Այսպէս կերպարանափոխուում են բոլոր թիթեւները, բզեզները, ճանճերը, մեղուները և պիծակները: Միշտաւր ձու է ածում, ձուաններից դուրս են գալիս որդեր կամ թրթուրներ, որդերը պատենաւորում են, իսկ պատենաններից դուրս է սողում իսկական միշտաւր:

43. ՄԵՂՈՒՆ ԵՒ ԱՐԾԻԻԸ

— Զատ ոգորմելի ես գու, — ասաց մի օր հպարտ արծիւր համեստ մեղուին. — չնայելով որ ամբողջ կեանքումդ տանջուում ես, բայց և այնպէս բեզ ոչ որ չի ճանաչում, որովհետեւ դուք մի փոքրիկ մեղրախորիսիսի վրայ հազար հոգով էք աշխատում: Ո՞վ կարող է որոշել, թէ որ մասն է բո շինածը:

— Ինչիս է հարկաւոր այդ, — համեստութեամբ պատասխանեց մեղուն. — ինչ օգուտ, եթէ ճանաչեն ինձ: Բաւական է, որ ճանաչում ու սիրում են մեր մեղրը և ես ինձ բաղդաւոր եմ զգում, որ մեղրախորիսիսի մէջ մի կաթիլ էլ իմ մեղրից կայ:

— Հապա՞ մէկ նայիր ինձ, — ասաց արծիւր. — հէնց որ ես երեւում եմ երկնակամարի երեսին, իսկոյն բոլորը նկատում ու ճանաչում են ինձ. գազաններն ու թռչունները աչք չեն հեռացնում ինձանից. հովիւների քունն անգամ աչքերից փախչում է: Ահա այդպէս բոլորը՝ թէ՛ մեծ, և թէ՛ փոքր, լաւ ճանաչում են ինձ:

— Այո, ճանաչում են, որովհետեւ վախենում են քեզանից, — ասաց մեղուն:

ԳՐԱԴՐՈՐ ՎԱՐՓՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

34. Արտագրեցէք հեռեկալ նախադասութիւնները և լրացուցի՛ք բառերի տակ գիծ քաշեցէք:

Ոգնին կերակրում է մկներով, խխունջներով եւ որդերով: Խրըրդն ուտում է որդեր եւ թրթուրներ: Թրթուրները վնաս են հասցնում ժողովրդին: Թռչունները թրթուրներին ոչնչացնում են:

35. Հեռեկալ գոյական անունների մօտ որպիսութիւն ցոյց տուող բառեր (ածական անուններ) աւելացրէք:

Բարձր (ի՞նչպիսի) տուն: Խելօր (ի՞նչպիսի) երեխայ: (ի՞նչպիսի) թռչուն: (ի՞նչպիսի) աշակերտ: (ի՞նչպիսի) մեղու: (ի՞նչպիսի) վարդ: (ի՞նչպիսի) գեշեր: (ի՞նչպիսի) գեղ: (ի՞նչպիսի) ժամացոյց: (ի՞նչպիսի) շուն:

36. Արտագրեցէք հեռեկալ նախադասութիւնները և որոշի՛չ (յատկացուցիչ) բառերի տակ գիծ քաշեցէք:

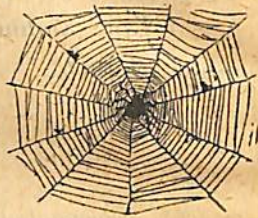
Պայծառ արեւը տաքացնում է երկեքը: Մենք մի հաւատարիմ՝ շուն ունինք: Կոյր աղքատը ողորմութիւն է ինձրում: Փոքրիկ երեխան լալիս է: Ուսուցիչը պատժում է շար աշակերտներին: Ես մի գեղեցիկ պատկերազարդ գեղք գնեցի: Չին ընտանի խոտակեր կենդանի է: Մանուշակը գեղեցիկ հոտաւտ ծաղիկ է: Աղամանը թանկագին բար է:

44. ՄԱՐԳԻՆ ՈՒ ՉԵՐՍՄԸ

Չերամբ մետարս էր շինոււմ և գոյնզգոյն կոկոնները կախոտոււմ կաղնու թարմ ճղներէց կապած խուրճի վրայ, իսկ սարգը, տան մի անկիւնոււմ բաշուած, իւր ցանցն էր հիւսոււմ և ծիծաղոււմ շերամի վրայ:

— Չերամբ եղբայր, — ասոււմ էր նա. — դու շատ դանդաղ ես տանոււմ քո գործը և շինածդ էլ մի բանի նման չէ չիսկ ես, նայիր, տես, ինչ գեղեցիկ բան եմ շինել և տես, ինչքան երկար են իմ թելերը:

Չերամբ պատասխանեց.
— Սարգ եղբայր, դու գիտես, ինչ է նշանակոււմ բարութիւն:
— Ո՛չ, չգիտեմ:
— Այդ նրանից է, որ դու չար ես, քո գործն էլ չարութեան գործ է: Դու քո երկար թելերով մի թակարդ ես ցանցոււմ, որ անմիտ ճանճերին որսաս ու ծծես նրանց արիւնը, իսկ իմ գործը բոլորովին ուրիշ բան է, քո բնութիւնից և խելքից վեր բան է:

45. ՄԱՐԳԸ ԵՒ ՕՉԸ

(Չէքիաթ)

Ա.

Մի ձիաւոր երկար նիզակը ձեռքին կամաց-կամաց առաջ էր գնոււմ դաշտի միջով: Ճանապարհից ո՛չ հեռու նա նկատեց մի խարոյկ. այնտեղ թէև կրակ արդէն չկար, բայց տաք ածուխների վրայ կծկուած թըշշոււմ էր մի անազին օձ: Օձը տեսաւ մարդուն և ազաչեց.
— Մարդ Աստուծոյ, օգնիր, ազատիր ինձ մահից:

Մարդը խղճաց օձին և իւր երկար նիզակը մեկնեց դէպի խարոյկը. օձը նրա վրայով վեր բարձրացաւ թէ չէ, փաթաթուեց մարդու պարանոցով և սկսեց սաստիկ սեղմել:

— Ի՛նչ ես անոււմ, — հագիւ շշնջաց մարդը:
— Մի՛թէ չես գզոււմ, թէ ի՛նչ եմ անոււմ, — պատասխանեց օձը.
— Ես կամենոււմ եմ քեզ խեղդել:
— Ի՛նչ, ոգորմած Աստուած: Զէ որ ես քեզ մահից փրկեցի:
— Ա՛իշտ է, բայց աշխարհոււմ միշտ լաւութեան դէմ վատութիւն են գործոււմ, ես էլ այդպէս պէտք է անեմ:
— Զէ, օձ, — վրայ բերեց մարդը. — այդ ճշմարիտ չէ. բոլորն այդպէս չեն, միայն դու ես այդպիսի անարդար բան բռնոււմ:
— Զէ, միայն ես չեմ, բոլորն էլ այդպէս են, թշնջաց օձը և աւելի պինդ փաթաթուեց նրա պարանոցով:
— Աղաչոււմ եմ, բաց թող կոկորդս, — խնդրեց մարդը. — լսիր, թէ ինչ եմ ասոււմ:

Օձը մի քիչ թոյլ թողեց:

— Երեք հոգու հարցնենք, եթէ ասածդ ճշմարիտ է, այն ժամանակ ինչ ուզոււմ ես, արս, — ասաց մարդը:
— Դէ՛հ, լաւ, տեսնենք, — համաձայնուեց օձը:

Բ.

Առաջ գնացին: Օձն այնպէս պինդ էր փաթաթուել մարդու պարանոցով, որ խեղճը դժուարութեամբ էր շունչ բաշում: Մօտեցան մի առուակի և կանդ առան:

— Լսիր, այ մարուր առուակ, — ասաց մարդը. — ես կրակից ազատեցի այս օձին, իսկ սա՛ փոխանակ շնորհակալ լինելու՛ կամենոււմ է ինձ խեղդել: Ասոււմ է, թէ աշխարհիս մէջ միշտ լաւութեան դէմ վատութիւն են անոււմ: Աճմարիտ է:

— Աճմարիտ է, — պատասխանեց առուակը. — այ, տես, սրբան վճիտ և մարուր է իմ ջուրը: Գալիս են ինձ մօտ մարդիկ իրանց ձիերով, ուզտերով և ես նրանց բոլորին թարմ, մարուր ջուր եմ տալիս: Եթէ ես չլինիմ, նրանք ծարաւից կբռնենն այս ամայի

դաշտում: Բայց գիտես նրանք ինչպէս են դուրս գալիս իմ լա-
ուսթեան տակից: Հեռանալիս ամեն տեսակ ազր ու կեղտով
չուրս կեղտոտում, փչացնում են:

Եյս որ լսեց օձը, սկսեց աւելի պինդ սեղմել մարդու կոկոր-
դը: Առաջ գնացին:

Գ.

Ահա նրանք հասան մի բարձր ծառի և կանդ առան: Մարդը
պատմեց նրան, թէ գործն ինչուան է: Ծառն ասաց:

— Աշմարիտ է ասում օձը: Եւ ահա, թէ ինչու: Գու ինրդ էլ
լաւ գիտես, որ այս դաշտում ճանապարհորդները, բացի իմ
ստուերից, ուրիշ տեղ չունին հանգստանալու: Բայց նրանք հան-
գստանալուց և իմ պտուղները վայելելուց յետոյ՝ տերևներս պո-
կոտում, ճղներս կոտրատում, կեղևս բերթում են և իրանց համար
կրակ անում: Մի օր ինձ էլ, միւս քոյրերիս նման, պէտք է ար-
մատիցս կտրեն, գետնին տապալեն: Ահա այս է նրանց վար-
մունքը իմ լաուսթեան դէմ:

Օձն աւելի պինդ սեղմեց մարդու կոկորդը: Խեղճն այլևս ոչ
կարող էր խօսել, ոչ շունչ բաշել, այլ միայն խրոխրուացնում
էր: Յանկարծ նա նկատեց, որ հեռուից մի գայլ է վազում: Մարդը
ձեռքով նշան արաւ օձին: Օձը քիչ լաց թողեց նրա կոկորդը:

— Սպասիր, գայլ, — կանչեց մարդը. — քեզ բան ունիմ ասելու:

— Լաւ, ասա, միայն ինձ շատ մի մօտենալ, — ասաց վախ-
կոտ գայլը և կանդ առաւ:

Դ.

Մարդն ու օձը քիչ մօտեցան գայլին և պատմեցին բոլորը:

— Արեան դու օձին կրակից ազատել ես, — հարցրեց գայլը
մարդուն: — Գա մի քիչ գժուար հաւատալու բան է:

Մարդն սկսեց մէկ-մէկ պատմել, թէ ինչպէս էր եղել:

— Ո՛չ, ո՛չ, — պատասխանեց նրան գայլը. — պատմելն աւելորդ է.
աւելի լաւ է ցոյց տուր, թէ ինչպէս արիք այդ:

Մարդը նիզակը մեկնեց դէպի գետին և օձը նրա վրայով
ցած սողաց:

— Գէ՛հ, այժմ ինչ կատես, — հարցրեց նա գայլին:

— Թշնամին ոտներիդ տակ է և դու դեռ հարցնում ես, թէ
ինչ պէտք է անես: Սպանիր նրան նիզակովդ, — ասաց գայլը
մարդուն:

— Ո՛չ, — պատասխանեց մարդը. — միայն գազաններն են այդպէս
վարում, իսկ մեզ Աստուած պատուիրում է սիրել մեր թշնամի-
ներին և ներել նրանց: Մնաս բարև, օձ, ողջ կաց և միտդ պա-
հիր այս: — Ասաց մարդը և փախաւ, օձի ձեռքից ազատուեց:

46. Պ Ա Ր Տ Է Ձ

Պարտէզները շինում են տների մօտ և շրջապատում ցան-
կապատով կամ ճաղերով: Պարտէզներում տնկում են պտղատու
և հատարակ ծառեր ու թփեր, որոնք շատ անգամ գեղեցիկ
ստուերախիտ ծառուղիներ են կազմում: Ծառերի մէջ մարդիկ
ցանում են զանազան բանջարեղէններ և շինում գեղեցիկ ծաղ-
կաթմբեր, որտեղ ծաղիկներ են տնկում — միսակ, յափրուկ, կա-
կաշ, շուշան և այլն:

Պարտէզը մշակում է նրա տէրը կամ պարտիզպանը. հողը
պարարտացնում են աղբով, իսկ չոր եղանակին ջրում են: Պար-
տէզներին վնաս են տալիս թրթուրները, որդերը, թռչունները և
ընտանի կենդանիները:

47. Բ Ո Ս Տ Ա Ն Ձ Ի

Ամառն է: Կարծես կրակ է բարձրանում
Գետնի երեսից, այրում, տապալում:

Ո՛չ շունն է հաշում, ո՛չ ճիճին երգում,
Գորտն էլ է լռել, էլ չի կրակըռում:

Ամենքն էլ փախել, հով տեղ են գտել,
Իրանց բներում լռուել, պապանձուել:

Միայն մի հատիկ մարդ է երևում
Խորընկած դաշտում, առուի եզերքում:

Կանգնած է մարդը արևի տակին,
Ոտն ու ծունկը բաց, բահը դրած ուսին.
Մի շապիկ միայն ունի նա հագին
Եւ մի սպիտակ թասակ կայ գլխին:

— Բայց ինչ մարդ է նա և ինչ է շինում,
Արևի տակին ինչո՞ւ է այրւում:

— Նա քոստանչի է, քոստան է ջրում,
Սեխն ու ձմերուկը նա է հասցնում:

48. ՊԱՐՏԱԶՊԱՆՆ ՈՒ ԻՒՐ ՈՐԴԻՔԸ

Մի ծերունի պարտիզպան շարունակ խրատում էր իւր որդոցը, որ աշխատասէր լինին, բայց որդիքն ականջ չէին դնում նրան: Երբ ծերունին զգաց, որ մահը մօտ է, կանչեց որդոցն ու ասաց նրանց.

— Սիրելի գաւակներս, իմ ունեցած-չունեցածս այս տունն ու պարտէզն է: Ուրիշ բան չունիմ, որ ձեզ թողնեմ: Բայց պարտիզում գանձ կայ թաղած: Փորեցէք և անշուշտ կը գտնէք:

Ծերունու մահից յետոյ որդիքն սկսեցին փորփրել պարտէզը: Փորեցին, փորեցին, ոչինչ չգտան. բայց հետեւալ տարին պարտիզի ծառերն առատ պտուղ տուին: Այդ ժամանակ միայն նրանք հասկացան, թէ ինչ գանձի մասին էր ասում հայրը, և այնուհետև սկսեցին ջանասիրութեամբ աշխատել ու շուտով մեծ հարստութեան տէր դարձան:

ԳՐԱԻՐ ՎԱՐՓՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

37. Հետեւալ նախադասութիւնների մէջ աւելացրէք որ ոչ իշ (յատկացուցիչ) բառեր և նրանց տակ գիծ քաշեցէք:

Հպարտ առիւծը խօսեց համեստ մեղուի հետ: սարդը ցանց է հիւսում: աղուէսը հաւ փախցրեց: Գայլը կեն-

դանի է: նապաստակը խոտ է արածում: Կովն կենդանի է: Աստուած պատժում է մարդկանց:

38. Արտագրեցէք և պատկանեցրէ՛ք իւր նյոց պտուղ որոշիչ (յատկացուցիչ) բառերի տակ գիծ քաշեցէք:

Իմ (ո՞ւմ) հայրը իր (ո՞ւմ) ձին ծախեց: Վարդի (ի՞նչի) հոտն ախորժելի է: Իշի (ո՞ւմ) ականջները երկար են: Նրա (ո՞ւմ) եղբայրը մեր (ո՞ւմ) հարեւանի (ո՞ւմ) տանն է: Արծիւը իր (ո՞ւմ) բունը հիւսում է բարձր ժայռերի (ի՞նչի) կատարին: Մեր (ո՞ւմ) տան (ի՞նչի) կտուրը հողով է ծածկուած:

39. Գրեցէք միքանի նախադասութիւն լրացուցիչ և որոշիչ (յատկացուցիչ) բառերով:

49. Ծ Ա Ռ Ի Կ

Այ նորատունկ իմ ծառիկ,
Զիւեր արան գեղեցիկ,
Արմատ ձգէ դու հողում,
Որ չշարժէ բեզ մըրիկ:

Ես ամեն օր բեզ համար
Ջուր կը բերեմ սափորով
Եւ բո տակը կը փորեմ,
Որ զօրանաս դու շուտով:

Ծաղիկ, տերև ու պտուղ
Թող զարգարեն բո ճիւղեր,
Նրանց վրայ թող երգեն
Անոյշ ձայնով սոխակներ:

Հաստացրո՛ւ բո բունը.
Այն ժամանակ փոթորիկ
Թող մունչէ, որոտայ,
Չի վնասիլ բեզ, ծառիկ:

50. ԾԱՌԵՐԻ ՎԷՃԸ

Ծառերը վիճեցին միմեանց հետ, թէ իրանցից ո՞րն է լաւը: Կաղնին ասաց.

— Ես բոլոր ծառերի թագաւորն եմ. իմ արմատը շատ խորն է թաղուած գետնի մէջ, բունս հաստ է, գազաթս մինչև երկինք է հասնում. իմ տերևները շատ գեղեցիկ են, իսկ ճղներս կարծես երկաթից ձուլած լինին: Ես փոթորիկների առաջ չեմ խոնարհւում, մըրիկի առաջ չեմ թերւում:

Խնձորենին լսեց կազնու խօսքերն ու սասց.

— Չատ էլ մի պարծենար, սիրելի կազնի, որ դու այդքան մեծ ես և հաստ. դու այս ասան, թէ քո պտուղներն ո՞վ է գործածում բացի խոզերից. իսկ իմ կարմիր խնձորն արքայական սեղանների վրայ անգամ տեղ ունի:

Լսում է մայրին, շարժում է իւր փշոտ գլուխը և ասում.

— Սօքսեցէք մի քիչ, շուտով կրգայ ձմեռը և դուք երկուսդ էլ կըմերկանար, իսկ ինձ վրայ այնուամենայնիւ կըմնան իմ կանաչ փշերը: Առանց ինձ ցուրտ երկրներում ապրել անկարելի է. ինձանով մարդիկ բնակարաններ են շինում և իրանց վառարանները վառում:

51. ԾԱՌԵՐՆ ՈՒ ԿԱՅԻՆԸ :

Ծառերն անտառում երբ շատ նեղացան
Կացնի ձեռիցը և էլ չխնայան,

Ինչ անեն, որ իրանց գլուխը պահեն,

Խորհուրդ արին, որ մի հնար գտնեն:

— Կացինն ո՞վ է, որ մեզ կարողանայ

«Ձօռ անել, չաղթել, ինչ մեծ բան է նա.

Այսպէս ձայն տուեց ծառերից մէկը. —

«Մենք որ կոթ շտանք, կացինն ինչ է, որ

«Յանդզնի անել մեզ կտոր-կտոր:

«Թող իմացողն ինքն իմանայ

«Եւ իդուր տեղը կացնից չնեղանայ.

«Ով որ կոթ կըտայ պողպատէ կացնին,

«Թող հոգւոցն ասէ առաջ իւր անձին»:

52. ԵՐԿՈՒ ԽՆՁՈՐԵՆԻ

Մի պարտիզպան երկու որդի ունէր: Մայիս ամսին հայրը նրանց մի-մի խնձորենի ընծայեց: Երկու ծառերն էլ միաշափ

և միատեսակ էին, միայն իրարից մի քիչ հեռու էին տնկած պարտիզում:

Մեծ որդին, որ մի աշխատասէր պատանի էր, սաստիկ ուրախացաւ հօր պարգևի վրայ և իսկոյն սկսեց ամեն աշխատութիւն ու խնամք գործ դնել, որ ծառը լաւ աճի, գօրանայ. նա ծառի վրայից թրթուրները հեռացրեց, չորս կողմի հողը լաւ փափկացրեց, որ օդն ու խոնաւութիւնը մինչև նրա արմատներն հասնեն:

Իսկ կրտսեր որդին, որ սաստիկ ծոյլ էր և անուշազիր, բոլորովին մոռացաւ իւր խնձորենին և սեպտեմբեր ամսին միայն, երբ բոլորն արդէն սկսել էին խնձորները ժողովել, նրա միտն ընկաւ ծառը: Բայց սրբան վարմացաւ նա, երբ ծառին մօտեցաւ, ոչ մի խնձոր չգտաւ նրա վրայ. պտուղների մի մասը դեռ խաղ ժամանակ թրթուրներն էին կերել, իսկ միւս մասը բամբակ էր թափել, փշացրել. այնինչ եղբօր խնձորենու վրայ կարմիր, դեղեցիկ պտուղները հեռուից անգամ երևում էին: Երկուսուրն աչքերին՝ մանուկը վաղեց հօր մօտ և դանդաղաց, թէ ինչո՞ւ էր նա իրան վատ և անպտուղ ծառ ընծայել, իսկ եղբօրը — լաւը և պողպատուն:

— Ձեզ երկսիդ էլ ես միևնոյն տեսակ խնձորենի էի նուիրել, — պատասխանեց հայրը, — բայց քո եղբայրը ոչ մի աշխատութիւն և խնամք չխնայեց իւր ծառի համար, այնինչ դու ծուլացար և ամենին ուշադրութիւն չգարձրիր բոնի վրայ:

53. ԽՈՉԸ ԿԱՂՆԻ ԺԱՌԻ ՏԱԿ

Խոզը՝ հաստարմատ կաղնու տակ կանգնած,
Կերաւ կաղինը, գլուխը կախած.
Մինչև կոկորդը կերաւ, լցուեցաւ,
Ապա կաղնու տակ հանգիստ ընեցաւ:

Յետոյ զարթնելով՝ բացաւ աչքերը
Եւ բութ կնճիթով սկսաւ փորել
Այն կաղնի ծառի հաստ արմատները,
Որից այդ ժամին սնունդ էր առել:

— 2է՛ որ այդ բանը ծառին վնաս է,—
նրան վերևից ազուար կասէ.

«Եթէ այդպիսով արմատը բանաս,
«նա կըչորանայ, այդ լաւ իմանաս»: X

— Իսկ ի՛նձ ինչ վնաս, թէ կըչորանայ,—
Ցածից ասում է նրան խոզն ազար.

«Ես դրա մասին բնաւ չեմ ցաւում,
«Կաղինն է իմս, նա է գիրացնում»:

Ծառը բարձրիցը՝ «Ապերախտ,— ասաց,
Ո՛ւտի են թափում կաղինները ցած.

«Գէթ կարենայիր մի վերև նայել
«Եւ կոյր աչքովդ այդ բանն ստուգել»:

ԳՐԵՒՈՐ ՎԱՐԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

40. Արտագրեցէք և տեղ ցոյց տուող պարագայական բառերի տակ գիծ քաշեցէք:

Աշակերտը գնում է (ո՞ւր) ուսումնա՛նքան: Պարտիզում (ո՞րտեղ) գեղեցիկ ծառեր կան: Աստղերը փայլում են (ո՞րտեղ) երկնքում: Եղբայրս սկսւ (ո՞րտեղից) Տփլիսից: Հայրս գնաց (ո՞ւր) Եկեղեցի: Աշակերտները վերադառնում են (ո՞րտեղից) դպրոցից:

119 } 4 3 0 7 8 0

Չկները լողում են (ո՞րտեղ) ջրում: Շոգենաւր լողում է (ո՞րտեղ) ծովի երեսին:

41. Արտագրեցէք և հարցերին համապատասխան տեղ ցոյց տուող պարագայական բառեր աւելացրէք:

Գիւղացիները աշխատում են (ո՞րտեղ)..... Մարդիկ ընակում են (ո՞րտեղ)..... Մեղունները թռչում են (ո՞րտեղից)..... (ո՞ւր) Կարմիր արեւը քարձրացաւ (ո՞ւր)..... (ո՞րտեղ) շատ թռչուններ են ընակում: (ո՞րտեղ) մարդիկ աղօթում են Աստծուն:

42. Հարցերին նայելով լրացրէք հետևեալ համառօտ նախադասութիւնները:

- Ես գրեցի:— Ի՞նչ: Ի՞նչպիսի: Ո՞ւմ: Ո՞րտեղ:
- Քոյրը գնաց:— Ո՞ւմ քոյրը: Ի՞նչ: Ի՞նչպիսի: Ո՞ւմ համար:
- Հայրը գնաց:— Ո՞ւմ հայրը: Ո՞ւմ հետ: Ո՞րտեղից: Ուր:
- Ոսուցիչը հարցնում է: Ո՞ւմ ուսուցիչը: Ի՞նչ: Ո՞ւմ: Ո՞րտեղ:
- Մանուկը խաղում է:— Ո՞րտեղ: Ո՞ւմ հետ:
- Օրինակ:— Գալոցում ես երկար նամակ գրեցի քրոջս:

54. ԱՂԽԱՏԱՄԻՐՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Մի անգամ Ադրիան կայսրը զբօսնելիս պատահեց մի գառամեալ ձերունու, որ մի մատաղ թղենի էր տնկում, և ասաց նրան.

— Եթէ դու երիտասարդութիւնդ անզորձ անցկացրած չլինէիր, այժմ ստիպուած չէիր լինիլ այդ գառամեալ հասակումդ աշխատել:

— Մանկութիւնիցս սկսած՝ ես ծոյլ չեմ եղել, տէր-թագաւոր,— պատասխանեց ձերունին,— և անս մինչև ձերութիւնս էլ աշխատում եմ, ինչքան որ կարող եմ: Աստուած սիրում է աշխատանքը:

- Քանի տարեկան ես,— հարցրեց կայսրը:
- Մօտ հարիւր,— պատասխանեց նա:

—Ի՞նչ,— բացազանչեց կայսրը,— և այդ հասակումդ դեռ ծառեր ես տնկում: Մի՞թէ միտք ունիս զբանց պտուղները վայելել:

—Յոյս ունիմ,— պատասխանեց ծերունին:— Իսկ եթէ Աստուած այդ չկամենայ, գոնէ ուրիշները կը վայելեն և շնորհակալ կը լինին ինձանից. չէ որ ես էլ իմ հայրերի աշխատանքն եմ վայելել:

Նյս պատասխանը դիւր եկաւ կայսերը:

—Լաւ, ասաց նա.— եթէ դու բազմ կունենաս այս ծառի պտուղները բազելու, իմաց տուր ինձ:

Բ.

Անցաւ մի քանի տարի: Ծերունին դեռ տպրում էր և շարունակում ինձամեկ իւր պարտէզը: Ծառը մեծացաւ, ծածկուեց ծաղիկներով և վերջապէս դարձարուեց պտուղներով:

Ծերունին բազեց պտուղները, բնորեց նրանից ամենալավերը, դարսեց մի կողովի մէջ և տարաւ պալատը:

Կայսրը հեռուից նկատեց ծերունուն և հրամայեց ներս կանչել: ✕

—Ի՞նչ ես կամենում,— հարցրեց նա:

—Մի քանի տարի սրանից առաջ,— ասաց ծերունին,— եթէ մտաբերում է ձերդ մեծութիւնը, դուք տեսար մի ծերունու, որ իւր պարտիզում մի մատաղ ծառ էր տնկում: Գուք այն ժամանակ ցանկութիւն յայտնեցիր, որ եթէ այդ ծերունուն յաջողութիւն բազել այդ ծառի պտուղները, ձեզ իմաց տրուի: Ես այն ծերունին եմ և ահա իմ աշխատանքի պտուղը:

Կայսրը սիրով ընդունեց պտուղները և մեծարեց ծերունուն:

65. ԱՆՏԱՌԸ ԵՒ ԱՌՈՒՍԿԸ

Փոքրիկ առուակը, որ խոխոջելով հոսում էր խիտ անտառի միջից, մի օր սկսեց տրանջալ իւր վիճակի վրայ:

—Ի՞նչ դժբաղդն եմ ես,— ասում էր նա.— այս զգուշի անտառը ծածկում է ինձանից պարզ երկինքը և թոյլ չի տալիս, որ արեգակի պայծառ ճառագայթներն ու զովարար բամբին ազատ

խաղան ջրերիս հետ: Ա՛խ, ո՛ր էր, թէ մարդիկ կտրատէին, ոչնչացնէին այս զգուշի անտառը:

—Միրելի դաւակ,— հանդարտ պատասխանեց անտառը,— դու դեռ փոքր ես և չես հասկանում, որ իմ ստուերը պաշտպանում է քեզ արեգակից և բամուց. եթէ իմ այս պաշտպանութիւնը չլինէր, դու արդէն չորացած կը լինէիր նրանից ներդուրծութիւնից: Գեռ սպասիր, զօրացիր իմ ստուերի տակ և երբ որ կը մեծանաս, այն ժամանակ հասիր դէպի բնդարձակ գաշտը և աներկիւզ խաղան փայլուն արեգակի և զօրեղ բամու հետ:

56. Ա Ռ Ո Ւ Ս Կ

Լերկ բարձրացուցից մի վճիտ առուակ Բղխում է մեղմիկ խոխոջ հանելով. Խորը ձորերով անցնում են արաղ Փրփրած ալիքներն արծաթի փայլով:

Յառաջ է վազում բազցը շշուկով, Դաշտեր, արօտներ և մարդեր մանում Ու բշբշալով, վեր-վար ոտտնելով Դարնան կենսատու գալուստն աւետում:

ԳՐԱՌՈՐ ՎԱՐՓՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

43. Արտագրեցէք և ժամանակ ցոյց տուող պարագայական բառերի տակ գիծ քաշեցէք:

Չմտն (ե՞րբ) սպիտակ ձիւնը ծածկում է երկրի երեսը: Գիշերները (ե՞րբ) մարդիկ հանգստանում են ցերեկուայ աշխատանքից: Օրը տևում է (ո՞րքան ժամանակ) քսանութորս ժամ: Ամսուն (ե՞րբ) առաօտից մինչև երեկոյ (ո՞ր ժամանակից մինչև ե՞րբ) գիւղացիք աշխատում են դաշտում:

44. Գրեցէք հինգ նախադասութիւն տեղ ցոյց տուող պարագայական բառերով: Ստորգրեալի և պարագայական բառի մէջ ս՛ւրբ, ս՛րա եզ ս՛րա եղից հարցերն աւելացրէք:

45. Գրեցէք հինգ նախադասութիւն ժամանակ ցոյց տուող պարագայական բառերով: Ստորգրեալի և պարագայական բառի մէջ ե՛րբ, ս՛րքան ժամանակ, ս՛ր ժամանակից մինչև ե՛րբ հարցերն աւելացրէք:

57. ՋՐԻ ՃՆՆԱԳԱՐՀՈՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.

Ջուրն, ում ասես, որ հարկաւոր չլինի: Բոյսերին, գազաններին, թռչուններին և մարդկանց հարկաւոր է նա: Ահա թէ ինչու Աստուած ծովերն ու ավիանոսները լցրել է ջրով:

Բայց ծովերի ջուրն աղի է և դառն: Այդ վնաս չունի, որովհետև ամենքը ծովի մօտ չեն բնակում: Սակայն ինչպէս մարքենք ջուրը: Ինչպէս տանենք նրան ծովերից հազարաւոր մղոն հեռու: Ինչպէս բարձրացնենք նրան սարերի գլուխը:

Աստուած այս գործն յանձնել է աշխատասէր արեին: Իւր տար ճառագայթներով արեւը ջուրը թեթև գոլորշի է դարձնում, գոլորշիներն իրանց աղային մասերը թողնում են ծովերում, իսկ իրանք վերև են բարձրանում և թանձրանալով՝ արծաթափայլ ամպերի ձևով երևում են կապոյտ երկնականարի վրայ:

Բ.

Սակայն ամպերը չեն կանգնում, մնում սւղղակի ծովերի վրայ: Այստեղ քամին սկսում է իւր գործը և ահագին ամպերը թեթև փետուրի նման բշոււ է դէպի լոյս աշխարհի ամենայն կողմերը: Ամեն մի ամպի մէջ այնքան ջուր կայ, որ եթէ նա միանգամից ցած թափուէր, կըծածկէր քաղաքներ, գիւղեր, մարդկանց ու կենդանիներին: Բայց Աստուած գործն ուրիշ տեսակ է կարգադրել. ամպերից կաթիլաթում են անձրևի մանր կաթիլները, ինչպէս ալիւրը մազի միջից, կամ սառչում ու թափում են, ինչպէս ձիւն:

Գ.

Ջուրը թարմացնում է հովիտներն ու արտերը և հողը նրան իւր ներան է ծծում: Գետնի մէջ կաթիլները միմեանց յետևից հաւարում և կազմում են ստորերկրեայ փորրիկ առուներ. մի քանի այնպիսի առու խառնւում են միմեանց հետ և, մի ճանապարհ գտնելով, դուրս են բղխում երկրի երեսը սառն աղբիւրի ձևով: Հոսում է աղբիւրը և առուակ կազմելով, առաջ է խաղում: Առուակն էլ իրան համար ճանապարհ է պատրաստում— փորը առ փորը հողը բանդում է և սկսում է բարերի վրայ խոխոջելով առաջ գնալ: Ճանապարհին նա պատահում է իւր նման մի շատախօսի և նրա հետ ձեռք-ձեռքի տուած՝ առաջ է խաղում: Ճանապարհին նրանց դարձեալ պատահում է երրորդը, չորրորդը, հինգերորդը... Սրանք բոլորը խառնւում են միմեանց հետ և բարեկամարար առաջ են հոսում: Նայում — տեսնում ես, որ ահա այս կղբայրական միութիւնից մի կանոնաւոր գետակ է կազմուել: Այս գետակը ջուր է տալիս մարդկանց, կենդանիներին, թարմացնում, գովացնում է դաշտերի ծարաւ բոյսերը, պտըտացնում է ջրադացների բարերը, կրում է իւր վրայ լաստեր և թե-

թիւ նաւակներ. իսկ նրա ջրերի մէջ խաղում են ուրախ ձկները՝
փայլեցնելով իրանց արծաթափայլ թեփուկները:

Գ.

Գետակը վազում, խառնուում է ուրիշ գետակի հետ և միասին
առաջ են գնում: Աննադարձին նրանց պատահում է երրորդը,
չորրորդը... և այսպիսով կազմում է մի ահապին գետ, որն ունե-
նում է բազմաթիւ վտակներ և անցնում է մի թագաւորութիւ-
նից միւսը. երբեմն միլիոնոյն գետն անցնում է շատ մանր տէրու-
թիւնների միջով և նրանց ամենքին էլ բաշխում է իւր առատ
ջրից: Լողում են գետի վրայ ծանր նաւեր, որոնք բարձած են
լինում զանազան ապրանքներով, անցուկարձ են անում շոգե-
նաւեր. իսկ ափերին շինում են արհեստագործական գիւղեր ու
բաղաբներ՝ մէկը միւսից հարուստ: Գետը մեծամեծ հարստու-
թիւններ է տանում երկրից-երկիր կամ դէպի հեռուոր ծովեր և
իւր բերանով ո՛չ միայն փորրիկ նաւակներ, այլև մեծամեծ առա-
գաստանաւեր և շոգենաւեր է ծովը մտցնում:

Գետերից շատ ջուր է թափւում ծովերի մէջ, բայց արեգակն
էլ հանգիստ չի մնում. նա առատ գոլորշի է բարձրացնում, ամպեր
կազմում և ամբողջ աշխարհին անձրև է բաժանում:

Գետերը դարերով թափւում են, թափւում ծովերի մէջ, բայց
նրանց չեն լցնում. արևն էլ յաւիտեան գոլորշի է բարձրացնում
ծովերից, բայց դարձեալ նրանց չի ցամաքեցնում: Այսպէս ամե-
նիմաստ կերպով է կարգադրել Աստուած այս բանը:

58. ԱՂՂԲԻԻՐ

Աղբիւր, դու հոսիր, վազիր, կարկաչիր,
Ջուր տուր արտերին, յարատեղը ջրիք,

Ծարաւ ծաղիկներ բեզ են սպասում,
Սիրոյդ կարօտով այրւում, պապակում:

Առանց բեզ, աղբիւր, աշխարհ չի լինի.
Առանց աղբիւրի ինչ կեանք կըլինի.
Գնու ես կեանք տալիս թառամած վարդին,
Գնու ես զովացնում ծարաւը մարդին:

Ո՛վ աղբիւրի պէս նախանձ չի պահում,
Ո՛ւմ հոգին այնպէս պայծառ է փայլում,
Ո՛վ է նրա պէս միշտ ներողամիտ,
Ո՛ւմ միտքն է այնպէս պայծառ ու վճիտ:

Չարերը նրա մէջ քարեր են գցում,
Նրա յատակը խառնում, պղտորում,
Բայց նա թշնամուն կրկին ներում է,
Նրա ծարաւն էլ զովացնում է:

Երանի կրտամ ես այն մանուկին,
Որ աղբիւրի պէս մաքրէ իւր հոգին,
Նրա պէս պայծառ պահէ իւր սիրտը,
Նրա պէս մաքուր պահէ իւր անձը:

59. Օ Գ Ե Ի Ք Ա Մ Ի

Օղբ մենք չենք տեսնում և ոչ էլ լսում ենք նրա ձայնը, բա-
նի հանգարա է: Սակայն նա մեզ մօտ է և ամեն կողմից շրջա-
պատում է մեզ: Փորձի համար՝ եթէ մենք վաղենք, իսկոյն
կըզգանք, թէ ինչպէս է օղբ խփում մեր երեսին և կըլսենք նրա
շվիոցը: Առանց օղի մենք մի բոպէ էլ չենք կարող ապրել,
որովհետև նրանով ենք շունչ բաշտում:

Երբ ձմեռը բաց ենք անում սենեակի դուռը, իսկոյն զրօսի
ցուրտ օդը ցածից սկսում է ներս վազել, իսկ սենեակի տար
օղբ բարձրից դուրս է գնում: Փորձի համար վեր տուէք մի վա-
ռած մոմ, բռնեցէք դռան մէջ և դուր կընկատէք այդ Մոմը ցած

բռնելիս՝ կրակի բոցը դառնում է դէպի ներս, իսկ երբ բարձրացնէք — դէպի դուրս: Այս նրանից է, որ ցուրտ օդը ծանր է և այդ պատճառով էլ միշտ ներքին է լինում, իսկ տաքացած օդն, ընդհակառակը, թեթև է և վեր է բարձրանում:

Դուք լաւ գիտէք, որ բամբին երբեմն մի կողմ է փշում, երբեմն — միւս: Դա էլ օդն է, որ շարժւում է, մի տեղից միւսն է վազում: Իսկ ինչից է առաջ գալիս բամբին: — Երբ երկրի մի որևէ տեղում օդը շատ է տաքանում արեգակից, իսկ միւսում բիշ, իսկոյն վերեւից տաքացած օդն է սկսում վազել դէպի ցուրտ կողմերը, իսկ ներքեւից սառը — դէպի հակառակ կողմը՝ ճիշտ այնպէս, ինչպէս որ լինում է տաք սենեակի դուռը բանալիս:

Գ Ր Ա Ն Ի Ն Ի Վ Ո Ր Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

46. Հետեւալ նախադասութիւնների մէջ հարցերին համապատասխան որոշիչ (յատկացուցիչ), լրացուցիչ և պարագայական բառեր աւելացրէք:

Վայրենի այժն արածում էր (ո՞րտեղ)..... Ես (ե՞րբ).... կը-
գամ (ո՞ւր): (ի՞նչպիսի) մանուկները արժանի են (ինչե՞ն):
(ե՞րբ) մեզ մօտ հիւրեր կըլինին: Բոյրս (ե՞րբ).... (ո՞րտեղ)
գնեց մի (ի՞նչ) Մեր դպրոցում պարապմունքները տեւում են
(ո՞ր ժամանակից մինչև ե՞րբ): Ծիծեռնակները (ե՞րբ).... հե-
ռանում են (դէպի ո՞ւր)

47. Հետեւալ նախադասութիւններից արտադրեցէք ստորոգիայների ու գործողութեան կերպը ցոյց տուող պարագայական բառերը իրանց հարցերով:

Աշխատատէր աշակերտը միշտ իւր դասերը լաւ (ի՞նչպէս) է պատրաստում: Երուամտը քարձր ձայնով (ի՞նչպէս) գիտէ կարդում: Ուսուցիչը խիստ կերպով (ի՞նչպէս) պատժում է ծոյլ աշակերտին: Աստուած ամենախմտատ կերպով (ի՞նչ կերպով) է կարգադրել ամեն բան: Խելօք երեխան ուշադրութեամբ (ի՞նչպէս) լսում է մեծերի խրատները:

Օրինակ. — Պատրաստում է (ի՞նչպէս) լաւ:

60. Բ Ա Ր Ի Գ Ո Ր Ծ

Սարի լանջում, ժայռի տակ,
Ջուր էր բղխում սառնորակ
Եւ ցրուելով խոտերում,
Իգուր ճահիճ էր գառնում:

Նրա առջև մի խոր գուշ
Ձինեց հովին ու տարաւ,
Խաղ ասելով նա անուշ,
Ջրեց հօտը իւր ծարաւ:

Պախրէն անցաւ այն սարից,
Չոգից հանած չոր լեզուն,
Կուշտ-կուշտ խմեց աղբիւրից,
Ապա նայեց Ասործուն:

Անցուորն եկաւ սօթակէզ,
Սառն աղբիւրը որ տեսաւ,
Գլխարկն առաւ ու չորեց,
Խմեց, սիրտը հովացաւ:

Ապա թէ իւր օրհնանքը
Մաղթեց մարդը այն բարի.
— Քո շինողիդ օր-կեանքը
Ջրի նման երկարի:

61. Ք Ա Մ Ի Ն Ե Ի Ա Ր Ե Ի Ը

Մի անգամ արեգակն ու հիւսիսային զօրեղ բամբին վէճ բաց արին, թէ իրանցից որն է ուժեղ: Երկար վիճելուց յետոյ, նրանք վերջապէս վճռեցին իրանց ոյժը փորձել այն ճանապարհորդի վրայ, որը նոյն ժամին ձիով անցնում էր մօտից: — «Նայիր, թէ ինչպէս կըյարձակուեմ նրա վրայ, — ասաց բամբին, — և մի ակնթարթում կըխլիւմ նրա վերարկուն»: — Այս ասաց թէ չէ, սկսեց փշել որբան յոյժը կտրում էր, բայց որբան շատ էր աշխատում բամբին, այնքան աւելի պինդ էր փաթաթւում ճանապարհորդը վերարկուի մէջ և աւելի շտապով շարունակում իւր ճանապարհը: Քամին բարկացաւ, կատաղեցաւ և անձրև ու ձիւն թափեց ճանապարհորդի վրայ: Անիծելով բամբուն՝ նա վերարկուի թեւերը հագաւ, վրայից էլ գօտին կապեց: Նոր հասկացաւ բամբին, որ էլ չի կարող նրա վերարկուն խլել: Տեսնելով իւր հակառակորդի անգորութիւնը, արեգակը ժողտաց, դուրս նայեց ամպերի յետևից, տաքացրեց երկիրը, գրա հեռ էլ մեր խեղճ, սառած ճանապար-

հորդին: Արեգակի ճառագայթներից տարացած՝ նա սիրտ առաւ,
օրհնեց արեգակը, հանեց վերարկուն, ծալեց ու կապեց թամբին:

— Տեսնում ես, — ասաց այն ժամանակ հեղիկ արևը բարկաց-
կոտ բամուռ. — բազցրութեամբ ու բարութեամբ աւելի բան կա-
րելի է անել, բանթէ բարկութեամբ:

62. Ա Ր Ե Ի

Արև, արև, դու մեզանից
երբ հեռացար զէպ հարաւ,
Զմեռն եկաւ և ամեն ինչ
Յափշտակեց ու տարաւ:

Աստուած սիրես, էլ մի գնար,
Մեզ մի թողնիր քեզ կարօտ,
Քեզ կրպատուենք, քեզ կրգովենք
Միշտ — իրիկուն, առաօտ:

Որքան դո՛հ ենք, որ դու բերիր
Գարնան անուշ եղանակ.
Ա՛խ, երանի գարուն լինի
Տարին բոլոր ժամանակ:

Տես, թէ ինչպէս փթթել են
Ծառ ու ծաղիկ, կանաչ խոտ,
Տես, թէ ինչպէս տարածուել է
Ամենայն տեղ անուշ հոտ:

Քեզ են դավում թռչնիկները
Իրանց բազցր դայլայլով,
Հովին իւր մեզմ սրինգով,
Հօտազն անուշ հոլովով:

Զէ, արև ջան, էլ չգնաս,
էլ չթողնես մեզ կարօտ.
Գնա՛, քնիր գիշերները,
Առաւօտը եկ մեզ մօտ:

63. Կ Ր Ա Կ

Սիմէօնը գնաց դաշար: Զատ ցուրտ էր և անձրև էր գալիս.
Նա դողդողում էր ամբողջ մարմնով: Սիմէօնը մտաւ անտառը,
չոր ցախ հաւարեց, զրպանից հանեց լուցկին և կրակ արաւ:
Այտեղ նա տաքացաւ, շորերը չորացրեց և հետը վերցրած հացը
կերաւ, կշտացաւ:

Կրակի առաջ նստած՝ Սիմէօնը մտածում էր.

— Ի՞նչ լաւ բան է կրակը. առանց նրան ո՛չ կերակուր կարելի
է եփել, ո՛չ տաքանալ: Տես, թէ որքան գործ է շինուում գարբնա-
նոցում և գործարաններում: Եթէ կրակը չլինէր, մենք երկաթից

ինչպէս պէտք է պայտեր, խոփ, կացին և ուրիշ շատ բաներ
շինէինք: Աշմարիտ է, թէև երբեմն մենք կրակից վնաս ենք
ստանում, բայց այդ էլ մեր անզգուշութիւնից, մեր յիմար ան-
հոգութիւնից է պատահում:

Գ Ր Ա Ի Ո Ր Վ Ա Ր Թ Ա Ի Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

48. Լուծեցէք հետեւեալ նախագասութիւնները:

Բարի Սիմէօնն երէկ դաշտն էր գնացել: Արամն այսօր ան-
տառից չոր ցախեր քերեց: Մեր ուսուցիչը դասի ժամանակ ման-
րամասնաբար պատմեց երկրի մասին:

Օրինակ. — Բարի Սիմէօնն երէկ դաշտն էր գնացել — սա մի
ընդարձակ նախադասութիւն է: Ո՞վ էր գնացել, Սիմէօնը — ենթա-
կայ է: Սիմէօնը ի՞նչ էր արել: Գնացել էր — ստորոգեալ է, եւայլն:

49. Արտագրեցէք և գործողութեան պատճառն ու նպատակը
ցոյց տուող պարագայական բառերի տակ գիծ քաշեցէք:

Զինը հարում է (ինչի՞ց) տաքութիւնից, Մոմը հարում
է (ինչի՞ց) կրակից: Բերանս պապակում է (ինչի՞ց) ծարաւից,
Գրքերը տալում են (ինչո՞ւ համար) կարդալու համար, Ես այսօր
տանից դուրս չեկայ (ի՞նչ պատճառով) հիւանդութեան պատճա-
ռով, Ես կարմրեցայ (ինչի՞ց) ամօթից, Շատ քաղաքներ ամայի
են դառնում (ինչի՞ց) ժանտախտից:

50. Լրացրէք հետեւեալ նախագասութիւնները:

Հօրեղբայրը վերադարձաւ. — Ո՞ւմ հօրեղբայրը, Ե՞րբ, Ո՞րտե-
ղից, Ինչո՞վ, Ինչո՞ւ համար:
Շունը խաղում է: — Ի՞նչպիսի շունը, Ի՞նչպէս, Ո՞րտեղ, Ո՞ւմ հետ:

51. Լուծեցէք ձեր կազմած նախագասութիւնները:

64. Գ Ա Ր Բ Ի Ն

Կռանը ձեռքին, զնդանն առաջին,
Քիթ, երես մրտա, դարբնոցի միջին
Կաշուէ գոգնոցը առաջը կապած՝
Լաիկ կանգնած է մեր Խաչօ դարբին:

Փուքսը փնէ-հա-փնէ փշում է, փշում,
Կայծեր ու մոխիր դէսուզէն փռում,
Երկաթի մի շերտ հնոցը կոխած՝
Սաստիկ տարիցը վառւում, կարմրում:

Խաչօն հանում է երկաթի շերտը,
Ջնգանի վրայ կռանով ծեծում,
Քինում նրանից պայտ, մեխ ու կացին
Եւ իսկոյն ջրի տաշտակը կոխում:

Թըշշում է երկաթը ցուրտ ջրի միջին,
Ընկնի պէս փռում տար-տար դոլորշին,
Կրկին պնդանում, կրկին փափկանում,
Մինչև պատրաստուած շարտում գեանին:

Եյսպէս ամբողջ օր մեր դարբին Խաչօն՝
Կրակի առաջ, այն կեղա ու մուրում,
Մի կտոր չոր հաց ճարելու համար,
Կուչ-ձիգ անելով՝ իւր կեանք է մաշում:

65. Ե Ր Կ Ո Ւ Խ Ո Փ

Միևնոյն երկաթի կտորից և միևնոյն արհեստանոցում շին-
ուած էին երկու խոփ: Կրանցից մէկը զնեց մի երկրագործ և
սկսեց գործածել նրան, իսկ միւսը երկար ժամանակ բոլորովին
անօգուտ ընկած էր վաճառականի խանութում: Պատահեցաւ,
որ միբանի ժամանակից յետոյ երկու ընկերները դարձեալ տե-
սան իրար: Երկրագործի մօտ եղած խոփն արծաթի պէս պըս-

պղում էր և առաջուանից աւելի զեղեցկացել էր, իսկ միւսը
սկացել էր ու ժանգոտել:

— Ասա, ինչդեմ, — հարցրեց ժանգոտած խոփը իւր ընկե-
րին. — այդ ինչիցն է, որ դու այդպէս փայլում ես, իսկ ես այս-
պէս սկացել եմ ու ժանգոտել:

— Աշխատելուց, սիրելիս, — պատասխանեց միւսը. — իսկ դու
որ ժանգոտել և առաջուանից աւելի վատացել ես, այդ էլ նրա-
նից է, որ այսքան ժամանակ կողքիդ ընկած՝ ոչինչ չես արել:

66. Ե Ր Կ Ո Ւ Ք Ո Յ Ր

Մեզնից շատ առաջ կար մի թաղաւոր,
Հոգով զեռ արի, զլխով ալևոր.
Մեծ ծով էր պատել նրա աշխարհը.
«Ոսկի» տացին զիտունը այն դարը:

Ունէր նա երկու մատաղհաս աղջիկ,
Մինը խիտ տղեզ, միւսը զեղեցիկ.
Մի օր տղեզը տեսւ է միւսին.
«Երթանք ծովի ափ, բոյրիկ, միասին»:

Սիրունը զնաց առաջից տրտում,
Տղեզը յեանից ոխ պահած սրտում.
Հազիւ թէ ծովի ափին էր հասած,
Իւր սիրուն բրօշ գլորեց նա ցած:

Կանչեց կիսամեռ սիրունը ջրից,
— Քոյրիկ, իմ բոյրիկ, փրկէ ինձ մահից.
«Ես ունիմ տանը զեղեցիկ մանեակ,
«Աս, էն բեզ լինի, պարզի՛ւն ինձ կեանք»:

— Էն առանց բեզ էլ կարոյ եմ ստանալ.
Ինձնից փրկութիւն դու բնաւ մի յուսալ»:
— Քոյրիկ, թէ այդ էլ բեզ չէ բաւական,
Կըտամ բեզ ոսկի պսակ պատուական»:

— Էն առանց բեզ էլ կարող եմ ստանալ.
Ինձնից փրկութիւն դու բնաւ մի յուսար»:

— Քոյրիկ, մի թողնիլ դու ինձ անտէրունջ,
Քեզ սիրուն փեսաս կըտամ անտրտունջ»:
Տգեղի սիրտը դառել էր ժեռ բար,
Քրոջ խնդիրը թողեց անկատար:

Չկնորսը ծովը ձգեց մեծ ուռկան,
Բռնեց մարմինը սիրուն աղջկան.
Ջրիցը հանեց, դրեց ափի մօտ,
Շատ ծաղիկ ցանեց վրան ու շատ խոտ:

Մի աշուղ անցաւ, տեսաւ աղջկան,
Լացեց ու առաւ, դրեց ուսի վրան,
Տարաւ իրա տուն այդ անգին գիւտը,
Չորացրեց նրա մարմնի ողջ հիւթը.
Գեղեցիկ տաւիղ շինեց ոսկրերից,
Քաղցրաձայն լարեր հիւսեց մաղերից:

Երբ որ ամեն բան պատրաստեց կարգին,
Գնաց արքունիք՝ տաւիղը ձեռքին:

Երբ մտաւ դահլիճ շրեղ զարդարած,
Տեսաւ տգեղին փեսի մօտ կանգնած.
Բացեց բերանը, լարերին խփեց,
Հիւրերի առջև քաղցրաձայն երգեց.

«Հնչէ, իմ տաւիղ, հնչէ համարձակ,
«Հարազատ բոյրս խլեց իմ պսակ.
«Լսէ, իմ ծնող, լսէ, սիրական,
«Հարազատ բոյրս խլեց իմ փեսան.
«Լսէ, ժողովուրդ, լսէ անխուսով,
«Հարազատ բոյրս գլորեց ինձ ծով»:

Միւս օրը դահլիճը խարոյկ շինեցին,
Մահապարտ բրոջ մէջը գլորեցին.
Չուրը պըլպըլաց. աղջիկը կանչեց.
«Իմ մեղաց համար Աստուած ինձ պատժեց»:

Գ Բ Ե Ի Ո Ր Վ Ե Ր Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

52. Հետեւեալ նախադասութիւններից արտագրեցէք բոլոր ստորոգեալ-
ները պարագայական բառերի հետ: Ստորոգեալի և պարագայական բառերի մէջ
հարցեր աւելացրէք:

Մանուկները սովորում են ուսումնարանում: Գարնանը տաք
երկրներից երկող թռչունները վերադառնում են իրանց բները:
Գարնանից մինչև աշուն գիւղացիք դաշտային աշխատանքով են
պարսպում: Աքաղաղները առաւօտներն ու երեկոները քարձրա-
ձայն կանչում են:

Օրինակ. — Սովորում են (ո՞րտեղ) ուսումնարանում:

53. Գրեցէք ձեզանից հինգ ընդարձակ նախադասութիւն լրացուցիչ,
որոշիչ, յատկացուցիչ և պարագայական բառերով:

54. Արտագրեցէք հետեւեալ նախադասութիւնները և կոչական բա-
ռերի սակ զի՞ծ քաշեցէք:

Երթանք ծովի ափ, բոյր ե՛կ, միասին: Բոյրի՛կ, մի թողնիլ
դու ինձ անտէրունջ: Հնչէ՛, ի՞մ տաւիղ, հնչէ՛ համարձակ: Լսէ, ի՞մ
ծնող, լսէ՛, սիրական, հարազատ բոյրս խլեց ի՞մ փեսան: Լսէ,
ժողովուրդ, լսէ անխուսով, հարազատ բոյրս գլորեց ինձ ծով:

ՏԱՐՈՒԱՅ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

67. Չ Ի Ի Ն

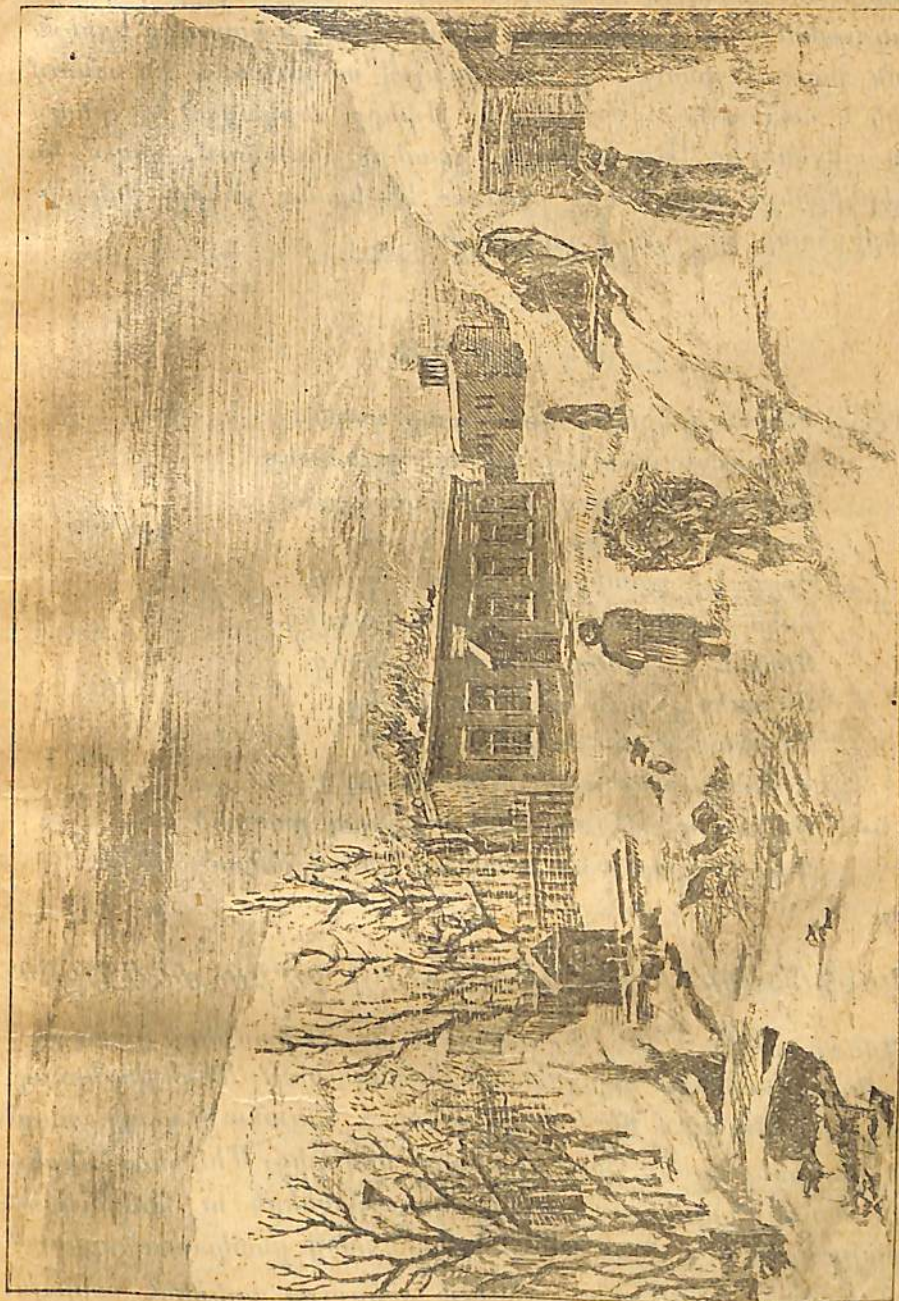
—Ա՛խ, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ կըզայ պող ձիւնը,
Նորից ամիսներ պիտ' մնամ տանը,
Տեսնելու չեմ եւ կանաչ ծառ, արօտ,
Հոտոտ ծաղիկին պիտ' մնամ կարօտ:

—Չիւնը որ կըզայ երկնքէն ի վար,
Իմացիր—մեծ բազդ է մարդու համար,
Վերմակի պէս տար կըծածկէ գետին,
Որ բոյսի արմատն զիմանայ ցրտին:

Նա հողին կըտայ հիւթ, պարարտութիւն,
Գաշտին ու արտին մեծ առատութիւն,
Մի տրանջալ, մարդ, դու բնութենէն,
Թէ տար և թէ ցուրտ մեզ միշտ օգուտ են:

68. Չ Մ Ե Ռ Ը

Չմեռն արեգակը երկար չի մնում երկնակամարի վրայ և շատ քիչ էլ տաքացնում է, այդ պատճառով ձմրան օրերը կարճ են լինում և ցուրտ: Մարդիկ վառում են վառարանները, որ իրանց բնակարանները տաքացնեն, իսկ տանից դուրս գալիս՝ տաք հա-

գուտներ են հագնում: Գետինը ծածկում է ձիւնով, իսկ գետերը, առուակներն ու լճերը—սառույցով: Գետերի սառույցը երբեմն այնքան հաստ է լինում, որ նրա վրայով անցուղարձ են անում մարդիկ և սահնակներ: Ծառերն ու թփերը մերկացած են լինում իրանց տերեւներից, թռչուններից շատերը հեռանում, գնում են տաք երկիրներ, գազանները բաշտում են իրանց բները, իսկ միջատների հոտը կտրում է բոլորովին:

69. ՉՄԵՌ

Չմրան երկիւղից գետը բար կտրեց,
Քրչրչան առուն լռեց, պապանձուեց,
Գալստր բոյսերը սառան, փետացան,
Նախշուն հաւերը թռան, հեռացան.
Բայց էլի շատին իւր ճանկը գցեց,
Բուր-բորան արաւ, բոլորին խեղդեց.
Սիրուն վարդենու թուփը չորցրեց,
Սոխակի լեզուն տակիցը կտրեց...
Ջրաղաց չկայ—ջուրը սառել է,
Ճանապարհ չկայ—ձիւնը կապել է.
Թէ մարդ, թէ տաւար, միակերպ բաղցած՝
Ողբում, լալիս են մահուան գուռն ընկած:

71. ԿԵՆՏԱՆԻՆԵՐԻ ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐԸ ՉՄԵՌ ՓԱՄԱՆԱԿ

Չմեռը գալիս է թէ չէ, գաշտերն ու անտառները դատարկում, մերկ անապատի կերպարանք են ընդունում: Գեղեցիկ երգող թռչունները թողնում են իրանց բները և հեռանում գէպի տաք երկրներ, գրկելով մեզ իրանց բաղցր երգերից: Մեզ հետ ձմերեւու են մտնում միայն ագուաւները, կաշաղակներն ու ճնճղուկները, բայց նրանք էլ մոտենում են մարդկանց բնակարաններին:

Գազանները թէև չեն փախչում ձմեռուայ երեսից, սակայն նրանք բաշտում-մտնում են իրանց որջերն ու բները: Արջը և

ողնին սաստիկ ցրտից թմրում, ննջում են մինչև գարնան սկիզբը: Խորամանկ աղուէսը և բաղցած գայլը դէտուղէն են ընկնում մի բան ճանկելու համար, իսկ մոխրագոյն նապաստակը ցատկոտելով է տարանում:

Ընտանի կենդանիներն, իհարկէ, ցրտից և բաղցից կրկուտորուէին ձմեռը, եթէ մարդիկ նրանց համար տաք գոմեր և յարմար կերակուր չպատրաստէին, նրանց հոգսը չբաշէին:

ԳՐԱԻՈՐ ՎԱՐԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

55. Գրեցէք հեռեկալ գործողութիւն և գրութիւն ցոյց տուող բառերը(բայ):
Խմել: Հագնել: Կանգնել: Գնալ: Մնալ: Նստել: Խաղալ: Կարդալ: Գրել: Նայել: Տեսնել: Ուշանալ: Շտապել: Բարձրանալ: Մօտենալ:

56. Արտագրեցէք «Կենդանիների բնակարանները ձմեռու փամանակ» յօդուածից բոլոր բայերը:

Օրինակ:—Գալիս է: Դատարկում է....

57. Արտագրեցէք հեռեկալ բայերն իրանց սկզբնական ձևով:
Կարդացի—կարդալ: Մնում եմ—մնալ: Կածէ—..... Ընեցի—..... Կանչեցին—..... Պատրաստում ես—..... Կըքաշեմ—..... Ստիպում են—..... Կերայ—..... Կերակրի՛ր—..... Ընկնում էր—..... Թոշկոտեցին—..... Լուսացաւ—..... Օրհնեց—..... Անցնում էր—..... Կըթմըրի—.....

71. ԱՂՔԱՏՈՒԹԻՒՆ

Չմեռը բոլորն էլ տաք և կուշտ չեն լինում: Գիւղերում և բաղարներում շատ աղբատներ կան, որոնք ոչ տաք բնակարան ունին և ոչ էլ ուտելու չոր հացի կտոր: Ցուրտն ու բաղցածութիւնն ստիպում են աղբատին դուրս գալ տանից. թափառում է թշուառ ծերունին փողոցից-փողոց, տանից-տուն՝ Քրիստոսի սիրուն մի կտոր հաց մուրալու: Խեղճը չունի տաք հագուստ,

նրա վերաբերուն պատառոտուած է, տրեխները ծակծկուած:
Յուրան անխնայ անցնում է մինչև նրա ոսկորները, ձայնը գող-
գողում է, աչքերից արտասուքի կաթիլներ են գլորում, ձեռ-
ներն ու ոտները ցրտից սառել, փետացել են... Ոգորմեցէք այդ
թշուառին: Թոյլ մի տար, որ նա այդ ծեր հասակում մեռնի
սովառանջ մահով: Տարացրէք, կերակրեցէք, ոգորմութիւն տուէր
նրան և նա միշտ կօրհնէ ձեզ՝ ձեր բարերարութեան համար:

72. Թ Ռ 2 Ո Ւ Ն

Մի ձմրան օր էր. փշում էր քամին,
Չինի բուլէքը ամեն տեղ ծածկում.
Մարդ և անասուն ցրտի երեսից
Փախչում էր, մտնում, տան մէջը փակում:

Իմ պատուհանին, որ պինդ փակուած էր,
Յանկարծ մօտեցաւ մի փոքրիկ թռչուն.
Նա գողգողում էր, թևերը շարժում
եւ իւր կտուցով խփում ապակուն:

Տեսնելով թռչնի այս դառն վիճակ,
Յուզուեց իմ սիրտը, զթացի վրան.
Զթողի երկար տանջուել այն ցրտում,
Իսկոյն սենեակս առայ ես նրան:

Գաղարեց ձիւնը, հանդարտուեց քամին,
Իմ սիրուն թռչնակը նորից ոյժ առաւ.
Ուղղեց թևերը, սաւառնեց օդում
եւ մի բաղցը երգ երգել սկսաւ:

Անուշ էր երգը, մեղմ ու զրաւիչ.
Նա շարժեց իմ սիրտ, ազդեց իմ հոգուն.
Բռնեցի նրան զրի վանդակում,
Որ զոհ չգնայ կատաղի բամուն:

Բայց մի ժամ շանցած, նա տխուր-տրտում
Գլուխը կախեց, արձակեց մի ճիչ.

Մօտեցայ նրան, նա յետ-յետ բաշուեց,
Կասես՝ ես նրան լինէի դահիճ:

— Այն, դժուար է, — ասացի նրան, —
«Անման երգիչ, սիրելի թռչնակ,
«Ընկերից դատուած, բո ընից հեռու
«Վարել քեզ այսպէս բանդարկեալի կեանք:

«Ահա կըբանամ բո բանդի դուռը,
«Թոխը դէպի դաշտ և կամ խոր անտառ,
«Գտիք ընկերիդ, սիրէ բո բունը.
«Մահ ու գերութիւն մի է քեզ համար»:

73. ԳԱՐՆԱՆ ՍԿԶԻՆ

Հրաշալի եղանակ է այսօր: Գուրսը տար է և պարզ. արև-
զակն ուրախ-զուարթ խաղում է հալած ձեան հետ, ջրի կաթիլ-
ները պսպղում են նրա ճառագայթների տակ. խոնաւ գետնի
երեսից գոլորշի է բարձրանում: Փոքրիկ ճնճողկները գծուածի
նման ազմկում են կտուրի վրայ... Ահա այնտեղ թռչկոտում է
նրանցից մէկը. նա ազազակում է, — նրա ձայնի ամեն մի հնչիւ-
նը, նրա փոքրիկ մարմնի ամեն մի անդամն առողջութիւն և ոյժ
է արտաշնչում:

74. ՀՐԱԻԻՐ ԳԱՐՆԱՆ

Կարօտ ենք տեսքիդ, աննման վարուն,
Չուտ արի, մեզի բեր ծաղիկ սիրուն.
Բեր պայծառ արև, բեր մեզ տար օրեր,
Ճըռվրոող թռչուն, բեր կանաչ դաշտեր:

Բաց մեր դուները, բաց մեր պատուհան,
Թող բացուեն, ծաղկեն վարդ, մեխակ, շուշան,
Փակուած սենեակից ելնենք, ազատուենք,
Կանաչ դաշտ երթանք, խաղանք, գլորուենք:

ԳՐԱԴՐՈՐ ՎԱՐՓՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- 58. Արտադրեցէք «Ք ա ը ու ն» յօդուածից բոլոր բայերը:
- 59. Գրեցէք նոյն բառերը իրանց սկզբնական ձևով:
- 60. Արտադրեցէք հետևեալ վարժութիւնը:

Ն ե ը կ ա յ ժ ա մ ա ն ա կ
(Ա յ ժ մ)

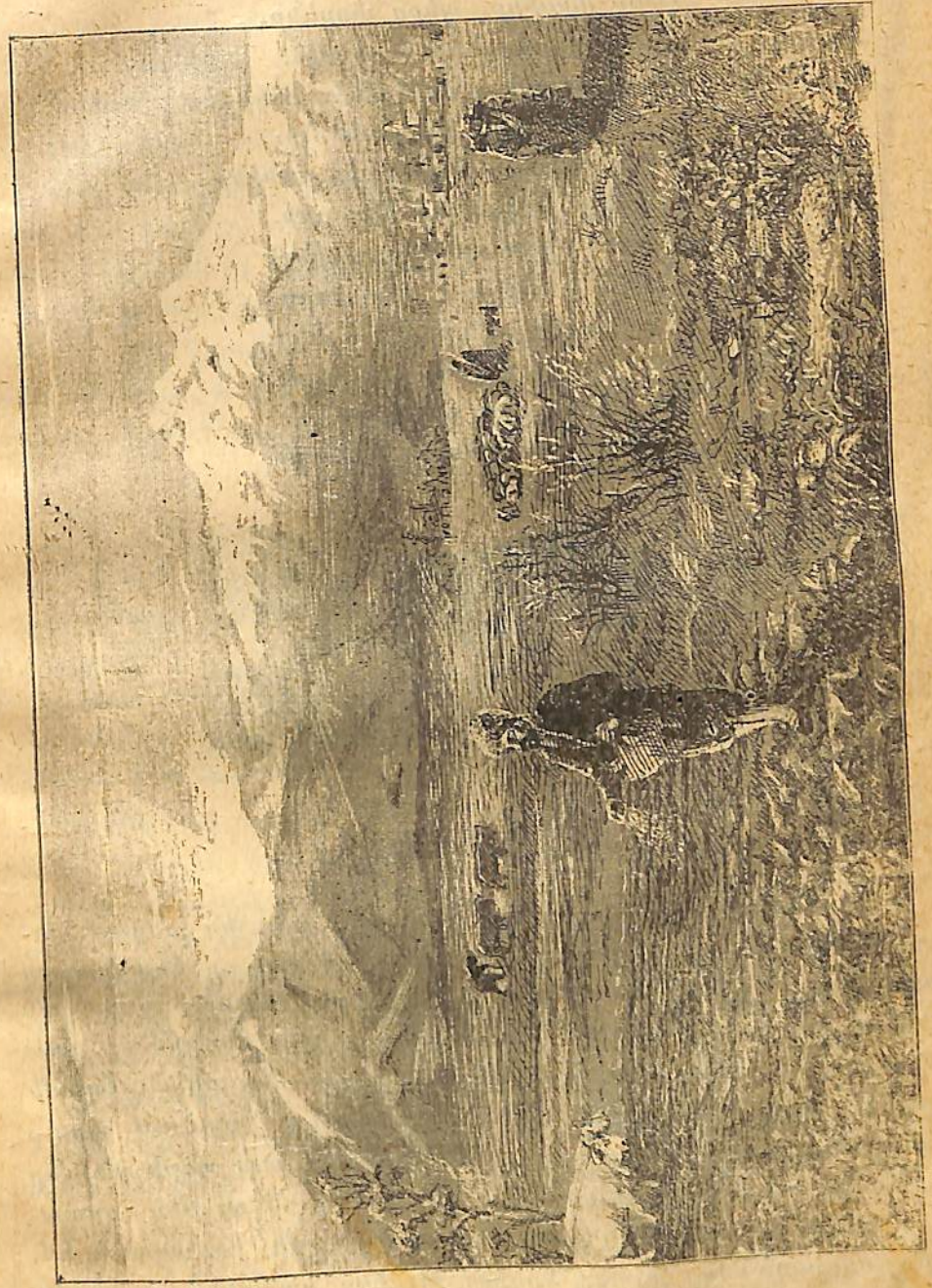
Եզ. թ. Ես կարդում եմ:	Յոգ. թ. Մենք կարդում ենք:
Դու կարդում ես:	Դուք կարդում էք:
Նա կարդում է:	Նրանք կարդում են:
61. Գրեցէք միևնոյն ձևով գ ը ե լ, կ ա ն գ ն ե լ և խ օ ս ե լ բայերը:

75. Գ Ա Ր Ն Ա Ն Ը

Մարտի իննին ցերեկն ու զիշերը իրար հաւասար են լինում, իսկ յետոյ հետզհետէ ցերեկն սկսում է երկարիլ, զիշերը կարճանալ: Չիւնն ու սառույցը հալում են արեգակի ներգործութիւնից. գետերը լցւում, բարձրանում են և, դուրս գալով ափերից, չորս կողմը ջրով ծածկում են: Գաշտերում և մարգագետիններում, անտառներում և պարտէզներում կանաչ խոտն է սկսում դուրս գալ և գլուխ են բարձրացնում պարնան առաջին ծաղիկները— ձնծաղիկն ու մանուշակը: Թռչունները խումբ-խումբ վերադառնում են հետու երկրներից, այստեղ-այնտեղ սկսում են երևալ և միջատները: Հովիւը իւր հօտը դուրս է տանում գէպի արօտ: Գարնան գալով՝ սկսում է և զիւղացու դաշտային, աշխատանքը: Նա պէտք է արտերը վարէ, ցանէ, որ իւր դատարկուած ամբարներն աշնանը նորից լցնէ հացահատիկներով:

76. ՀԱՍՏՅԻ ԵՐԳՐ

Ահա՛ ծագեց կարմիր արև,
Տար և պայծաս է օրը.
Գէ՛հ, բաշեցէք, սիրուն եղներ,
Յառա՛ջ տարէք արօրը:

Ք ա ը ու ն

Վարը վարենք, աղօս փորենք,
 Խոր աղօսներ հողի մէջ.
 Սերմը ցանենք, որ հունձ հնձենք,
 Ցորեն զիգենք կալի մէջ:
 Կրկայ ձմեռ,— մենք վախ չունինք, —
 Ուրախ կանցնի մեր օրը.
 Ուտելու միշտ պաշար ունինք,
 Լի և կուշտ է մեր փորը:
 Դէհ, քաշեցէք, սիրուն եղներ,
 Զուտով վարենք արտերը.
 Թող չստեն մեր զրացիքը՝
 «Թոյլ են Հասօյի եզները»:

77. Ա Պ Ր Ի Լ

Մեր Ազատ նախահայրն իւր կեանքում առաջին անգամ տեսած ձմեռուայ ցրտիցն ազատուեց. գարունըուայ կարմրաշաղարեից նրա մրսած մարմինը տաքացաւ. նրա կեանքի անբաժան ընկերը, մեր Եւա տատը, մի փունջ ծաղիկ ձեռքին՝ ուրախ ուրախ տուն ընկաւ: Կարծես մի ծանր բեռ վեր ընկաւ Ազամի սրտից: Ծաղիկը ձեռիցն առաւ, հոտ քաշեց, Աստծուն փառ տուեց ու ասաց. — «Թող այսօրուանից սկսած այս ամսի անունը Ապրիլ կոչուի. ես վախենում էի, թէ ձմեռը մի օր մեզ ցրտահար կանի, կըստուցնի, կըմեռցնի. բայց հիմի հաւատում եմ, որ այսուհետեւ մենք ցրտից երկիւղ չունինք, կապրենք ու կեանք կըրաշենք»:

Ապրիլ, իրաւ որ ապրիլ: Ի՞նչ զրութեան էին միբանի օր առաջ չըւարները, ինչպէս են այսօր՝ Ապրիլ ամսին: Նրանք աշունքուան դառը բրտինքով ձեռք բերած ապրուստի պաշարը ձմեռուայ սկզբին կերել-վերջացրել էին:

Հայը թուրքին, թուրքը հային պատահելիս՝ յունուարին հարցնում էին՝ «ալիւր ունիս», փետրուարին հարցնում էին՝ «փայտ ունիս», մարտին էլ իրար սիրտ էին տալիս, որ քաջ լինին, միբանի օր էլ համբերեն:

Գնացին, կորան ձմեռուան ձիւնն ու սառոյցը, ցուրտ ու սառնամանիքը: Անց կացաւ գիծ Մարտը, անց կացան բուքն ու բամբիքը, եկաւ Արալիւր, ապրեցրեց ամենքին:

Կատարեալ ապրելու ամիս է. գաշտը լիքն է տեսակ-տեսակ բանջարներով. փոզով չէ, գնում են, քաղում, բերում, ուտում: Ոչխարը ծնել է. դառները դմակները խաղացնելով խոտերի մէջ թռչկոտում են. կաթը ջրից առատ է. ոչխարի մածուեն ազրատից խնայել չկայ, հարուստն իւր չունեոր հարեանին կաթնով, մածնով, նոր պանքով, կարագով լիացնում է:

Աշնանավար ցորենի արտը երկու թիղ բարձրացել, ցնծալով ցնծին է տալիս. նրա կողքին Մարտ ամսումը վաբած ու ցանած գարնանավար արտը նոր ծիլ է. մտիկ տուողի հողին է փառաւորում: Ծառերն արգէն ծաղկել են, անուշահոտութիւն են բուրում: Ծառերի վրայ ծաղկից-ծաղկի ոսկեգոյն մեղուններն են թռչկոտում. ամեն մի ծաղկի վրայ մի-մի աշխատասէր մեղրահանձ է նստել. նա ծաղիկների քաղցը հիւթից մեզ համար մեղր է շինում: Զմեռուայ ցրտից փախած թռչուններն օտարութիւնից յետ են եկել: Դրանցից միբանիսը իրանց ըներն են շինում, ոմանք ձու ածում, միբանիսն էլ ածել, պրծել, թուխս են նստել:

ԳՐԱԴՐ ՎԱՐՓՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

62. Արտագրեցէք հետեւալ վարժութիւնը:

Անցեալ ժամանակ

(Առաջ)

Եզ. թ. Ես կարդում էի:

Դու կարդում էիր:

Նա կարդում էր:

Յոգ. թ. Մենք կարդում էինք:

Դուք կարդում էիք:

Նրանք կարդում էին:

Եզ. թ. Ես կարդացի:

Դու կարդացիր:

Նա կարդաց:

Յոգ. թ. Մենք կարդացինք:

Դուք կարդացիք:

Նրանք կարդացին:

63. Փոփոխեցէք միևնոյն ձևով մնալ, խնդալ և երեւալ բայերը:

64. Գրեցէք հետեւալ բայերը ներկայ ժամանակով:

Մըսել: Տեսնել: Բարել:

78. Հ Ա Տ Ի Կ

Լոյսը բացւում է, շուտ արտը գնամ,
Պատուեմ սուր խոփով ես կուրծքը հողի.
Իմ սիրուն հատիկ, քեզ նրան պահ տամ,
Մինչև օրերը ամրան արևի:

Թաղեմ քեզ, հատիկ, և դարդս քեզ հեռ.
Թէ Աստուած ուզեց, դու կանաչեցիր,
Թող դարդս մեռնի գետնի տակ անհեռ,
Դու ինձ մխիթար կրկին տուն դարձիր:

Եւ ջերմ ազօթքով Տիրամօր առջև
Ես մոմ կրվառեմ, ես խունկ կրծխեմ,
Որ քեզ պարզեմ մի առատ անձրև,
Որ քեզ միշտ սիրով նայէ խնդաղէմ:

Բայց թէ այդ շնորհին մեղքերիս համար
Երժանի չլինիմ, ծով կրդարձնեմ
Ես տար քրտինքը ճակտիս արևատ,
Որ քեզ, իմ հատիկ, ծարաւ չթողնեմ:

Ծլիր, կանաչիր, ոսկէ սաւանով
Ծածկիր իմ արտը ողջ այլձածան.
Նոր այն ժամանակ անուշ շշինով
Տնւր ջարդուած սրտիս մի բուն հանդստեան:

79. ՄԱՅԻՍՈՒՄՅ ԱՌԱԻՕՏԸ

Ինչպէս թարմ և գեղեցիկ է մայիսուայ առաւօրը: Դաշտերը ծածկուած են կանաչ խոտերով ու ծաղիկներով: Կարծես բնութիւնն օրէցօր աւելի բազրանում է և դարնանային մէջի միջից ժպտում է ամառը:

Երբ ես գնում եմ անտառ, այնտեղ, թփերի ստուերների տակ, ծաղկապատ հովիտներում, փռուած եմ տեսնում մայիսուայ որդին—սպիտակ և անուշահոտ շուշանը: Ամեն կողմ աչքիդ առաջ կանաչ գորգեր են փռուած, որոնց վրայ առաւօտեան ցօղը ցանկ է իւր մարդարտեայ կաթիլները: Արևի առաջին ճառագայթներն, ընկնելով ծառերի տերևներից և խոտերի թերթիկներից կախուած այդ կաթիլների վրայ, փայլեցնում են նրանց, ինչպէս ադամանդեայ ակնք: Թռչունները ծրվբւում են չորս կողմդ. իսկ այնտեղ, վարդի կիսաբաց կոկոններով ծածկուած թփերի մէջ, լսում է սոխակի գմայլելի ձայնը. նա երգում է, սպասելով փարդի սիրուն կոկոնների բացուելուն:

80. Ա Մ Ա Ռ

Ստեղծողն իւր առատ ձեռքը բաց արեց,
Արտեր, անտառներ հարստացրեց.
Ծառեր ու թփեր դարդով ծածկուեցան,
Ամենայն կողմում ծաղկունք փայլեցան:
Ազատ շրջում են հօտերը դաշտում,
Ազատ լողում են ձկները ծովում.
Այդում պտուղները գեղնիլ սկսան,
Արտերում հարուստ ցանքերը հասան:
Դաշտում գերանդին սկսաւ փայլել
Եւ անտառներում թռչուններն երգել:

«Ինչքան սիրուն է այս սառուերներում.

«Ե՛կ, հանգստացիր, մանկիկ, հովերում.

«Ականջ զիր, ինչպէս մենք հրդ ենք երգում,

«Առատ ամառուան փառք վերընծայում»:

—Ո՛չ թէ ամառուան, ասաց, փառք տուէր,

«Ով ամառ տուեց, նրան օրհնեցէք»:

81. Ա Մ Ա Ռ Ը

Ո՛րքան երկար են ամառուայ օրերը և ինչպէս սաստիկ է այրում արեգակը երկնքից: Տօթից և փոշուց քաղաքներում կեանքն անտանելի է, այդ պատճառով բնակիչներից շատերը թողնում, հեռանում են գիւղերն ու ամառանոցները՝ մաքուր օդ շնչելու համար: Ամառուայ այս շուրթի ժամանակ շատ անգամ երկինքը ծածկում է թուխ ամպերով, բարձրանում է սաստիկ քամի, փայլատակում է կայծակը, գոռգոռում են ամպերը և յորդ անձրև է սկսում տեղալ: Սովորաբար այսպիսի մրրկից յետոյ օդը թարմանում է, ամեն ինչ գուարթանում, ուրախ տեսք է ընդունում:

Ամառը պտուղներն սկսում են հասունանալ: Անտառներում համնում են հատապտուղները, իսկ դաշտերում հացաբոյսերն են զեղնում և հնձուօրներին իրանց մօտ հրաւիրում: Գիւղացին եռանդով սկսում է հունձը:

Գ Բ Ա Ի Ո Ր Վ Ա Ր Փ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

66. Արտագրեցէք հետևեալ վարժութիւնը:

Ա պ ա ո ն ի ժ ա մ ն ն ա կ

(Յ ե տ ո յ)

Եզ. թ. Ես կըկարդամ:

Դու կըկարդաս:

Նա կըկարդայ:

Յոգ. թ. Մենք կըկարդանք:

Դուք կըկարդաք:

Նրանք կըկարդան:

66. Փոփոխեցէք միևնոյն ձևով լ օ ղ ա յ, հ տ ս ն ե լ և թ ո չ ե լ բայերը:

67. Լրացրէք հետևեալ վարժութիւնը:

Ա մ ա ռ

Տ ա լ .

Ներկայ ժամանակ

Եզ. թ. Ես տալիս եմ :
Դու
Նա

Յոզ. թ. Մենք տալիս ենք :
Դուք
Նրանք

Անցիակ ժամանակ

Եզ. թ. Ես տալիս էի :
Դու
Նա

Եզ. թ. Ես տուեցի :
Դու
Նա

Յոզ. թ. Մենք տալիս էինք :
Դուք
Նրանք

Յոզ. թ. Մենք տուեցինք :
Դուք
Նրանք

Ապառնի ժամանակ

Եզ. թ. Ես կըտամ :
Դու
Նա

Յոզ. թ. Մենք կըտանք :
Դուք
Նրանք

82. ԱՆՁՐԵՒԻ ԿԱԹԻԼ

Փայլուն կաթիլը գարնան անձրևի
Մի օր հարց տուեց իւր բնկերներին.
— Ինչո՞ւ մենք այս հին, ազրատ խրճիթի
Լուսամուտն այսպէս բախում ենք ուժգին» :

Կաթիլներն խկոյն տուին պատասխան.
— Այտովդ երկրագործ մշակն է ապրում.
«Քաղցր աւետիք տալիս ենք նրան,
«Որ արտում ցորենն աճում է, ծաղկում» :

83. ԵՐԱՂՏ ԵՒ ԱՆՁՐԵՒ

Ամառը չորային էր: Արեգակն օրէցօր բարձրանում էր պարզ
երկնքի վրայ: Փոշին ամպի պէս կանգնած էր ճանապարհներին:

Կետինը բարի նման պնդացել էր և սկսել էր ճարճրոտել: Առունները
ցամաքել էին, ծաղիկները տխրութեամբ կախել էին գլուխները,
խոտը դեղնել էր, դեռահաս ցորենը թառամել էր: Երկրագործը
վշտալի սրտով նայում էր իւր արտին և մտածում. «Աստուած
իմ, ինչ որ ինձանից էր կախում, արեցի, արտս խորը վարեցի,
ընտիր սերմով սերմեցի և լաւ ցարանեցի,— այժմ թող լինի բո
սուրբ կամբը» :

Պայծառ երկնքի վրայ ամպեր երևացին. հեռզենտէ նրանք
թանձրացան և ծածկեցին երկնակամարը, իսկ երեկոյան զովա-
րար անձրևը ջրեց մարդագետիկներն ու արտերը: Դաշտային թա-
ռամած բոյսերը զուարթացան. նրանք անտեսանելի կերպով
իրանց բարակ արմատների օգնութեամբ ծծեցին թաց հողի
սննդաբար հիւթը: Խոտը կանաչեց, ծաղիկները բարձրացրին
իրանց գլխիկները, ծառերի փայլուն տերևներն ազահարար ներս
ծծեցին խոնաւ օդը: Ուրախ-զուարթ տատանուիլ սկսան վար-
սակի, գարու և ցորենի արտերը և արագ-արագ լցրին իրանց
բստալի հասկերի հատիկները:

84. Հ Ո Ւ Ն Չ

Ահա բանուորներն շարէշար կանգնած,
Գերանդին ձեռքին, գոգնոցը կապած,
Մինչև գոտկատեղ բարձրացող արտում
Ժպիտն երեսին՝ ցորեն են հնձում:

Ընդարձակ դաշտը, որն ամիսուկէս
Մեղմ բամու գիմաց, կապոյտ ծովի պէս,
ձկնում, թերւում էր ու հօրանց գնում,
Նորից յետ դառնում, իւր տեղն էր բռնում,

Այժմ բաց-դեղին ոսկու գոյն առած,
Տիրոջ օգնութեամբ հասկերը լցրած,
Արևի դիմաց փայլում է, խաղում,
Ամբողջ հովիտը հուր ու ծով շինում:

Կարծես հրեշտակը տիրոջ հրամանով
 ծիծաղ է սփռել իւր առատ ձեռքով,
 Ուրախ ու բրբռիչ, խինդ ու բերկրութիւն
 Դաշտը բռնած է կասես օրհիրուն:

Ահա բանուորներն շարէշար կանգնած,
 Գերանդին ձեռքին, գոգնոցը կապած,
 Հնձում են ցորեն ու խուրձեր կապում,
 Կապած խուրձերից տասնեակներ կազմում:

85. ՕՏԱՐԻ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Լորը բուն էր դրել գիւղացու ար-
 տում և ձագեր հանել: Հնձի ժամա-
 նակ էր: Մի օր արտատէրը իւր կնոջ
 հետ եկաւ, արտի գլխին կանգնեց և
 ասաց. — «Արդէն ժամանակն է հնձե-
 լու—հատիկները թափում են. վա-
 գր ևս կրիսնդրեմ հարեաններիս, որ
 գան, ինձ օգնեն»: Աուտիկները լսե-
 ցին այս խօսքերը և սաստիկ վա-
 խեցան: «Հեռանանք այստեղից»,—
 ասացին նրանք իրանց մօրը: Բայց
 մայրը պատասխանեց. — «Մի վախե-

նար, վտանգը դեռ այնքան էլ մօտ չէ»: Գիւղացին գնաց հարե-
 ւաններին խնդրելու. նրանք խոտոացան առաւօտը գալ, բայց
 խաբեցին ու չեկան:

Միւս օրը երեկոյեան գիւղացին դարձեալ եկաւ արտը և
 ասաց. — «Վազն իմ ազգականներին կրկանչեմ աշխատելու. նրանք
 անշուշտ ինձ չեն խաբիլ և կրգան»: Աուտիկները այս անգամ
 աւելի ևս վախեցան: «Գնանք, գնանք շուտով»,— կանչեցին միա-
 բերան: Բայց փորձուած մարին ասաց նրանց. — «Մի վախենար,
 դեռ տեղափոխուելու ժամանակը չէ հասել»: Գիւղացու ազգա-
 կաններն էլ չեկան նրան օգնելու: Վերջապէս գիւղացին ասում է

կնոջը. — «Ուրիշ ճար չկայ. մնում է, որ մենք ինքներս անենք մեր
 գործը. Աստուծոյ օգնութեամբ մենք էլ կարող ենք հնձել մեր
 արտը»: Լորն այս խօսքերը որ լսեց, իսկոյն ձայն տուեց իւր
 ճուտերին. — «Չաւակներս, այժմ ահա այստեղից հեռանալու ժա-
 մանակն է. բանի դեռ գիւղացին իւր յոյսն օտարների վրայ էր
 դրել, ես չէի վախենում. իսկ այժմ, երբ նա վճռել է անձամբ
 կատարել իւր գործը, հաւանական է, որ շատ շուտով արտը
 հնձուի»:

Այս ասաց ու ձագերին առաւ, արտից հեռացաւ:

ԳՐԱԻՈՐ ՎԱՐՓՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

68. Լրացրէք հետեւալ վարժութիւնը:

Եզակի թիւ	Յոգնակի թ.	Եզակի թ.	Յոգնակի թ.
Ասա՛	Ասացէ՛ք	Բարձրացի՛ր
Կանգնի՛ր	Կանգնեցէ՛ք	Ապրի՛ր
....	Գնացէ՛ք	Հնձեցէ՛ք
Դօսի՛ր	Հեռացի՛ր
Կարդա՛	Գցի՛ր
....	Դադացէ՛ք	Կարեցէ՛ք

69. Արտագրեցէք հետեւալ նախադասութիւնները և թուական անուն-
 ների տակ գիծ քաշեցէք:

Գիւղացին երեք կով ևս եօթը եզն ունի: Տարին ունի տասներ-
 կու ամիս, ամիսը չորս շաբաթ և շաբաթը եօթն օր: Առաջին
 ամսի անունն է յունուար, երկրորդինը—փետրուար, երրորդինը—
 մարտ, իսկ վերջինինը—դեկտեմբեր: Յուլիսը տարուայ եօթներորդ
 ամիսն է: Հայրս չորս օր առաջ երեք փութ ու կէս իւղ գնեց
 մեզ համար:

70. Լուծեցէք հետեւալ նախադասութիւնները:

Երեկոյեան զովարար անձրերը ջրեց մարգագետիններն ու
 արտերը: Դաշտային թառամած քոյսերը զուարթացան: Նրանք

անտեսանելի կերպով իրանց ըստակ արժատների օգնութեամբ
ծծեցին թաց հողի սննդարար հիւթը:

71. Գրեցէք հինգ նախադասութիւն կօչնական բառերով:

86. Ա Հ Ո Ւ Ն

Աշունը եկաւ, թափուեցաւ սաղարթ,
էլ մի փնտրիլ դու մանուշակ ու վարդ.
Բնութիւնը տխուր, պարտէզը տրտում,
Չմեռուայ հոգսն է ամենի սրտում:

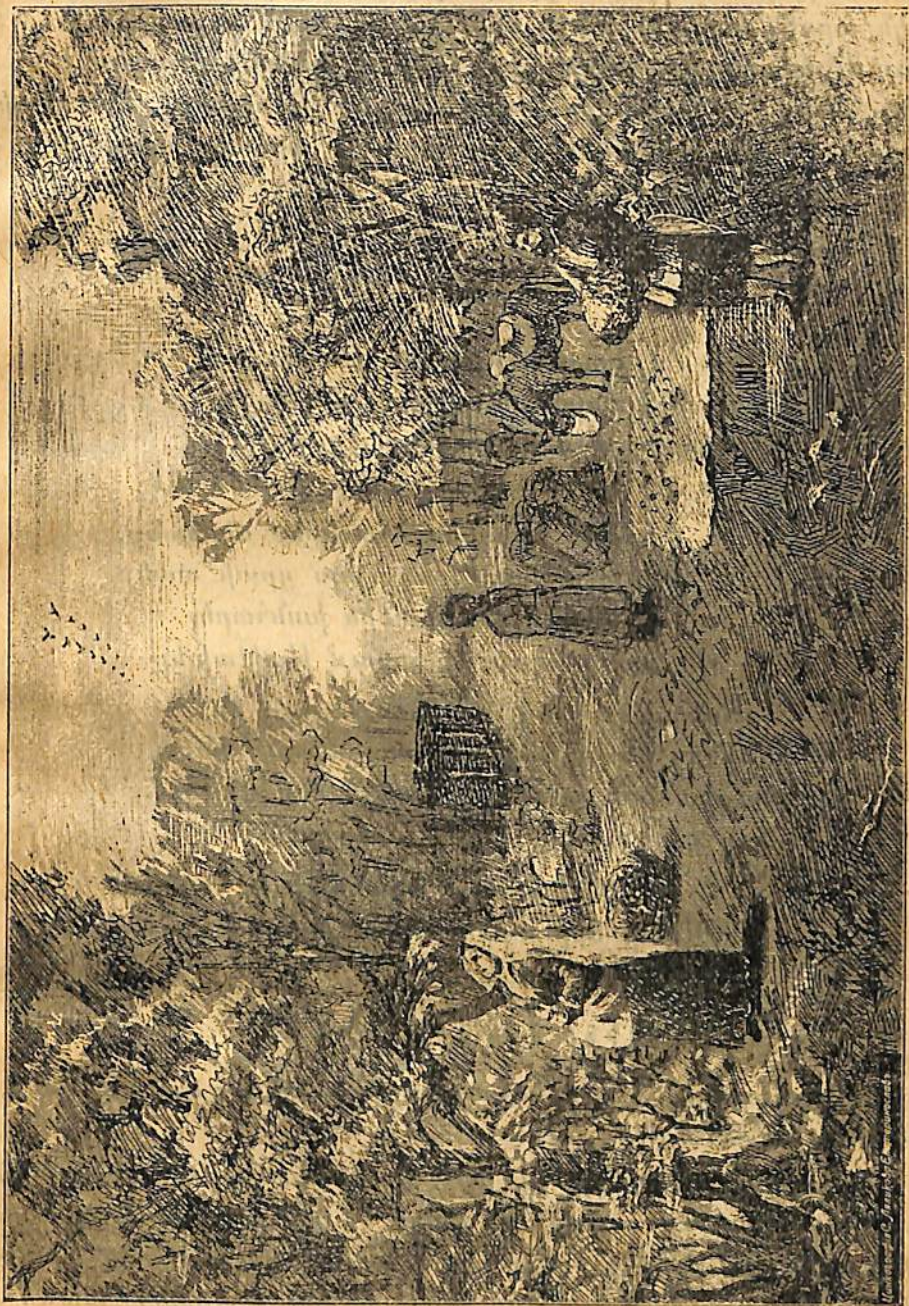
Երեխան փակուած մենակ սենեակում,
Պատուհանից պարտէզ է նայում.
Միտքը բերում է զարնան օրերը,
Մարգերի վրայ դուարթ խաղերը:

Մի տրտմիլ, տղայ, թող անցնի մարտը,
Նորից կըբացուեն նարգիզն ու վարդը.
Նորից սոխակը պիտի դայ հանդէս,
Նորից խաղալու դու կերթաս պարտէզ:

87. Ա Հ Ն Ա Ն Ը

Ամառը վերջանալուն պէս՝ ծառերի կանաչ տերևներն սկսում
են փոքր առ փոքր դեղնիլ, թառամել. գերանդին ու մանգաղը
իրանց գործը վերջացնում են արտերում, սարերի և հովիտների
կանաչ ծածկոցները չորանում են, ծառերի և թփերի հասած
պտուղները քաղում:

Աշնան նշաններն ամեն կողմից մարդու աչքին են դիպչում.
ահա այստեղ, հնձած արտերի տեղ, դեղին ծղօտներ են երևում
միայն. այնտեղ, այգիներում, պտուղներից մերկացած ծառերն
են տխրութեամբ շարժում իրանց գլուխները և պատրաստում
ձմեռուայ բունը մտնելու: Վալերում արագ-արագ կախում են
հնձած հացաբոյսերը:

Քանի գնում, օրերն զգալի կերպով կարճանում են, արեգակն արդէն կորցրել է իւր գօրութիւնը, երկինքն յաճախ ծածկում է մոխրագոյն ամպերով և բարակ անձրեղ մաղում է վերեւից: Չուող թռչունները շարան-շարան հեռանում են դէպի տաք երկրներ: Գպրոցներում, ամառուայ արձակուրդներից յետոյ, ուսումն է սկսում:

88. ԶԶՆՁԱԾ ԱՐՏ

Աշուն է խորին. ծիծառը թռաւ,
Անտառն է դատարկ, դաշտը մերկացաւ.
Միայն դաշտում անհունձ մնացած
Տխուր ու տրտում մի արտ կայ կանգնած:

Կարծես հասկերը ասում են միմեանց.
— Ի՞նչպէս մըսում ենք այս ցրտի տակ.
«Չատ տխրալի է գետնին խոնհարել
«Եւ ատօք պտուղդ հողում թաթախել»:

«Ամենայն գիշեր մեզ մօտ ննջում են
«Անցնող թռչուններն ու մեզ ուտում են.
«Գազաններն տրորում, բամբին մեզ ծեծում.
«Ո՛ւր է մեր տէրը, ո՞ւմ է սպասում»:
Քամին տալիս է նրանց վատ համբաւ.
«Մահը ձեր տիրոջ երկրից վեր առաւ»:

Գ Բ Ը Ի Ո Ր Վ Ը Ր Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

72. Արտագրեցէք հետևեալ նախադասութիւնները և դերանունների տակ գիծ քաշեցէք:

Ես այսօր իմ դասը լաւ եմ պատրաստել: Դու շարութիւն ես անում: Նա վեր առաւ իւր գիրքը եւ ինձ տուեց: Մենք այս ամառ ձեզ մօտ հիւր կրգանք: Դուք եղբայրներ էք: Նրանք իրանց տանն են: Կովը, եզը եւ շունը վիճում էին միմեանց հետ, թէ նրանցից ո՛րին տէրն անելի է սիրում:

73. Հետևեալ նախադասութիւնների մէջ գոյական անունների տեղ յարմար դերանուններ դրէք:

Հովիւը քշեց իւր նախիրը դէպի դաշտ. հովիւը մինչեւ երեկոյ նախիրն արածացնում էր դաշտում: Աղանին տեսաւ, որ դեղձանիկն ընկել էր թակարդը եւ աղանին սկսեց ծիծաղել դեղձանիկի վրայ: Արամն ու Գուրգէնն ընկերներից յետ են մնացել, որովհետեւ Արամն ու Գուրգէնը երկար ժամանակ հիւանդ են եղել:

74. Արտագրեցէք «Յ ա ր ի օ գ ն ս լ թ իւ ն ը» յօդուածից բոլոր դերանունները:

75. Լուծեցէք հետևեալ նախադասութիւնները:

Արեգակն արդէն կորցրել է իւր գօրութիւնը: Երկինքը յաճախ ծածկում է մոխրագոյն ամպերով: Բարակ անձրեղ մաղում է երկնքից: Չուող թռչունները շարան-շարան հեռանում են մեզանից դէպի տաք երկրներ:

Ա Ր Ե Ի Ա Մ Ա Ն Ո Ի Կ

Ա.

Մի գեղեցիկ գարնանային առաւօտ էր:

Արևը նոր դուրս էր եկել ու իւր բարի լոյսը տուել Մասիս սարին: Մասիսի ձիւնապատ գագաթը սկսել էր այնպէս փայլել, փայլփլել, այնպէս կանաչ-կարմրին տալ, որ տեսնողի խելքը գնում էր: Մի ժամից յետոյ սարի գանազան մասերից բուլայ-բուլայ ամպեր բարձրացան և աջ ու ձախ, վեր ու վայր շարժուելով, մեծանալով ու փոքրանալով, փռուելով ու խմբուելով՝ գանազան ձևեր ստացան:

Այս հիանալի պատկերներն ամենայն առաւօտ նկարում էին Մասիսի վրայ, բայց ոչ որի ուշադրութիւնը չէին գրաւում:

Ոչ որ ժամանակ չունէր նայելու, ոչ որ ճաշակ չունէր հիանալու: Դա մի սովորական երևոյթ էր, որ շողշողալով՝ ամենքին իմաց էր տալիս, որ վեր կենան, իրանց գործին կենան, իրանց բանին պնան:

Այգեպանն շտապում էր, որ շուտով այգին պնայ ու անցած օրուայ կիսատ թողածն աւարտէ. տաւարածը տաւարն էր արօտ տանում, աղջկերբն ու հարսները դէպի աղբիւր էին վազում, պառանները կերակուրի պատրաստութիւն էին տեսնում:

Բայց այս անգամ մէկը կար, որ Մասիսին էր նայում, նրա փայլուն տեսքից հիանում ու գուարճանում:

Այդ մի մանուկ էր:

Մի առոյգ գուարթ ու սիրուն մանուկ:

Մի ոսկեթել մազերով, նախշուն աչքերով մանուկ:

Նրա երեսն արևի նման լոյս էր տալիս, ձիւնի նման փայլում: Նրա աչքերն արեգակի նման ճառագայթներ էին արձակում: Նա կարծես հողեղէն չէր, այլ հրեղէն:

Նա, հէնց իմանաս, արեգակի ծնունդ լինէր, Արևի որդին: Եւ հէնց անունն էլ Արեամանուկ էր:

Բ.

Ամեն առաւօտ, երբ արևի շողքն ընկնում էր Մասիսի վրայ՝ Արեամանուկը պէտք է վեր կացած լինէր, որ մայր արևի առաջին ողջոյնը, առաջին բարի լոյսն ընդունէր:

Նա շատ էր սիրում ամպեղէն երևոյթների, ամպեղէն ձևերի վրայ նայել:

Առաւօտեան արշալոյսը, թէ երեկոյեան վերջալոյսը—որ կրակէ գոյնով նկարում են հորիզոնի վրայ կուտակուած ամպերը—հազարաւոր պատկերներ են ցոյց տալիս նրան:

Ամպերի շարժումները, նրանց ձևափոխութիւնները գրաւում, յափշտակում էին նրա ուշքն ու միտքը:

Առաւօտ էր լինում թէ երեկոյ, խաղաղ էր լինում երկինքը թէ փոթորկալից, կուտակուած էին լինում ամպերը թէ ցրուած, մի ուղղութեամբ էին շարժուում թէ գանազան,—նա այդ ամեն ձևերին ու շարժումներին մի միտք, մի նշանակութիւն էր տալիս, և ամեն ինչ, որ լսել էր հէքեաթներում՝ տեսնում էր նրանց մէջ:

Այդ ամպերը շատ անգամ նրա աչքումը վիշապների կերպարանք էին ստանում և մէկ մէկու կուլ տալիս: Երբեմն դազաններ էին դառնում ու իրար հետ կուլում:

Երբեմն դառնում էին ոչխարի հօտեր ու մի լեռնաշափ հովիւ էլ, գերանաշափ մի սրինգ բերնին գրած ածում էր:

Երբեմն դառնում էին մեծ-մեծ վրաններ ու նրանց մէջ ներս ու դուրս էին անում վիթխարի հսկաներ:

Երբեմն դառնում էին գօրախմբեր ու իրար դէմ պատերազմում: Այդ լինում էր աւելի փոթորկի ժամանակ, երբ սրտում էր երկինքը, փայլատակում կայծակն ու ամպերն իրար էին խփում:

Արեամանուկը ոչ միայն չէր վախենում այդ որոտմունքից, այլ բարձրանում էր մի բարի վրայ ու ամպերին հրամաններ էր տալիս, գոչելով — «առաջ, յետ, աջ, ձախ, միասին, կարգով, արանգ»...

Այսպէս բղաւում էր հեռուից, մինչև կարկուտը կամ տարափը վրայ էր տալիս ու մեր մանուկ գորապետին փախցնում, ձգում բարայրերի ու ծառախոռոչների մէջ:

Ինչպէս տեսնում էր՝ մեր Արեամանուկը թէպէտ դեռ փոքր էր, — հազիւ տասը կամ տասներկու տարեկան կըլինէր, — բայց շատ սրտոտ էր ու սրամիտ:

Երևում էր, որ ժամանակով մեծ ու երևելի մարդ պէտք է դառնար: Այդպէս էին ասում բախտ գուշակողները, այդպէս հատատացած էին ամենքը:

Բայց նա այժմ դեռ մի գառնարած էր:

9.

Այս, ինչ որ ասում եմ՝ ո՞վ է իմանում, թէ մեզանից բանի բանի տարի առաջ է եղել: Եթէ ասեմ հազար տարի, երկու հազար տարի, երեք հազար տարի՝ էլի բիշ կըլինի:

Այդ հին ժամանակներում Մասիսի ու Արագածի արանքումը, ուր որ հիմա Արարատեան մեծ դաշտն է, ուր որ մեր սուրբ էջմիածինն է, Երևան բազարն է, Երասխ գետն է, Գեղամայ ծովն է՝ ահա այդ դաւառումը մի մեծ գիւղ է լինում, Արեան թէ Արմաւան անունով, հաստատը չզիտեմ և յատուկ տեղն էլ չեմ կարող ձեզ ասել:

Արմաւանի օդն ու ջուրը շատ մարուր էր ու առողջարար: Նրա աղբիւրը բառասուն ակն ունէր, բառասուն տեղից բղխում էր ու յետ միանում, գառնում մի այնպիսի գետ, որ եօթը ջրագաց էր պտըտեցնում: Բացի դրանից՝ գիւղի հանդերն էլ լիքն էին անմահական աղբիւրներով: Այս աղբիւրներն ամենքն էլ մի մի անուն ունէին, իրանց յատկութեան յարմար տրուած. որին ասում էին «կաթնաղբիւր», որին «սառնաղբիւր», որին «տղաբերուկ», որին «պարկակերի», որին «գառնակերի» և ուրիշ անուններ:

Լաւ աղբիւրը շատ սիրելի բան է: Նա իւր խմողի երեսին խնդում, ծիծաղում է, ականջնն բշփշում, թաքուն բաներ ասում, մօտը պառկողի միտքն օրօրում է ու վրան անուշ բուն բերում: Երանի, հազար երանի այն մարդուն, որ իւր մանկութեան ժամանակ այդպիսի տեղերում է անցկացրել իւր կեանքը, անմահական աղբիւրների ու ծաղկունքների ծոցում է մեծացել...

Արմաւանի հայերը, թէ մարդիկ և թէ կանայք, բոլորն էլ գեղեցկադէմ, վայելչակազմ, ուժեղ ու բարձրահասակ էին: Գլխացաւ, փորացաւ, սրտացաւ, բկացաւ, ծաղիկ, կարմրուկ և ուրիշ բոլոր մեր տեսած ցաւերի անունը նրանք չէին լսած: Մարդիկ հիւանդ էին լինում միայն այն ժամանակ, երբ վիրաւորուած էին լինում գազանից կամ թշնամուց և կամ ծառից վայր ընկած: Նրանց կեանքը շատ երկար էր, շատ էին ապրում: Չատ քիչ ապրողը՝ հարիւր տարի էր ապրում, բայց սովորաբար երկու և երեք հարիւր տարի էին ապրում ու միբանի անգամ ատամները փոխում, նոր ոյժ ստանում:

Ծերացած հայրը ունենում էր քսան, երեսուն գաւակ, երեք չորս այդչափ էլ թոռներ, մի այդքան էլ ծոռներ: Մի գերզատանի ընտանիքի մէջ մինչև երեք-չորս հարիւր հոգի էին լինում, բոլորն էլ իրար հնազանդ — ամենափոքրը՝ իրանց մեծին, և ամենքն ի միասին մեծ հօրը:

Մեծ հայրը միւս բոլոր հայրերի գլխաւորն էր, գլուխն էր, և այդ պատճառով ասում էր հայրապետ, այսինքն հայրերի գլուխ, կամ նահապետ, որ միևնոյն նշանակութիւնն ունի:

Գերզատանի բոլոր անդամները մի յարկի, մի ծածկարանի տակ չէին մնում, այլ ջոկ-ջոկ յարկերի ու ծածկոցների: Ամեն անգամ, երբոր մէկին պսակում էին՝ նրա համար առաջուց մի վրան էին գործում բրդէ կամ մազէ թելից: Այսպիսով տարէց-տարի շատանում էր վրանների թիւը: Վրաններն այն յարմարութիւններն ունէին, որ շարժական էին, և ուր ուզում էին՝ տանում էին, ամառը՝ աւելի բարձր ու լեռնային տեղեր, ձմեռը՝ ցածր ու դաշտային: Քարաշէն տներ էլ ունէին, բայց հասարակ: Դրանք մի տեսակ ձմերանոցներ էին, աւելի անասունների հա-

մար, քանթէ մարդկանց: Միայն մեծ նահապետն էր ունենում լաւ բարաշէն տուն:

Մեծ նահապետը որ վախճանում էր՝ նրա մեծ որդիքը հեռանում էին միմեանցից և դառնում էին ջոկ-ջոկ նահապետներ: Նրանք երկիրն էլ էին բաժանում իրանց մէջ և ամեն մէկը մի ջոկ գաւառում էր բնակում:

Իմ ասած ժամանակը նահապետներ շատ կային, բայց ամբողջ Արարատեան դաշտը, Երասխի ափերը, Արագածի արևմտեան և Մասիսի հիւսիսային երեսները, Գեղամայ ծովի արևմտեան ափերը, Գառնու և Հրազդան գետերի հովիտներն իրանց շրջակայ լեռներով մի նահապետի ձեռքին էին և այդ նահապետն էր մեր Արևամանուկի հայրը:

Արևամանուկի հօր անունն էր Արևամանեակ, բայց նրա որդին ու թոռները դժուարանում էին ասել «Հայր-Արևամանեակ», որովհետև շատ երկար էր, այդ պատճառով ասում էին «Հայր Մանեակ», կամ նրա մօրն էլ փոխանակ ասելու «Մայր Արևամատ» ասում էին «Մայր-մա» կամ «Մարմար»: Նոյն իսկ Արևամանուկին չէին ասում Արևամանուկ, այլ «Արմիկ» կամ «Արամիկ»:

Բայց թէ ինչո՞ւ ամենի անունի մէջ էլ «արև» կայ՝ այդ ես չգիտեմ. միայն շատերն ասում են՝ այդ նրանից է, որ մենք, հայերս, մի ժամանակ արևապաշտ ենք եղել, մեր նահապետն էլ համարում է եղել արևի փոխանորդ, նրա ազգական, ցեղ, ծնունդ. ահա այդ պատճառով նրանց մեծ մասի անունն էլ չարեով էր սկսւում: Բայց այս տեսակ մուժ բաները մենք յետոյ կիմանանք. հիմա մենք դառնանք մեր Արևամանուկին:

7.

Ահա այսպէս մեր սիրելի Արևամանուկը Արևամանեակ նահապետի որդին էր:

Գեռ եօթը տարեկան հասակում նրա թիկունքն ու կուրծքն այնքան լայն էին ու մէջքն այնքան բարակ, որից երևում էր, որ նա մի փոքր առիւծ էր, որի նմանին մեր հէթիաթներում ասում են ասլան բալասի, այսինքն՝ «առիւծի ձագ»,

կորին առիւծի: Նրա աչքերը խոշոր-խոշոր և կրակոտ էին, երկայն թերթաւունքները մինչև վարի կոպերն էին հասնում, գլխի մազերը խիտ էին ու երկայն:

Հին ժամանակները մազ ամեկելու սովորութիւնն չունէին, բայց խուզում էին ուսերի հաւասարութեամբ, սանտրում էին դէպի յետ ու կտաւում վարսակալով, այսինքն մի մազակապ ժապաւէնով: Արևամանուկի մազերի գոյնը հրաշէկ էր, այսինքն կրակի գոյն ունէր և փայլում էր ջուհարի նման: Նա համարում էր «հրահեր», այսինքն կրակէ մազեր ունեցող: Այդ տեսակ մազեր ունեցողին մեր հէթիաթներում ասում են ոսկէքսնքուլ: Արևամանուկի մազերը չէին խուզում: Այս տեսակ մազեր ում վրայ էլ լինում էր՝ չէին կտրում: Նա իւր մազերը երկու հիւս էր անում և աջ բաժինը դէպի ձախ, ձախինը դէպի աջ տանում, բկովը երկու անգամ պատ տալիս, վզին կապում ու ծայրերը կախ զցում մէջքին: Նրա համար էր այսպէս անում, որ խաղալիս ու վազվզելիս մազերն իրան չխանգարեն:

Երբոր Արևամանուկը ծնում է՝ նրանից յետոյ նրա մայրը երկար ժամանակ երեխայ չէ բերում, այդ պատճառով նրան եօթը տարի շարունակ ծիծ է տալիս և ծծից չէ կտրում: Ամբողջ օրը խաղում էր Արևամանուկը, բայց հէնց որ ճաշելու ժամանակ գալիս էր՝ նա աւաջ մի նախաճաշիկ էր անում մօր ծծովն ու յետոյ ճաշն ուտում. մէկ էլ ճաշելուց յետոյ էր վրայ ընկնում մօր ծծին ու բերանը քաղցրացնում. դիշերն էլ մօր ծոցում էր բնում և ամեն գարթնելիս ծիծը բերանն էր առնում:

— Բաւական է, որդի, էլ ինչ կայ, որ ինչ ծծես, ծծերս ցամաքել են,— ասում էր շատ անգամ մայրը, բայց էլի ծիծը դնում էր բերանը և գլուխը շփելով բնացնում:

Արևամանուկը սիրում էր և կովի ծիծը ծծել:

Չատ անգամ, երբ հարսները կովերը կթելիս էին լինում, նա անցնում էր միւս կողմը և կովի ծծերից մէկը բերանն առնում, ծծում: Հարսները բթին խփում էին, որ յետ քաշուի, բայց նա էլ ջիգրու արձակում էր հօրթի կապը, խփում էր կովին ու այսպիսով ինքը յաղթում էր հարսներին և ուղածի չափ ծծում:

Պատահում էր, մինչև կովի կթելը՝ ինքն արդէն ցամաքեցրած էր լինում ծծեբը և խեղճ հորթին էլ չէր լինում բաժին թողած: Կերակուրներից նա ամենից շատ սիրում էր իւղն ու մեղրը: Իւղը նա կաթի պէս էր խմում, իսկ մեղրաբլիթը գաթի պէս ձեռքն էր առնում, կծոտում:

Էլ ինչ ասել կուզէ ուրեմն, ով որ տարով կրմեծանայ՝ մեր Արեամանուկը օրով էր մեծանում ու զօրանում: Գեռ տասը տարեկան հազիւ կըլինէր, այնպէս էր աճել, զարգացել, որ տեսնողը կարծում էր, թէ առ նուագն տասնեհինգ կամ տասնևից տարեկան կըլինի. բայց երբ դառաւ տասնեհինգ տարեկան՝ արդէն մի կատարեալ չինարի ծառ էր և էլ իւր հասակին վայել չէր համարում իւր տարիքն ունեցող մանուկների հետ խաղալ, այլ բսան-երեսուն տարեկանների հետ էր խաղում, նրանց հետ կաշում, նրանց հետ մրցում և ամեն տեսակ մարզմունքների մէջ յաղթում էր ամենքին:

Միշտ յաղթելը և ոչ մի անգամ չյաղթուելը մեր Արեամանուկի համար դառաւ մի այնպիսի յատկութիւն, որ յաղթուելն ու մեռնելը—նրա համար միևնոյնն էր: Այդ բանը նկատել էին նրա խաղընկերները, և երբ պատահում էր իրանից աւելի ուժեղներին՝ նրանք խնայում էին Արեամանուկին և չէին ուզում յաղթել, որ նրա սիրտը չկոտրուի: Այս տեսակ վեհանձնական սովորութիւն ունէին Արմաւանցիք. նրանք նշանաւոր բաջին և ուժեղին միշտ խնայում էին, նրան սիրում, պաշտում էին և իրանց պարծանքն էին համարում:

Ե.

Արեամանուկն արդէն դառել էր տասնեհինգ տարեկան, բայց իւր ծնողների հակողութիւնիցը դեռ չէր ազատուել: Նրա ընկերներինցը որք տաւարած էր, որք հովիւ, որք եզնարած էր, որք հօտաղ, բայց նրան գառներն էին միայն պահ տալիս, այն էլ միայն գարունը, իսկ մնացած ժամանակ տանիցը չէին դուրս թողնում: Չէին դուրս թողնում, որովհետև գիտէին, որ նա ոչ մի տեղ հանգիստ չի մնալ, իւր ուժը կըփորձէ ամեն բանի վրայ ու փորձանքի մէջ կընկնի:

Բայց որքան շատ էին գսպում նրան ու հսկում վրան՝ նա այնքան աւելի էր ցանկանում վագել, ընկնել անտառները, ձորերը, բան տեսնել, բան շինել. իւր պարսատիկն ու նետաղեղը փորձել:

—Մայրիկ, ինձ ուղարկեցէք տաւար, — աղաչեց նա մի անգամ իւր մօրը:—Ես աւելի լաւ տեղեր կըտանեմ արածացնելու, կովերն էլ աւելի կաթ կըտան և շուտ չեն ցամաքիլ:

—Ի՞նչ հարկաւոր է, որդի, — պատասխանում է մայրը:—Մենք այնքան տաւար չունինք, որքան պահողներ ունինք. նրանք էլ գիտեն, թէ որտեղ պէտք է արածացնեն:

—Բայց ես, մայրիկ, մինչև երբ պէտք է տանը պարապ մնամ ու երեխանց հետ խաղամ: Աղջիկ էլ չեմ, որ բուրդ գզեմ, գուլպայ գործեմ, իլիկ մանեմ: Չէ որ ես տղայ եմ: Իմ ընկեր տղայքը բոլորն էլ տաւար են գնում. ես ինչո՞ւ չգնամ:

—Տաւարածութիւնը հեշտ բան չէ, հողիս: Տաւարը շատ հեռու տեղեր են տանում: Գող է, գաղան է, ամեն ինչ պատահում է տաւարածներին:

—Ես էլ հենց դրա համար եմ ուզում տաւար գնամ, որ մի քիչ հեռու տեղեր տեսնեմ: Ինձ ինչ պիտի անեն գողերն ու զազանները: Բա մեր շներն ինչացու են: Մեր Կտրանն ու Խեղզանը որ մօտս լինին, էլ ինչ գող, ինչ զազան կըմօտենայ մեր տաւարին: Չէ, մայրիկ, ես պիտի գնամ տաւար: Բայց եթէ չթողնէք՝ ես կըփախչեմ, կընկնեմ Մասիսի ձորերը, կերթամ բաջերին կը գտնեմ, կասեմ. «Եկել եմ ձեզ մօտ, որ ինձ սովորեցնէք լաւ ձի հեծնել, նետ ձգել, թուր ու նիզակ գործածել»:

—Արմիկ, Մասիսի բաջերը սուր ու թուր չունին, ոչ ձի հեծնել գիտեն, ոչ նետ ձգել:

—Բա՛, էլ ինչի՞ բաջեր են, մայրիկ:

—Չէնց նրա համար չունին, որ շատ բաջ են: Նրանք այնքան բաջ են, որ կարիք չունին գէնք ու վրահի: Այնքան ուժով են, որ ահագին կաղնի ծառը արմատահան կանեն, և այդ կըլինի նրանց համար՝ ինչպէս մի թեթեւ մահակ, բայց այդ մահակով նրանք հազար ձիաւորի պատասխան կըտան: Նրանք ինչ կանեն

նետաղեղը, բանի որ Մասիսի ստորոտից բլրաչափ ժայռերն այնպէս են շարտառում, որ սարի գլխովն անց են կացնում, միւս կողմը գցում:

— Այդ ինչքան ուժով են, մայրիկ. ո՞վ գիտէ, իրանք էլ ինչ անապին հսկաներ են:

— Իհարկէ, այնքան մեծ-մեծ են, որ նրանց տակին ոչ թէ ձի, այլ ոչ ուզտ և ոչ փիղ կրկարենայ դիմանալ: Ամեն մինը մի սարի չափ կայ: Երբ նրանք դուրս են գալիս իրանց խոր ու մութ այրերից ու որսի յետևից ընկնում, Մասիսի ձորերը գրգռվում են ու դաշտերը դողդողում: Երբ որ նրանք կրակ են անում, որ ճաշ եփեն, ո՞վ գիտէ, բանի-բանի գերան են վարսում իրար վրայ: Նրանց խարոյկի ծուխն ու ալիքը Մասիսի գազաթիցն է դուրս գալիս ու վրան ամպ անում:

— Եթէ այդպէս է, մայրիկ, նրանց մօտ դնալ չի լինի, նրանք, ո՞վ գիտէ, մարդ էլ են ուտում:

— Զէ, հողիս, նրանք մարդակեր չեն: Իմ պապը մէկ անգամ գնացել է նրանց մօտ: Ես այդ ժամանակ շատ փոքր եմ եղել, ինձ յետոյ են պատմել: Ասում են. «Գու ո՞վ ես». նա էլ ասել է՝ «Ես Արեւազանց ցեղիցն եմ»: Այդ որ լսել են, ասել են. «Որովհետեւ դու Արեւազանց ցեղիցն ես՝ քեզ վնաս չենք տալ. բայց եթէ Վիշապազանց ցեղիցը լինէիր՝ մեծ կտորդ ականջդ կըթողնէինք»:

— Ուրեմն նրանք մեր ցեղին սիրում են, մայրիկ, իսկ Վիշապազանց ցեղին ատում:

— Այո, մեր ու դրանց մէջ կարծեմ մի տեսակ ազգականութիւն կայ: Այժմեան բաջերի մայրը մեր ցեղիցն է եղել:

— Որ այդպէս է՝ ես կերթամ նրանց մօտ, կասեմ. «Ես ձեր պապոնց երեխան եմ. նրանք էլ ինձ լաւ պատիւ կրտան»:

— Գու այդպէս ես կարծում, բայց ո՞վ գիտէ, վայ թէ քեզ այնտեղ պահեն ու էլ բաց չթողնեն: Կրկցեն մի խոր ու մութ այրի մէջ, մի անապին ժայռով էլ բերանը կրփակեն, յետոյ գնա՛ կաց այնտեղ ու սպասիր, թէ երբ պէտք է ազատեն:

— Գէ որ այդպէս է՝ ես էլ չեմ գնալ նրանց մօտ, բայց տաւար պիտի գնամ, ինչ կուզէք, արէք:

— Իհարկէ, որդի, էլի լաւ է տաւար գնաս, քանթէ քաջերի մօտ: Բայց գիտես, սիրելի Արմիկ, բո հայրը քեզ ուրիշ տեսակ է ուզում պահել: Նա ուզում է, որ դու տունը պահել, տունը կառավարել սովորես, գնացող եկողի հանդիպես, նրանցից խելը ու շնորհք վերցնես, մարդավարութիւն սովորես, և ոչ թէ ընկնես սարերն ու վայրենանաս: Ահա պատճառը, որ հայրդ քեզ տաւար չէ ուղարկում: Բայց նա դէմ չի լինի, որ դու լաւ դիտենաս ձի նստել, նետ ձգել, նիզակ ու վահան գործածել: Հասկացա՞ր, բայց որովհետեւ սիրտդ շատ է ուզում տաւար գնալ՝ վնաս չունի, միբանի ժամանակ էլ տաւար գնա: Այդ բո առաջին փափազն է, թող կատարուի. թող կողքդ ու մէջքդ մի քիչ էլ տաւարումը հաստանան:

2.

Արմաւանի երեխայրը շատ ուշ էին սկսում տնային հոգսերին մասնակցել: Մանուկները դառնում էին տասնհինգ-քսան տարեկան, բայց դեռ էլի համարում էին տղայ, այսինքն երեխայ: Ինչև տասնէնորս-տասնհինգ տարեկան դառնալը ոչ մի պարագմունք չէին ունենում, բացի ուտելուց ու խաղալուց:

Նրանց սկզբնական ուսումն ու կրթութիւնն էլ խաղն էր: Եւ պէտք է ասենք, որ պակաս ուսում չէր, և շատ էլ լաւ էր: Լաւ էր նրանով, որ մեզ նման վաղօրօք չորս պատի մէջ չէին փակում ու կորցնում իրանց առողջութիւնը, մէկ էլ նրանով որ նրանց խաղերն անմիտ ու անօգուտ խաղեր չէին: Նրանք իրանց խաղերով աւելի լաւ էին պատրաստում իրանց ապագայ գործունէութեան, ապագայ պարագմունքների համար, քանթէ հիմա մենք:

Նրանց հարկաւոր էր շինել ուժեղ, ճարպիկ, սրամիտ, հնարագէտ, առաքինի. պէտք է իմանային լաւ ձի հեծնել, լաւ վագել, լաւ լողալ, ծառերի վրայ մագլցել, պառակների և ժայռերի վրայ բարձրանալ, մեծ ոստիւններով ցատկել, սուր ու նիզակ գործածել, վահանով պաշտպանուել, ուղիղ պարսատիկ ու նետ ձգել. պէտք է իմանային անասնապահութիւն, վար ու ցանք,

փայտաշուժիւն, քարաշուժիւն, դարբնութիւն... և այս բոլորը այն ժամանակուայ երեխայքը սովորում էին խաղալով:

Մեծերը նրանց չէին ասում, թէ այս արէք և այն շինեցէք, այս խաղացէք և այն մի խաղաք: Երեխայքը իրանց կամբովն էին անում՝ ինչ որ անում էին:

Փորերը՝ փորքն ու հեշտը, մեծերը՝ մեծն ու դժուարը, և այնքան սիրով և ուրախութեամբ, այնքան ոգևորուած, որ շատ անգամ հացն էլ էին մոռանում:

Նրանց դիշերուայ խաղերն ուրիշ էին, ցերեկուանը ուրիշ, ամառուանը ուրիշ, ձմեռուանը ուրիշ. ուրիշ էր տղերանց խաղը, ուրիշ էր աղջկերանցը: Ամեն տեղի, ամեն դէպքի, ամեն ժամանակի յարմար խաղեր ունէին:

Խաղում էին ամենախիստ կարգապահութեամբ:

Եթէ խաղացողները լինում էին մինչև հարիւր հոգի, էլ ի այնպէս կարգով էին խաղում, որ ոչ մի անկարգութիւն չէր պատահում, և եթէ պատահում էլ էր երբեմն՝ մեղաւոր երեխային իսկոյն հեռացնում էին իրանցից, որ մեծ պատիժ էր համարում:

Խաղերի մեծ մասը երկու խմբով էին խաղում: Առաջ երկուսին մայր էին նստեցնում, միւսները ձագեր էին դառնում: Ձագերը գոյգ էին դառնում և վիճակով ընկնում մէկը մէկ և միւսը միւս մօրը: Այսպիսով բոլոր խաղացողները դառնում էին երկու խումբ, ամեն մէկը իւր մօր հովանաւորութեան և պաշտպանութեան տակ: Մայրը իւր ձագերից ամեն մէկի պաշտօնն իրան հասկացնում էր, և նրանք պիտի կատարէին իրանց մօր պատուէրը ամենայն ճշտութեամբ և ճարպիկութեամբ: Այս խաղերի մէջ շատ լաւ սովորում էին պաշտպանուելու և յարձակուելու կերպերը. սովորում էին շարքով կանգնել, շրջան կազմել, խմբուել, ցրուել, մէջք մէջքի տալ, վայր թափուել, չորեքթափ վազել, փորսոդ տալ, մի ոտքով վազել, ծեծի դիմանալ, հակառակ խմբի բոլոր շարժումներները դիտել, նրա մտադրութիւնը նախագուշակել:

Այս խաղերի մասին էլ չեմ ուզում երկարացնել խօսքս: Գուր ինքներդ, եթէ զիւզի երեխայք էք, կարող էք ասել, թէ ինչ

... ասգ:
... սիրում: Պառաններն
... էլ խաղալիս է եղել, և սուտ
... խաղերի մէջ նա այնպէս շուտ ճարպիկացաւ,
որ էլ ձագ չէր դառնում, այլ իրանից մեծերի վրայ էր մայր
նստում, և ամեն երեխայ աշխատում էր, որ իրան վիճակուի,
իրան ընկնի նրա ձագը դառնալ, նրա գօրեղ պաշտպանութեան
տակը գտնուել:

Է.

Ահա այս աստիճան գօրացած էր մեր Արեամանուկը՝ երբ
որ սկսեց տաւար գնալ: Տաւարումն էլ երկու թէ երեք օր միայն
փորքութիւն արաւ. շուտով տաւարածապետ դառաւ, այսինքն
տաւարածների գլխաւոր: Տաւարածապետ լինելը հեշտ բան չէ:
Նա պէտք է ամենիցը գօրեղը լինի և ամենից ճարպիկն ու
սրտոտը:

Աշմարիտ է, նրա գործը հեշտ է նրանով, որ պիտի նստէր
սառն աղբիւրների մօտ, հով ու գով տեղերումը, միւսներին
հրամայէր, որ տաւարը մակաղից դուրս անեն, գոմէշները՝ ցե-
խերից այս կողմը քշեն, այն կողմը տանեն, յետ տան, ժողո-
վեն, ականեն, բայց և դժուար է նրանով, որ եթէ տաւարնե-
րից մինը կորչէր՝ նա պիտի ման դար, գտնէր, գող ու զագանի
ճանկերից փրկէր: Իսկ գաղաններ այդ ժամանակ շատ ու շատ
կային. հիմա այնքան գայլ ու աղուէս չկայ, ինչքան որ այն ժա-
մանակ բաւթառներ ու փալանդներ (վագրեր) կային: Արեամա-
նուկը մի քանի շաբաթ շարունակ շատ լաւ պահեց տաւարը,
այնպէս որ ոչ մէկի բիթը չարնեց, բայց ասած է. «Տառն ամեն
օր գաթայ չի թխի»:

Մէկ անգամ մի եզր կորցրեց. շատ ման եկաւ, վերջը մի
գուռցի ձայն հասաւ ականջը: Մինչև ինքը ականջ կրղնէր, որ
տեսնէր՝ որտեղից է գալիս ձայնը՝ իւր քաջ շները, Խեղդանն ու

Եզր վազուց արդէն շունչը փչել էր: Անիրաւ գազանը մի հաստ հարուածով կոտորել էր նրա մէջքի սեւը և մի ծուէն կաշի էր հանել:

Արեամանուկը մաշկեց գազանն ու մորթին բաշ տալով գնաց տուն: Նրա այս բաջագործութեան համբաւը շուտով տարածուեց ամեն տեղ: Տասնեհինգ տարեկան հասակում վազը խեղդել—հեշտ բան չէ: Բայց ով որ իմանում էր, թէ այդ բաջութիւնը Արեամանուկն էր արել՝ չէր զարմանում. ասում էին, նա կարող է առիւծի բերանն էլ ճղել մէն մենակ, առանց շների օգնութեան:

Արմաւանցիք սովորութիւն ունէին, որ երբ մէկը մի բաջութիւն էր անում՝ նրա վրայ գովասանական երգ էին շինում ու երգում ամեն տօն օր: Երգում էին տղերքն ու աղջկերբը՝ ձեռք ձեռքի բռնած, խմբով ու պարելով: Այս անցքից յետոյ Արեամանուկի վրայ էլ շինեցին մի գովասանական երգ, որ ասում էին տղերքն ու աղջկերբը փոխ առ փոխ:

Արեամանուկը

պէս տաւարս...

Արեամանուկը ոչ ոչ

հակից: Մահակը ձեռին՝ վազեց

ձորակի մէջ հաջելիս: Հեռուից նկատեց որ մի ձգել ահագին եզանը, թանթուլները դրել նրա մէջքին, իսկ գլուխը դէպի շները ծռած՝ այնպէս կատաղի կերպով նայում էր, որ աչքերից կրակ էր թափւում: Ձները հաջում էին հեռուից, պոչերը ներս բաշած և սիրտ չէին անում գազանին մօտենալ:

Արեամանուկն էլ շմտածելով, թէ ինչ պէտք է անէր արդեօր՝ սաստիկ բարկացաւ շների վրայ և գոռաց. «Խեղդան, խեղդիր, Կտրան, կտրիր», ու ինքը մի ճարպիկ ոտիւնով թռաւ, բնկաւ գազանի մէջքի վրայ և բռնեց նրա վզիցը: Այդ տեսնելով շները սիրտ առան ու բռնեցին գազանի յետևից: Գազանը բարկացաւ և ցատկեց տեղիցը, բայց նրանից պոկ չեկան ոչ Արեամանուկը և ոչ շները: Գազանն աւելի կատաղեց. երեսը շրջեց, բաց արաւ ահագին ուսիւր և ուզում էր Արեամանուկի գլուխը բռնել ու փշրել. բայց սա խկոյն ձեռքը ձգեց գազանի բերանն ու լեզուի տակից այնպէս պինդ բռնեց-բաշեց, որ գազանի թաթուլները թուլացան և նա սկսեց խոխոացնել: Երբ գազանը խեղճացաւ, թուլացաւ՝ Արեամանուկը նրան իւր տակն առաւ, աջ ոտըր նոյնպէս կոխեց նրա բերանը և երկու ձեռքով բաշեց նրա լեզուիցը: Այդ միջոցին Խեղդանը բռնեց գազանի բկիցը, Կտրանն էլ փորատակերիցը: Այսպէս միացած ուժով գազանին անշնչացրին, սատկեցրին:

Քափ ու բրանքի մէջ կորած՝ յետ բաշուեց Արեամանուկը և նոր տեսաւ, թէ ինչ վիշապ էր իւր սպանածը: Վազը էր, մի ահագին ու բաւթաւ վազը, որ բոլոր շրջակայքի վրայ իշխում էր: Նրա երկիւղից ոչ ոք չէր համարձակւում տաւար կամ ոչ խար տանել այն տեղերը, ուր որ տարել էր Արեամանուկը: Աստուծոյ գիւղերով աշխատում էին նրան սպանել, բայց չէին կարողանում:

Վախեցաւ ծերը, մնաց դարմացած.
Նա այնքան տարի ձկնորս էր եղած,
Բայց ձկան մասին երբէք չէր լսել,
Թէ նա մարդու պէս կարող է խօսել:

— Գնա՛, Տէր ընդ քեզ, — ասաց ծերունին, —
«Ինձ չէ հարկաւոր փրկանք թանկագին.
«Գնա՛ քեզ համար դու ծիրանի ծով
«Ու այնտեղ ապրի՛ր ազատ, ապահով»:

Բ.

Այս դէպքից յետոյ ծերը տուն դարձաւ,
Պատմեց պառաւին, թէ ինչ բան տեսաւ.
— Այսօր ես ծովից, գիտես ինչ, ա՛ կնիկ,
«Բռնեցի յանկարծ մի ոսկի ձկնիկ.
«Ոսկի եմ ասում, և ո՛չ քո գիտցած,
«Այսպիսի հրաշք ոչով չի տեսած:
«Նա խօսել գիտէր ուղիղ մեր լեզուով,
«Աղաչանք արաւ, որ յետ ձգեմ ծով:
— Թո՛ղ, ասաց, խնդրեմ, թող ինձ անվտանգ,
«Քեզ կրվճարեմ թանկագին փրկանք»:
«Բայց ես ո՛չ մի բան չպահանջեցի,
«Ոչինչ չեմ ուզում, գնա՛, ասացի,
«Գնա՛ քեզ համար դու ծիրանի ծով
«Ու այնտեղ ապրի՛ր ազատ, ապահով»...»

Պառաւը երբ որ այս բանը լսեց,
Խեղճ աւերին խիստ յանդիմանեց,
Թէ ինչո՞ւ ձկնից փրկանք չէ ուզել
Ու այնպէս ձրի յետ ծովն է ձգել:

— Ա՛յ յիմար անմիտ, — հայհոյեց ծերին, —
«Գոնէ կասէիր դու ոսկի ձկին»:

Ո Ս Կ Ի Չ Կ Ն Ի Կ

Ա.

Մի ծերուկ ձկնորս և իւր պառաւ կին
Բնակուում էին մեծ ծովի ափին.
Ծերը գնում էր, ձուկ բռնում ծովից,
Պառաւն էլ տանը թեւ մանում բրդից:
Այսպէս միասին մի հին գետնատան
Երեսուն երեք տարի ապրեցան:

Ահա՛ մէկ օր էլ ծերը գնաց ծով,
Որ ձուկը որսայ իւր մաշուած ցանցով.
Նա ուրախ-ուրախ ցանցը ծով ձգեց,
Առաջին անգամ միայն տիղմ հանեց:
Երկրորդ անգամը ցանցը ձգեց ծով,
Ցանցը դուրս եկաւ ծովային խոտով:
Իսկ երրորդ անգամ որ ցանցը ձգեց,
Ո՛վ կարէ ասել, թէ ինչ դուրս հանեց.
Նա բերաւ իւր հետ մի ոսկի ձկնիկ,
Չկանց արքայի դուտորը գեղեցիկ.
Ծերի ցանցն ընկաւ՝ իբրև խեղճ գերի՝
Ոսկի աղջիկը ձուկ — թագաւորի:

Խեղճ ոսկի ձկնիկ. ինչպէս է խնդրում,
Մարդկային լեզուով ծերին աղաչում.
«Թո՛ղ ինձ, թող, ծերուկ, թող ինձ անվտանգ,
«Քեզ կրվճարեմ թանկագին փրկանք.
«Ինչ սիրտդ ուզի, ինչ որ կամենաս,
«Ուղիղն եմ ասում, ինձնից կըստանաս»:

«Մի նոր տաշտակ տօւր, տանեմ իմ կնկան,
«Մերը կտորած է, էլ չէ պէտքական»...

Գարձաւ ծերունին, ծովի ափ զնայ.
(Տեսաւ նա ծովը մեղմիկ ծածանուած).
Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
Ձուկը լողալով մօտեցաւ ծերին:

— Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՞ւկ,— հարցրեց:
Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.
— Ողորմած լինիս, թագուհի-ձկնիկ,
«Ինձ նախատում է իմ պառաւ կնիկ.
«Հանգիստ չի թողնում խեղճ ալեորիս,
«Վրաս մըթմըթում, ուշունց է տալիս.
«Մի նոր տաշտակ է հարկաւոր իրան.
«Մերը կտորած է, էլ չէ պէտքական»...

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց:
— Գնա՛, Տէր ընդ քեզ, մի՛ տխրիլ,— ասաց. —
«Թող քո պառաւը շատ չնեղանայ,
«Այսօր նա մի նոր տաշտակ կունենայ:

9.

Յետ գարձաւ ծերը դէպի իւր անակ,
Տեսաւ կնկայ մօտ մի սիրուն տաշտակ.
Բայց կինը գոհ չէր. նա այս անգամ էլ
Ըսկսեց ծերին սուստիկ նախատել.
— Գնացիր, անխելք, տաշտակ ուզեցիր.
«Ինչո՞ւ մի ուրիշ բան չինգրեցիր.
«Յետ զնա՛ շուտով, անմիտ անասուն,
«Գլուխ տօւր նրան և ուզիր մէկ տուն»...

Ծերունին գարձաւ, ծովի ափ զնայ.
(Այս անգամ տեսաւ ծովը պղտորուած).
Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
Ձուկը լողալով մօտեցաւ ծերին:

— Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՞ւկ,— հարցրեց:
Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.
— Ողորմած լինիս, թագուհի ձկնիկ,
«Ինձ շատ նախատեց իմ պառաւ կնիկ.
«Խեղճ ալեորիս հանգիստ չի թողնում,
«Հիմա էլ կատղել՝ մէկ տուն է ուզում»:

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
— Գնա՛, Տէր ընդ քեզ, մի՛ տխրիլ, ասաց. —
«Թող լինի այնպէս, ինչպէս կամենար,
«Գուր ձեր ցանկացած տունն էլ կունենար»:

Ծերը յետ գարձաւ կրկին դէպի տուն,
էլ նա չգտաւ իւր հին գետնատուն.
Մի նոր տուն տեսաւ լուսամուտներով,
Կտուրից հանած ծխահաններով.
Պատ ու վառարան մաքուր սուաղած,
Կրով ու կաւճով սպիտակացրած.
Վարպետի տաշած կաղնի տախտակից
Մեծ դուռն էր կախած լայն բակի կողմից:

Պատուհանի տակ կինն ուռած նստել,
Իւր շարութիւնից ուզում է տրաքել.
Ի՞նչ անէ՞ծք ասես աշխարհիս տակին՝
Բոլորն էլ թափեց խեղճ մարդի գլխին.
Վերջը՝ երբ փոքր ինչ բարկութիւնն իջաւ,
Մոռութք կախած՝ ծերունուն գարձաւ.
— Անշնորհք ծերուկ, տնակ ուզեցիր,
«Երեւի քո մէջ մեծ բան կարծեցիր.
«Յետ գարձիր, անխելք, յետ գարձիր, զնա՛,
«Ոսկի ձկնիկին իմ կողմից ասա՛,
«Որ էլ չեմ ուզում մնալ գեղջուկ կին,
«Ուզում եմ լինել գերազնիւ տիկին»:

7.

Ծերունին դարձեալ ծովի ափ դնաց.
 (Այս անգամ տեսաւ ծովը վրդովուած.)
 Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
 Զուկը լողալով մօտեցաւ ծերին:
 — Ի՞նչ ես կամենում, ծերուկ, — հարցրեց:
 Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.
 «Ողորմած լինիս, թագուհի-ձկնիկ,
 «Հանգիստ չի տալիս ինձ իմ չար կնիկ.
 «Էլ չի կամենում մնալ գեղջուկ կին,
 «Ուզում է լինել գերագնիւ տիկին:
 «Չգիտեմ՝ գլուխն ինչ քամի մտաւ,
 «Որ գեղջկուծիւնից յանկարծ ձանձրացաւ»:

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
 — Գնա՛, Տէր ընդ քեզ, մի տխրիլ, — ասաց.
 «Թող քո պառաւը հէնց այսօրուանից
 «Ազատ համարուի իւր գեղջկուծիւնից»:

Յետ դարձաւ ծերը և ի՛նչ է տեսնում,
 (Գարծեց՝ ցնորը է աչքին երևում).
 Մի աուն հոյակապ. վերնասրահում
 Պառան է կանգնած՝ ինչպէս նոր խանում,
 Հագին սամուրէ բաճկոնակ սիրուն,
 Գլխին դիպակէ շարզաթ գոյնզգոյն.
 Վիզը զարգարած մարգարիտներով,
 Մատներին մատնիք, անզին քարերով.
 Մաշիկներն ինչպէս կաւ-կարմիր որզան,
 Միւս հագուստներն էլ մետաքս պատուական.
 Ծառաներ ունի միքանի տասնեակ,
 Բոլորն էլ իրան հլու հպատակ:

Մարդին որ տեսաւ՝ պառաւը կատրեց,
 Խեղճ ծառաներին ծեծել սկսեց.

(Երևի ուզեց ցոյց տալ իւր մարդին,
 Որ այժմ ինքն է գերագնիւ տիկին).
 Հայհոյանք թափեց ամենքի վրայ,
 Տեղի-անտեղի բօթկեց անխնայ.
 Մէկի մագերից բռնեց, քաշքշեց,
 Միւսին էլ մի լաւ ապտակներ գարկեց:

Ծերը մօտեցաւ դող-դող քայլերով,
 Ասաց պառաւին խոր գլուխ տալով.
 — Բարով գերագնիւ խանում-խաթունիս.
 «Հիմա խօսմ գո՛հ ես, հանգիստ կըլինիս»:

Պառաւ տիկինը այնպէս բղաւեց,
 Որ խեղճ ծերունու լեզին պատառեց.
 Նրան հրամայեց, որ իսկոյն դնայ,
 Գոմն աւելէ, քերէ ու այնտեղ մնայ:

8.

Մէկ երկու շաբաթ հազիւ անցկացաւ,
 Պառաւ խանումը նորից կատրեցաւ:
 — Չուտ կանես, կերթաս, — ասում է մարդին, —
 «Ու կողմանէ կասես ձկնիկին,
 «Որ էլ չեմ ուզում տիկնուծիւն անել,
 «Ուզում եմ ազատ թագուհի լինել»:

Այս խօսքի վրայ ծերունին սոսկաց
 Եւ աղաչելով պառաւին ասաց.
 — Գժուել ես, ա՛ կնիկ, ես չեմ հասկանում.
 «Արդեօք դու գիտես, ի՛նչ ես ցանկանում.
 «Մէկ նայիր վրադ, շէնք ու շնորհքիդ,
 «Լըբըբան լեզուիդ, ծուռումուռ քայլքիդ,
 «Ախրը ինչ ունիս թագուհու վայել,
 «Որ խելքիդ այդպէս քամի է փչել:
 «Արի, լսի՛ր ինձ, մի անիր այդպէս,
 «Ամբողջ աշխարհքին կըծիծաղեցնես»:

Էլ չհամբերեց մեր պառաւ տատը,
 Որ վերջացնէր մարդն իւր խրատը.
 Նա այնպէս գոռաց, այնպէս որոտաց,
 Որ ամբողջ տունը հիմնովին թնդաց:
 — Ի՞նչպէս թէ այդպէս, յանդուզն ըստահակ, —
 Գոչեց ու դարկեց մի ուժգին ապտակ.
 «Համարձակե՞ս ես, գռեհիկ անդէտ,
 «Վիճե՛լ ինձ նման ազնիւ տիկնոջ հետ.
 «Քեզ հրամայում եմ պատուաւոր խօսքով,
 «Որ իսկոյն գնաս բո յօժար կամբով.
 «Եթէ ո՛չ՝ անա ժողովուած կշտիդ,
 «Սրանք կըտանեն, խփելով վզիդ»:

Ծերունին դարձեալ ծովի ափ դնաց.
 (Այս անգամ տեսաւ ծովը սեացած).
 Ըսկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
 Զուկը լողալով մօտեցաւ ծերին:
 — Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՛ւկ, — հարցրեց.
 Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.
 — Ողորմած լինիս, թագուհի-ձկնիկ,
 «Էլի է կուտում իմ պառաւ կնիկ.
 «Ներքիւ ինձ, խնդրեմ, ես ամաչում եմ,
 «Որ չար պառաւիս նոր ուզածն ասեմ.
 «Քայց ո՞ր ջուրն ընկնեմ, հանգիստ չի թողնում,
 «Կրակն է ձգել, այրում, խորովում.
 «Գնա՛, ասում է, — ա՛խ, նգովեալ կլին, —
 «Չուտ գնա՛, ասա՛ ոսկի ձկնիկին,
 «Որ էլ չեմ ուզում տիկնութիւն անել,
 «Ուզում եմ ազատ թագուհի լինել»...

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
 — Գնա՛, Տէր ընդ բեզ, մի տխրիլ, — ասաց.
 «Թող բո պառաւի ուզածը լինի,
 «Թող գնայ, դաւնայ ազատ թագուհի»:

2.

Ո՛վ կարէ պատմել, թէ ծերն ի՞նչ տեսաւ,
 Երբ ձկան մօտից տուն վերադարձաւ.
 Էլ ինչ տուն, ինչ բան... դու արքայական
 Ապարանք ասա՛ կամ հսկայական
 Մեծ-մեծ պալատներ շարիշար կանգնած,
 Բարձր բուրգերով չորս կողմը պատած.
 Զքեղ դահլիճներ, անթիւ սենեակներ,
 Մարդ կըշըշկուէր, եթէ մէջն ընկնէր:
 Ծերը բարձրացաւ մարմար սանդուխքով,
 Մի դահլիճ մտաւ խիստ պատկառանքով.
 Առջեւ բացուեց մի նոր տեսարան,
 Երբ այնտեղ դտաւ իւր պառաւ կնկան.
 Նա հիմա ազատ թագուհի դառած՝
 Առօր ու փառօր ճաշի է նստած.
 Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու բէգեր,
 Ոտի են կանգնած՝ որպէս ծառաներ,
 Թագուհու համար գինի են ածում
 Եւ ահուզողով աչք-ունրին նայում.
 Զէմբում կանգնել են անեղ զինուորներ,
 Ուսերին բռնած կացնաձև սրեր.
 Մենակ պառաւն էր սեղանին բազմել.
 Ո՛վ կըյանդգնէր նրա հետ նստել.
 Բայց կերակուրներն այնքան շատ էին,
 Որ հարիւր հօգի կըկշտացնէին.
 Եւ քանի տեսակ անձանօթ բաներ,
 Ի՞նչ անուշեղէն, ինչ տապականեր...
 Պառաւն ուտում էր մեծ ախորժակով
 Ու գինին դարտկում լիբը բաժակով.
 Վերջն էլ մեղրահաց կերաւ բաւական,
 Որ բաղքացնէ շրթունք ու բերան:

Ծերն այս տեսնելով՝ մնաց շփոթուած,
 Ընկաւ պառաւի ոտներն ու ասաց.

— Բարձր ընդ, բարձր, անեղ թագունի,
«Քո մեծութիւնը յաւիտեան լինի»:

Այս խօսքից յետոյ կամաց շշնջեց
Ու փսփսալով պառաւին հարցրեց.

— Հիմա որ բաղդի վերին ծայրումն ես,
«Խօսմ բաւական ես, ա՛ կնիկ, ի՛նչ կասես»:

Թագունի դառած պառաւն այս անգամ
Մարդի երեսին չնայեց անգամ.

Հրաման մումուաց նա ըթի տակին,

Որ դուրս վունդեն մեր անկոչ հիւրին:

Հէնց որ լսուեցաւ թագունու հրաման,

Հնազանդ երևալ ամենքն ուղեցան.

Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու բէգեր,

Ինչպէս որսորդի արնախում շներ,

Խփելով ծերի ջակոթին,

Ջրեղ դահլիճից դուրս վունդեցին.

Ձէմբումը կանգնած պահապաններն էլ

Իրանց կացիներն էին պատրաստել.

Վրայ վագեցին ամենքը մէկէն

Ու ըիչ մնաց, որ խեղճին խողխողեն:

Ինչպէս որ եղաւ՝ մի կերպ դուրս պրծաւ,

Դուրսն էլ ամբոխի ծաղրի տակն ընկաւ,

Որ կարծես նրան լինէր սպասում

Անձրևի տակին, ցեխոտ փողոցում:

— «Ա՛յ թէ լաւ արին, ծերունկ դու անդէտ,

Ո՛ւմ հետ ես մեկնում անճոռնի ոտներդ.

«Թող այս ընդ համար լինի լաւ խրատ,

«Որ էլ չցանես մանր կտաւատ»:

է.

Այս դէպքից յետոյ շատ օրեր շանցան,

Պառաւի այծերն էլի մօտ եկան.

Ուզարկում նա է իւր իշխաններին,

Որ գտնեն, բերեն արտաքսուած ծերին:

Եկաւ ծերունին. Պառաւն սկսեց.

— Դու պէտք է գնաս ձկան մօտ, — ասեց.

«Կերթաս, խոր գլուխ կըտաս դու նրան

«Ու իմ փափագը կըյայտնես իրան.

«Կասես՝ չեմ ուզում մնալ թագունի,

«Ուզում եմ լինել ծովի տիրունի.

«Ուզում եմ Ովկեան ծովումը կենալ,

«Ոսկի ձկնիկին ծառայ ունենալ,

«Որ իմ հրամանին միշտ պատրաստ լինի

«Եւ ինչ ուզենամ, իսկոյն կատարի»:

Պառաւին լսեց ծերը լուռ ու մունջ,

Առանց յայտնելու որ և է տրտունջ:

Ծերունին դարձեալ ծովի ափ գնաց.

(Այս անգամ ծովը խիստ էր փթորկուած.

Փրփրած ալիքներ սարեր դառնալով,

Իրար են պարկուտ ասեղ զոռալով):

Ողբաձայն կանչեց ոսկի ձկնիկին.

Ձուկը լողալով՝ մօտեցաւ ծերին:

— Ի՛նչ ես կամենում, ծերունկ, — հարցրեց.

Ծերը գլուխ տուաւ ու պատասխանեց.

— Ողորմած լինիս, թագունի-ձկնիկ,

«Իսպառ գժուել է իմ պառաւ կնիկ.

«Ի՛նչ անեմ արդեօր այդ նզովեալին,

«Մինչև երբ տանջուեմ քաւթառի ձեռին.

«Էլ չի կամենում թագունի լինել,

«Այլ, տես, անիծածն ինչ է միտք արել.

«Իշխել է ուզում բոլոր ջրերին

«Եւ իշխանութի դառնալ ծովային.

«Ուզում է Ովկեան ծովումը կենալ,

«Ոսկի ձկանդ ծառայ ունենալ,

«Որ իւր հրամանին միշտ պատրաստ կենաս,

«Եւ ինչ ուզենայ, շուտ կատարում տաս»...

Ոսկի ձկնիկը լուռ ու մունջ լսեց,
Բայց էլ ծերունուն չպատասխանեց.
Ջրի երեսին շրմփաց պոչով
Ու անցավ, գնաց դէպի խորին ծով...

Չատ մնաց ծերը և շատ նայեցաւ,
Բայց ոսկի ձկնիկն էլ չերևեցաւ.
Գարձաւ գլխակօր, որ յայտնէ կնկան,
Թէ ինչ փորձանքի մէջ ձգեց իրան:

Եւ գնաց-տեսաւ... (բայց ինչ տեսնի լաւ,
Որ արդար լինի և ո՛չ անիրաւ),
Հին խուզի շէմքում պառաւը նստած,
Կոտրած տաշտակը առաջնն ընկած...

Վ Ե Ր Ջ

3332

2013

« Ազգային գրադարան

NL0059731

